ŠIAURĖS ATĖNAI

ISSN 1392-7760 2023 m. rugpjūčio 18 d. Nr. 16 (1416) Kaina 1,80 Eur

Kitas numeris išeis rugsėjo 15 d.

Čarlstonas

JOSÉ DONOSO

José Donoso (1925–1996) – Čilės prozininkas, Lotynų Amerikos naujojo romano kūrėjas. Prozai būdingas juodasis humoras ir socialinė satyra. Nagrinėjamas nykstančio aristokratų luomo gyvenimas moraliai žlungančioje visuomenėje. Vienas žymiausių Lotynų Amerikos naujosios bangos atstovų, daugelio literatūrinių premijų laureatas.

Lietuviškai išleistas 1970 m. pasirodęs Donoso romanas „Tamsus nakties paukštis“ (2002; vert. A. Naujokaitienė), į „Lotynų Amerikos novelių“ antologiją (1982) įtrauktas apsakymas „Uždaros durys“ (vert. S. Banionytė).

El charlestón – iš 1960 m. išleisto to paties pavadinimo apsakymų rinkinio.

Kartais susimąstau, kad gyvenimas būtų gana liūdnas be draugų, su kuriais gali retsykiais pasilinksminti prie taurės gero vyno.

Tačiau gyvenime nutinka įvairių keistenybių, kurių niekas negali paaiškinti. Neseniai porą savaičių nenorėjau susitikti su savo draugais Chaime ir Memu, o jie taip pat nenorėjo susitikti nei su manimi, nei vienas su kitu. Nežinau kodėl. Kai ko neįmanoma paaiškinti. Tos dienos man labai apkarto. Net nesinorėjo įsijungti radijo, kad paklausyčiau Pietų Amerikos futbolo čempionato, o kai gretimame kambaryje mano jaunesnieji broliai klykdavo ir spiegdavo kaskart po įmušto įvarčio, man būdavo nei šilta, nei šalta vien dėl to, kad su Memu ir Chaime negalėjome švęsti prie taurės gero raudonojo vyno.

Nesimatėme trylika dienų, beveik dvi savaites. Keista, nes nesusipykome, nesusiginčijome ir nesitarėme nesimatyti. Tiesiog nenorėjome būti drauge, štai ir viskas. Ir tai atrodė kaip užkeikimas, nes gyvename tame pačiame kvartale, net ir neieškodami vienas kitą visada randame, bet per tas dienas mus tarsi žemė prarijo. Būtų užtekę tik paskambinti į namų duris, kad rastume vienas kitą ir nutrauktume mus skiriančią tylą. Bet štai kas keisčiausia: nors ir norėjome būti kartu – aš visą laiką galvojau apie savo draugus, net ir darbe, – vienas kito neieškome dėl baimės... Ar pasibjaurėjimo.

Na, kaip jau minėjau, Chaimė, Memas ir aš esame labai geri draugai. Pažįstame vienas kitą nuo vaikystės, nes visada gyvenome tame pačiame kvartale. Bet aš daug ką pažįstu nuo vaikystės ir visgi nepavadinčiau jų draugais, bent jau ne tokiais artimais kaip Chaimė ir Memas. Man atrodo, kad draugystė yra kažkas rimtesnio, labiau... kaip čia pasakius... dvasinga, nei stovėti ir kalbėtis gatvėje su pažįstamu. Pavyzdžiui, manau, kad būtina turėti tuos pačius pomėgius. Tarkim, mūsų trijulės atveju – futbolą. Nežinau, ar kas nors kada susimąstė, kaip puikiai futbolas tinka draugystei – kartu einate į rungtynes, perkate žurnalus apie futbolininkus, galite kalbėtis šia tema daug savaičių. Futbolas tikrai pripildo gyvenimą. Kartais, kai sutinku tipą, kuris nesidomi rungtynėmis, nežino futbolininkų ir neseka, kaip sekasi komandoms, na, man kyla mintis, kad jis puskvailis ar panašiai. Tarsi iš mėnulio iškritęs, keistuolis, kuris nekalba ta pačia kalba ir nesidomi tais pačiais dalykais, na, o to, kurio nejaudina futbolo rungtynės, manau, nesujaudins net nuoga moteris.

Kad jau užsiminiau apie moteris, pridursiu, kad Memas negalvoja apie nieką kita, tik apie jas, galbūt todėl, kad jam taip sekasi. Žinoma, nepaneigsi, kad jis gražus, lieknas, šviesiaodis, tvarkingai sušukuotais juodais plaukais, visada elegantiškai apsirengęs, nes jo brolis dirba prabangioje siuvykloje, ir Memas jam pasirašinėja laiškus. Be to, manau, kad su sėkme susijusi ir jo profesija: jis prekiauja „Ondinos“ grožio priemonėmis, šampūnais, kvepalais, kvapiaisiais muilais, kremais ir visais kitais niekniekiais, kuriais gražinasi moterys. Tai jas traukia. Jis tempia mudu su Chaime į šokius, kokie rengiami mokyklose ir sporto klubuose, su spalvotų lempučių girliandomis ir mergaitėmis, lydimomis mamos, tetos ar brolio. Bet mudviem su Chaime tie šokiai nepatinka ir mes dažniausiai einame į juos tik palaikyti Memui draugijos. Kaip jie mums gali patikti? Neneigiu, kad galima padraugauti su labai simpatiškomis mergaitėmis... Ir? Ir? Kas iš to? Nieko. Daug triukšmo dėl nieko. Manau, tikra draugystė tik tarp vyrų. O dėl viso kito mudu su Chaime mieliau retkarčiais renkamės gatvę. Taip paprasčiau. Atkanki, užsisakai kelis stiklus punšo, susitari su viena iš moterų ir – prie reikalo, jokių nesąmonių. Tai labai išvargina. Pagaliau manau, kad taip net pigiau, nes norint susirasti padorią merginą reikia tiek daug kvietimų į kiną, gėrimų vakare, pasivaikščiojimų sekmadienį, šokių šeštadienį, ir pats to nepastebėdamas lieki be cento kišenėje. Nė vienas iš mūsų trijų piniguos nesimaudome.

Juan Francisco González. Obuoliai

Nesame turtingi – kiekvienas gyvename su savo šeima ir turime aprūpinti namų ūkį, – bet negalime skųstis, visi turime gerus, nuolatinius darbus. Kaip minėjau, Memas yra grožio priemonių pardavėjas, ir nors šis sektorius yra pats nestabiliausias, jis mano, kad padėtis pagerės. Chaimė yra Viešųjų darbų ministerijos darbuotojas, ir visi žino, kad tokio pobūdžio darbas yra geriausias, nes čia daug privilegijų ir, nors atlyginimas nėra kosminis, laukia šviesi ateitis. Aš visada vos suduriu galą su galu, nes neseniai baigiau Pedagogikos mokyklą ir vis dar nedirbu visu etatu nė vienoje iš dviejų mokyklų, kuriose dėstau. Tačiau nors ir uždirbu mažiausiai, Chaimė ir Memas mane gerbia, nes, šiaip ar taip, turiu geresnį išsilavinimą už juos.

Chaimė mažiausiai iš visų trijų krenta į akis, ir kartais man atrodo, kad jam tai rūpi labiau, nei atrodo. Jis neaukštas ir tamsaus gymio, prie kaktos prilaižytais plaukais ir su ūsiukais, kuriuos, nors ir nevešlius, jis saugo labiau nei savo akį. Jis atrodo kaip ir jo broliai bei seserys, kurių yra devyni. Kadangi be galo žavisi Memu, rengiasi ir puošiasi taip pat kaip jis, o su tais keliais drabužiais, kuriuos turi, visada būna toks tvarkingas, kad juokinga matyti jį pasitempusį, aukštai pakelta galva ir su ranka kišenėje. Aš šviesiaplaukis ir apkūnokas, nes iš mamos pusės esu jugoslavų anūkas, ir man tiek pat metų kiek Memui ir Chaimei – dvidešimt treji.

Tačiau mus tris labiausiai vienija meilė vynui. Ne, nepamanykite, kad esame girtuokliai ar nedori, nedorėliai geria vieni ir nėra laimingi. Mes nežinome, ar mėgstame bendrauti tam, kad gertume vyną, ar gerti vyną tam, kad bendrautume. Bet nuo penkiolikos metų, kai mūsų kišenėse švilpė vėjai ir neturėjome pinigų net nueiti į kiną, susitaupę nusipirkdavome litrinį ir išgerdavome kur nors užuovėjoj. Paskui pradėjome eiti į barus ir kitas vietas, visada trise.

Kad ir ką žmonės sakytų, niekas negali prilygti vynui. Visų pirma, jis ne toks kenksmingas sveikatai kaip stiprieji gėrimai. Vyną mėgstame ne tiek dėl jo teikiamo lengvumo ir laimės, kai jautiesi, lyg būtum išlošęs milijoną ir lyg kokia kino aktorė būtų tave įsimylėjusi, bet dėl to, kad... Kaip čia pasakius... Na, dėl to, kad aplink vyną sukasi visas gyvenimas. Viskas, kas pasaulyje vertinga, – juokas, draugai, moterys, geras maistas ir futbolas, – dar labiau pagerėja, jei gerai apšlakstoma raudonuoju vynu. Tiesą sakant, su Chaime ir Memu beveik daugiau nei apie moteris ir futbolą kalbame apie vyną, apie kvailystes, kurių pridirbi per daug išgėręs, ir apie tai, kaip tai smagu. Per kiekvieną sugėrimą nutinka kas nors juokingo, ką vėliau gali prisiminti, ir kiekvieną kartą, kai juos aptari, vėl juokiesi, ir jie niekada nepasikartoja per dažnai.

– ...bet ne geresni už tuos litrinius, kuriuos gėrėme, kai ėjome į atrakcionų parką, pakeliui... Į kur?

– Turi omenyje tą kartą, kai šventėme rugsėjo aštuonioliktąją?

– Ne, aštuonioliktą važiavome dideliu būriu Činčulino sunkvežimiu. Turiu omeny tą vasarą, kai važiavome autobusu, tik trise. Pradėjome anksti, o nuo karščio ir tuščio skrandžio vynas dėjo į galvą, ir jis norėjo pajodyt prekybininko dukrą...

– Neprisimenu, – sako Chaimė, apsimesdamas niekuo dėtas.

– Kaip ji atrodė?

– Jauna, labai negraži ir nuolat prakaitavo, kas dar labiau pablogino situaciją. Bet tu net nebežinojai savo vardo, todėl nusitempei ją į žolynus. Paaiškėjo, kad jos brolis, dirbantis policininku gretimame kontrolės punkte, atvyko pietauti. Mes dar labiau nusigandome, nes jis ieškojo sesers. Taigi pasiūlėme broliui policininkui su mumis sėst prie stalo ir išgert vyno, o kai judu grįžot, abu išpurvintais drabužiais, aplipusiais žolėmis, laimei, brolį policininką jau buvome gerokai nugirdę ir jis nieko nepastebėjo...

Ilgai juokėmės, prisimindami šią istoriją ir kaip paskui bandėme nesusimokėję papustyti padus, bet nepavyko, nes įsižeidusi prekybininko dukra perprato mūsų ketinimus. Vėliau kažkuris dar prisiminė:

– Bet labiausiai Memas prisidirbo, kai bandėme pagrobti Liusę iš Haidės namų. Tai vyko per tavo gimtadienį, Memai, ir tavo teta atsiuntė dovanų didbutelį čičos, saldutėlės, ir mes jį išgėrėme vienu prisėdimu... O po pietų nuėjome švęsti į Haidės namus ir mūsų nenorėjo įsileisti, nes buvo pilna klientų, bet mes nešvaistydami laiko lipome pro langą, o kai mus pamatė Liusė...

Ir taip tęsiame, kol išsenka jėgos.

Taip, taip jau yra. Taurės raudonojo vyno ant baro stalo, karštas sumuštinis su nugarine, kad negertum tuščiu skrandžiu, geros cigaretės, draugai, pasiruošę smagiai praleisti laiką... Ir mes kalbamės ir kalbamės, geriame ir geriame, ir nejaučiame, kaip bėga valandos, kol ateina antra, trečia, ketvirta valanda ryto.

Kaip sakiau, nežinau, kaip man pavyko ištverti tas dvi savaites negeriant ir kaip pavyko atsilaikyti nesusitikus su Chaime ir Memu. Tarsi tarsi būčiau bijojęs juos pamatyti, tarsi vyno gurkšnis būtų užstrigęs gerklėje. Bet keisčiausia, kad tomis dienomis vis prisimindavau tipą, kurį matėme tą paskutinį vakarą, kai susitikome, ir kaskart, kai jį prisimindavau, mane apimdavo keista baimė, pasibjaurėjimas, nežinau, kaip paaiškinti...

Dažnai popietę kartu eidavome žiūrėti filmo. Kadangi tą vakarą visi trys turėjome pinigų, miesto centre pasirinkome ką tik pasirodžiusį filmą, ypatingą tuo, kad vietoj vienos pagrindinės aktorės jame vaidino trys gražuolės: Lorena Bakol, Merlina Monro ir Džeinė Rasel. Ir jos trys, prisidengusios keliais vynuogių lapais šen, keliais vynuogių lapais ten ir vos keliais kutais, kad apsvaigintų, šoko tą beprotišką šokį, vadinamą čarlstonu. Na, tiesa ta, kad po seanso mes trise ėjome Alamedos gatve namų link, sukdami nuo baro prie baro, šnekėjomės ir šnekėjomės, nes temų mums

Nukelta į p. 6 ►

Pescivalis

Susiginčijo kartą žemaičiai ir dzūkai: kurie kietesni? Ginčas vyko toli toli šiaurėje, kažkur Kolos pusiasalyje, ir dar toliau laiko atžvilgiu – praėjusio amžiaus paskutinio dešimtmečio pradžioje. Reikėtų sakyti „naktį“, bet naktis visom prasmėm buvo baltoji (ir prie Baltosios jūros). Ir vieni kažkuo didžiavosi, ir kiti nenusileido, karaliai kažkokie buvo minimi, lokiai, pizdukai ir kiti girių gyventojai, ohoho! Pasiginčijo parėkaliojo ir nuėjo miegoti. Kartais susitikę dabar prisimena, nusišypso ir tiek. Ir aš ten buvau, alų midų gėriau, istoriniais kardais kapojausi, net Baltoji jūra putojo, kažkuo didžiavausi, sėdėdamas ant uolos atstovavau žemaičiams. Žinia – buvau kietas.

Ir štai šią vasarą sulaukęs kvietimo dalyvauti dzūkų kultūros festivalyje „Čiulba ulba“ šiek tiek suglumau: hm, galvoju, kaip čia taip dabar... nieko baisaus, kad dzūkiškai nemoku? Nieko nieko, – ramino organizatoriai. Bet vis tiek važiuojant buvo kiek neramu – ar nepasijusiu svetimas? Vykti į kažkokį *pescivalį*, apie kurį pirmą kartą girdžiu? Juk niekada nei su liaudies kultūra labai tapatinausi, nei tokiuose renginiuose dažnai lankydavausi, o masiškosios dainų šventės apskritai visada buvo atgrasios. Bala nematė tų dainų švenčių, bet ne tik jos turi sovietmečio šleifą, visokie *duokim garo* ir primityvios, perdėm sentimentalios kaimo kapelos – taip pat. Žinoma, lieka atviras klausimas: ar sovietiniai valdininkai taip „išmaniai“ tą liaudies kultūrą „kūrė“, ar patiems žmonėms to labiau reikėjo – kaip tam tikros paguodos, o ir smagumo išsišėlti? O jei reikėjo? O jei reikia dabar? Ir vis tiek – negi liaudies kultūra tokia ir turi būti – nulaižyta, harmonizuota? Klausimai, į kuriuos iškart neatsakysi, palikim juos filosofams. Nuo tokių sudėtingų vertinimų mane patį visada išvaduoja asmeninė patirtis. Senelis smuikuodavo vestuvėse, ir visokių dainuškų per baliukus esu prisiklausęs iki soties. Tiesa, dainuškos nebuvo sentimentalios – su aiškiom užuominom, o dauguma – tiesiai šviesiai (kamara, velnias, bobos, kelnės).

Na gerai – ką nuvykęs išvydau? Pasijutau svetimas? Gal pradėsiu iš kito galo – vaidino tikras profesionalus teatriukas („Labas“), o jame skambėjo tokios istorijos ir dainuškos, kad kaip nešė mane į tą senelio vienkiemį, o ir dar toliau (*viena merga ant nakties, kita ant rytojaus*)... jog atsitokėt sunku iki šiol. Spektaklis toks smagiai velniškas, bet ne tik jis nešė, kaip čia pasakyt – gyveni gyveni, regis, ir šalį nemenkai pažįsti, skirtumus ir panašumus žinai, išvažinėta beveik viskas ir staiga atsiduri tokioj oazėj pušyne prie ežero, Sigito Gedos gimtuosiuose kraštuose (jo jubiliejui paminėti ir buvo skirtas šiemetinis *pescivalis*), lyg kitame pasaulyje. Net ne pasaulyje – galaktikoje, kur erdvės ir laiko santykis kitoks. Laimingi žmonės, laimingos jaunos šeimos, sėdinčios prie laužo, dainuojančios, giedančios. Net šuniukai atkartojantys garsųjį Sigito Gedos performansą (pastaruoju metu itin išpopuliarėjusį). Ir imi suprasti, kad tikslas čia ne tai, kas deklaruojama, ne ne, čia šiaip – šiemet užsikabinta už Gedos, apskritai – už dzūkiškumo, bet tikrasis *pescivalio* tikslas – nesvarbu, gal sąmoningai paslėptas, gal neįsisąmonintas – kur kas rimtesnis.

Sumetus į krūvą visokius renginukus, juk gali nieko gero ir neišeiti – labai dažnai taip ir nutinka. Bet jei esama kažkokios sunkiai apibrėžiamos santaros su aplinka, gal paprastos meilės kraštui ir žmonėms, dar talento ir profesionalumo, ne tik ta pati aplinka, bet ir iš istorinių pasakų išlindę velniukai tampa savanoriais. Ir sukuriamas tas mikrokosmas, kurį pajunti vos įkėlęs į jį koją. Sukuriamas kartu su visa bendruomene – tais laimingais aplink laužą sutūpusiais žmonėmis ir dūkstančiais vaikais. Nesvarbu, kad gal dauguma iš miestų susirinkę, nesvarbu. Kaimo ir miesto santykis krypsta miesto pusėn ir be jo kaimas jau niekaip nebeįsivaizduojamas. Ateityje miestiškumo bus dar daugiau, gal taip laikui bėgant ir susiplaks viskas: miestietis tu ar kaimietis, sunku bus supaisyti, o ir nereikės, jau dabar nebereikia. Niekuo kaimiečiai nebesiskiria nuo miestiečių, na gerai – šiek tiek skiriasi, bet čia jau konkrečius atvejus reikėtų analizuoti ir visokių įdomybių ta analizė galėtų atskleisti.

Taigi, *pescivalis* – toks modelis, kaip ateityje galėtų atrodyti kaimiška Lietuva. Žinau, kad neatrodys, bet norėtųsi, kad taip atrodytų. Gal tai ir dzūkų sambūris, bet pavadinti jį provincialiu liežuvis nesiverstų. O ir regioninio renginio marškiniai braška per siūles. Reikšmingas ir tikras. Be tuščio didžiavimosi, be užknisančio sentimentalumo ir liaudies kultūros harmonizavimo, tiesiog tą kultūrą kuriant naujai, ne kartojant aklai, o tęsiant. Aukštaičiai, žemaičiai, sūduviai – pavydėkit.

Sąmoningai neminėjau nei vardų, nei pavardžių. Renginys jau tradicinis, planuojamas ir kitą vasarą. Bet tai nėra reklaminis tekstas.

– EDIS KRIAUČIŪNAS –

Muziejų terapija

Ar muziejus gali gydyti?

Prancūzijos Lilio miesto vaizduojamųjų menų muziejus neseniai pasirašė bendradarbiavimo sutartį su miesto universitetine ligonine – joje keliamas tikslas sumažinti tam tikrus ligonių simptomus. Šis projektas yra dalis muziejaus direktoriaus Bruno Girveau refleksijos, skirtos pergalvoti muziejų ir lankytojų patirtį. Kodėl einame į muziejus? Ar tokia praktika yra dažna ar vienkartinė? O kaip muziejams pritraukti naujų lankytojų, kad šie ir vėl norėtų ten sugrįžti?

Muziejams netrūksta išmonės bandant pritraukti lankytojų, nors renginiai ir ne visada susiję su eksponatais ar kolekcijomis. Pavyzdžiui, Vilniuje Valdovų rūmai organizuoja kino seansus po atviru dangumi, o paryžiečiams Rodino muziejus siūlo jogos ir meditacijos seansus bei muziejaus parodą aplankyti kartu su sofrologu, kuris padės atsikratyti miesto streso. Neatsilieka ir Augustinų muziejus Tulūzos mieste siūlydamas jogos seansus XIV a. menančiame vienuolyno kieme. Juk tokioje aplinkoje ir jogos pratimai tampa lengvesni, ar ne?

Nors į tokio pobūdžio užsiėmimus muziejų erdvėse lankytojai eina noriai, kuratoriams tenka pasitelkti kūrybingumą siekiant visuomenę sudominti parodomis, todėl vis dažniau kreipiamas dėmesys į lankytojų emocijas. Naudodami skirtingo pobūdžio jausminius dirgiklius, muziejai į pagalbą pasitelkia ne tik vizualinę medžiagą, bet ir garsą, kvapą, o kartais ir lytėjimą. Vienas iš pavyzdžių – šiais metais minėtame Lilio muziejuje vykusi paroda pavadinimu „Prašome paliesti“, skirta pažadinti pojūčius: liesdami kūrinių reprodukcijas, lankytojai galėjo susipažinti su Vakarų Europos skulptūros istorija. Lygiai taip pat kaip ir pirmuosiuose XVIII a. muziejuose: smalsūs keliautojai, lankydami privačias ir viešas kolekcijas, eksponatus liesdavo, o kartais net purtydavo ar uostydavo. Anglų keliautoja Celia Fiennes (1662–1741), atvykusi į Ashmole'io muziejų Oksforde, būtent tai ir darė: nors muziejaus kuratoriai neslėpė susirūpinimo tokiu lankytojų elgesiu, praktika nebuvo uždrausta, nes lietimas suprastas kaip vienas pagrindinių būdų pažinti. Kita keliautoja Sophie de la Roche (1730–1807) 1786 m. lankydamasi Britų muziejuje Londone rankose laikė kartaginiečių kario šalmą ir Herkulanėjo mieste rastus romėnų laikų namų apyvokos daiktus. Aprašydama įspūdžius, keliautoja kalba apie ypatingą patirtį ir emocijas, kurias jai sukėlė muziejaus eksponatai.

Šiandien muziejai ne tik sukelia emocijas, bet ir tampa terapijos vieta. Pirmieji muziejų terapijos eksperimentai atlikti praėjusio amžiaus devintajame dešimtmetyje, o pastaruoju metu jie tampa dažnesni, pavyzdžiui, Metropolitano meno muziejus Niujorke 2010 m. dalyvavo projekte, kuris buvo skirtas Alzheimerio liga sergantiems ligoniams. Monrealio muziejus Kanadoje įsteigė skyrių, skirtą meno terapijai ir edukacijai, o muziejuje nuolat dirba meno terapeutas. Tokia terapija visų pirma taikoma nuo psichologinių problemų ir psichikos sutrikimų kenčiantiems žmonėms. Mokslininkai šiandien neabejoja meno terapijos pranašumais. Ji atsirado po Antrojo pasaulinio karo, kai britų menininkas Adrianas Hillis (1895–1977) pradėjo dirbti su traumas patyrusiais ligoniais dailės dirbtuvėse. A. Hillis su britų Raudonuoju Kryžiumi sudarė meno šedevrų reprodukcijų rinkinį, skirtą eksponuoti Didžiosios Britanijos ligoninėse. Paveikslų reprodukcijos, eksponuojamos ligoninių erdvėse, turėjo sumažinti tam tikrus pacientų simptomus (daugiau apie meno terapiją žr. Susan Hogan, *Healing Arts: The History of Art Therapy*, 2001).

Muziejų terapija nuo meno terapijos skiriasi tuo, kad jos metu naudojami visi muziejaus resursai – erdvė, eksponatai, archyvai, rezervai ir t. t. Muziejaus aplinka padeda pagyti, o eksponatai sukelia emocijas, kurios veikia žmogaus atmintį: jis gali save laikyti istorinės grandinės dalimi. Tai ne vien tik tam tikrų simptomų gydymas, bet ir ligonio palaikymas visame gydymo procese, todėl apsilankymas muziejuje gali taip pat padėti sunkiomis ligomis sergantiems žmonėms: leisdami sau apsilankyti muziejuje, įgyjame daugiau pasitikėjimo, nes save laikome vertu tokio apsilankymo, o tai yra visa apimančio gydymo dalis, kai gydome ne tik kūną, bet ir sielą. Šiuo metu nėra pakankamai tyrimų, įrodančių tokios terapijos efektyvumą, tačiau gimsta idėjos ir atsiranda vis daugiau norinčiųjų eiti link tokios terapijos. Tiesa, psichiatrijos įstaigos jau kurį laiką užsiima panašia veikla: ligonis vedamas į viešąsias erdves, pavyzdžiui, prekybos centrą ar muziejų, kur jis galėtų išmokti pasisveikinti ir padėkoti.

Meno terapija atsirado potrauminiu laikotarpiu, kai visuomenė gydėsi pasaulinio karo žaizdas. Galbūt muziejų terapija taps pokovidinio laikotarpio simboliu?

– VILMA LOSYTĖ –

Ludwigo van Beethoveno laiškas mylimajai

Ludwigo van Beethoveno laiškas, prieš daugiau nei du šimtmečius parašytas pieštuku dešimtyje puslapių ir adresuotas neįvardytai mylimajai, dar ir šiandien lieka mįslė: kas ji? Kuriai iš savo gyvenime sutiktų moterų jį skyrė genialusis kompozitorius? Dauguma šiuolaikinių mokslininkų labiausiai tikėtina laiko Josephine Brunsvik, vieną svarbiausių moterų Ludwigo van Beethoveno gyvenime. Jai 1804–1811 metais jis parašė mažiausiai keturiolika aistringų meilės laiškų, juose vadino ją angelu, „mano visybe“, „vienintele mylimąja“ ir prisiekė jai amžiną ištikimybę. Kita galima adresatė – artima Beethoveno draugė Antonie Brentano. Meile alsuojančios, jausmingos pusamžio vyro mintys tarsi be atokvėpio liejasi popieriuje. Tarp mylimųjų – ir aistra, ir skausmas dėl neišsipildžiusios meilės.

Nemažai tyrimų skirta nustatyti metams, kuriais laiškas parašytas. Tik 1966 metais atlikus vandens ženklų tyrimus sutarta, jog tai 1812-ieji.

Laiškas buvo rastas 1827 metais Beethoveno palikime, tad gali būti, kad jis apskritai nebuvo išsiųstas ir niekada nepasiekė mylimosios. Kompozitoriaus sekretorius Antonas Schindleris paskelbė jį 1840-aisiais savo Beethoveno biografijoje, tačiau praleido keletą svarbių frazių, o keletą pakeitė.

Po Schindlerio mirties laišką paveldėjo jo sesuo Marie Egloff, vėliau jis atiteko porceliano fabrikantui Augustui Nowotny, o šis 1880 metais perdavė savo kolekciją dabartinei Berlyno valstybinei bibliotekai.

Apie „nemirtingąją mylimąją“ Bernardas Rose'as sukūrė filmą „Nemirtinga mylimoji“ (*Immortal Beloved*, 1994), kuriame, be kita ko, yra daug istorinės tiesos.

Vilija Gerulaitienė

Nemirtingoji mylimoji

Liepos 6-osios rytas. –

Mano angele, mano visybe, manoji Aš. – Šiandien tik keli žodžiai, ir dar pieštuku (tavuoju) – būstą turiu tik iki rytojaus, koks niekingas laiko švaistymas tokiems dalykams – kodėl toks gilus liūdesys, kai prabyla neišvengiamybė. – Ar gali mūsų meilė gyvuoti kitaip, nesiaukojant, nieko nereikalaujant, ar tu gali tai pakeisti – kad dabar nesi vien mano, o aš nesu vien tavo. – O Dieve, pažvelk į gražią gamtą ir nuramink savo sielą atsiduodama tam, kas neišvengiama, – meilė reikalauja visko ir ji neklysta, taip man yra su tavimi, tau su manimi – bet tu taip lengvai pamiršti, kad aš turiu gyventi ir dėl savęs, ir dėl tavęs, jei būtume visiškai susijungę, nekentėtume nei vienas, nei kitas – mano kelionė buvo baisi: vakar atvažiavau čia tik ketvirtą valandą ryto, nes buvo per mažai arklių, pašto karieta pasuko kitu keliu, bet koks pasibaisėtinas tas kelias, priešpaskutinėje stotyje mane įspėjo nevažiuoti naktį, baugino miškais, bet tuo kaip tik susiviliojau – ir suklydau, karieta pakeliui sulūžo tame išmaknotame vieškelyje, be tokių dviejų vadeliotojų, kokius turėjau, būčiau kelyje įstrigęs. – Esterhazį, kuris važiavo čionai kitu, įprastu keliu aštuoniais arkliais, ištiko toks pat likimas kaip ir mane, važiuojantį keturiais. – Tačiau ir vėl, kaip visada, kai laimingai įveikiu kokią kliūtį, iš dalies jaučiausi patenkintas. – Dabar skubu nuo išorinių dalykų prie vidinių, tikriausiai netrukus pasimatysime, šiandien dar negaliu tau išsakyti savo pastebėjimų, kuriuos per

Be paminklo saugiau

Sunki, alinanti 2023-iųjų liepos pabaiga. Turėčiau bandyti ką pasakyti, *stovėti po medžiu* ne išeitis. Gal ir būtų dar ką pasakyti, bet ar bebus išgirsta, ar tik pakurstysi vis nesaugesnio pasaulio karštymetyje pavojingą ir nurudusios žolės deginimą.

Justinui Marcinkevičiui, kadaise ištarusiam apie Salomėją Nėrį, kad ji yra mūsų *džiaugsmo ir skausmo sesuo*, buvo lemta ir jos likimo skaudžioji dalis, nors ir dėl kitų priežasčių. Tuo pat metu, kai politinio sprendimo lygiu buvo sugrįžta prie Salomėjos Nėries, nors formaliai ir tik prie jos vardu pavadintų mokyklų, gatvių, prasidėjo viešos batalijos ir dėl Justino Marcinkevičiaus. Pretekstas – Rašytojų sąjungos prisiimtas ketinimas (numatant ir mecenavimo galimybę) sutvarkyti poeto vardu pavadintą skverelį prie sąjungos būstinės, sukuriant ir skulptūrinį atminimo ženklą. Taip, vieta labai jautri, bet, rodos, tai buvo suvokta. Ne figūrą, ne biustą, o ženklą, akcentuojant poeto kūrybą, idėjų svarbą. Laikantis juridinių reikalavimų, procesą prižiūrint juristei, paskelbtas konkursas. Sulaukta penkiolikos dalyvių. Pakankamas skaičius, kad būtų galima išsirinkti – jei ir ne tinkamiausią, tai bent tinkamą. Sudaryta komisija dirbo demokratiškai, balsuodama, skaičiuodama. Palaikiau „Trilogiją“, pridurdama ir epilogą, – „Daukantą“. Maniau (ir tebemanau), kad šio draminio epo idėjos (valstybės, asmens, kalbos, Katedros) svarbios Lietuvai, kad jomis lietuvių kultūra yra reagavusi ir į Vilnių, pratęsusi savo amžinosios sostinės prigimtinį lietuviškumą. Ženklo vizualumas gal ir nėra toks gilus, kokio norėtume, bet *sostas* turi šaknis ir lietuvių kalboje, sodybos, tad ir vietos, sėslumo reikšme susijęs ir su *sostine*, tarsi į ją įsiliejęs. Ne tiek poeto asmens, nors neatskiriamai ir jo, o svarbiųjų idėjų paženklinimas. Ant mūsų sąmonėje jau nurimusio Gedimino Jokūbonio sukurto paminklo Maironiui (1975) visgi neužrašyta, kad tai *buržuazinis, klerikalinis poetas*, kaip aš dar buvau mokoma, tad gal ir Justino Marcinkevičiaus nežymėsime nuoroda, kad tai *lietuvių tarybinis poetas*... Jei paminklas bus. Jei dar bus svarbu, kad būtų apibendrinta tai, ką esame patyrę, kuo rėmėmės, pasitikėjome. Iš ko augo aktoriai, kilo nacionalinio teatro garbė.

Nebūtų lengva atsakyti, kodėl reikia paminklo. Kaip ir atvirkščiai – kodėl nereikia pagarbos ir atminimo ženklo poetui (dar ir Vilniaus garbės piliečiui), įsirašiusiam į lietuvių kultūros, kalbos, *atgimimo* istoriją, lemiamu momentu ištarusiam „Taip“ vos pradedančiai formuotis Lietuvos išsilaisvinimo iniciatyvai, savo autoritetu ją sutvirtinusiam.

Bet paminklas, jei ir ženklas, aišku, tėra pretekstas. Priežastys gal ir pačiame paviršiuje. Tebekovojame su savo praeities šmėklomis. Nesame laisvi, kovojame ir primestą kovą. Gal ir patys su savim. Ne tik prisitaikėme (jei ir tik mūsų tėvai ar seneliai), bet ir prisitaikome, – gal jau ir suvokėme, kad ne tik tada, kai buvom okupuoti, bet ir šiandien, be grasinimų, brutalios prievartos, – prie sąlygų, kurios yra, prie socialinės nelygybės, prie labai daug uždirbančių, jei ir ne iš darbo, prie savo žmonių, gyvenančių žemiau skurdo ribos, prie neteisybių, kurios vis ištinka, prie aplinkybių, kurios nuo mūsų nepriklauso. Prie kitakalbystės. Prie jutimo, kad lietuvių kalba traukiasi. Net prie klimato kaitos. Sovietinės okupacijos laikais gyvenę žmonės neturėjo alternatyvų, privalėjo bent susitaikyti, jei norėjo gyventi, dirbti, juo labiau kurti viešumai. Tai jau esame supratę. Bet dar nesuvokėme, kad kažkas verčia mus vis atryti (atrajoti) ir vis iš naujo gromuliuoti tai, kas mums buvo primesta sovietų okupacijos. Kur laisvos tautos ėjo tiesiai, okupuotiems žmonėms, pirmiausia kūrėjams (ir ypač pokariu, kai brendo ir vadinamoji Marcinkevičiaus karta), reikėjo lenktis, prisidengti galvą, akis. Bet darė, ką pajėgė, nepaliko savo tautos akluose patamsiuose. Kas mums bendriausia prasme svarbu iš Salomėjos Nėries ar Justino Marcinkevičiaus: kad mūsų yra tai, kas ir šių poetų sukurta iš lietuvių kalbos. Didžiųjų poetų reikalas, kad kalba sugertų visa, ką tauta vienu ar kitu laiku patiria, – ir klaidas, pralaimėjimus.

Mums, laisviems bent išorine prasme laisvos valstybės piliečiams, šiandien reiktų kitos, bendrinančios, mūsų buvimą pagrindžiančios kalbos. *Kitos muzikos*, kaip pasakytų Giedrius Kuprevičius. Kito mąstymo akiračio, kuris nebegrąžintų prie to, kas buvo, o kreiptų žvilgsnį į ateitį. Vizijos apie Lietuvos ateitį yra sukurtos geros vaizduotės, bet be tvirto idėjų pamato. Taip, Europa, mūsų *gimtoji Europa* (ir pagal Czesławą Miłoszą), bet pirmiausia – ir konkrečiausiai – *mūsų Lietuva*. Mūsų kalba. Gamta. Kultūra. Mūsų vaikai, jų likimai. Mūsų piliečių dvasia, ryžtas, ištvermė, pasitikėjimas. Bijome nacionalizmo, bet be jo, oraus ir santūraus, tautai svarbios ir patikimos ideologijos negali būti. Justinas Marcinkevičius savo kūryba – ir labiausiai trilogija, kaip sąmoningai sutelktu kūrybiniu veiksmu, – itin sunkiu Lietuvai laiku veikė ir kaip tautinės ideologijos kūrėjas. Klystame manydami, kad tautinės idėjos sovietinių „manifestų“ buvo palaikomos. Ne, tiko tik formos, tik liaudžiai, ne tautai, priskirtinos „formelės“.

Kodėl taip lengvai esame įsiūbuojami? Kodėl tiek apkalbų, insinuacijų (ir dėl Marcinkevičiaus aukštų „postų“, „turtų“, „honorarų“)? Ar kad taip ir liksime prasčiokai, kuriems labiausiai rūpi kito piniginė, ar kad mūsų kultūros laivas per menkas, tik valtelė. O gal tiesiog toks yra *posttiesos* laiko mentalinis lygis. Tiesa nebėra svarbi, jos tiesiog nebėra. Ir jau seniai George'o Orwello ištarta, kad pasaulyje nyksta objektyvios tiesos samprata, kad istorija virsta melu. Bent jau „nuomonių“ sąvartynais. Bet ir šioje negailestingai apnuogintoje situacijoje nuomonė nelygi nuomonei. Dar yra žmonių, bandančių sėti tiesos grūdus. Netikėtai svarus Oskaro Koršunovo, režisieriaus, sugrąžinusio prie „Katedros“, balsas. Paradoksalus ir diskusijų ir „diskusijų“ dėl Justino Marcinkevičiaus paminklo veikimas – juk padaugėjo šį poetą ir iš atminties deklamuojančių, ir jo knygą atsiverčiančių, ir į biblioteką užsukančių, ir į biografiją pasižiūrinčių. Juk dar yra ir faktų. Dar ne tik „nuomonės“.

Kūrybingo, kuriančio asmens likimas visad sudėtingas. Ir vidinei, ir išorinei jo programai priklauso ir rizikos, tad neišvengiamai ir klaidos. Kad sovietiniu laiku kūrėjams reikėjo daugiau ar mažiau taikytis prie reikalavimų, jau ir ramiau suvokiame. Bet juk svarbiausia ne tai, kad prisitaikė, o kiek kūrėjas peržengė prisitaikymo rėmus, kiek išsprūsdavo iš sistemos kontrolės, kiek, atiduodamas duoklę ciesoriui, neužmiršo ir Dievo. Justinas Marcinkevičius išsprūdo iš totalios kontrolės, pasakė ir tai, kas buvo draudžiama, bet būtina Lietuvai – kaip tyro oro gurkšnis. Nors tik ir gurkšnis. Piktdžiugiškai tebecituojame „kaltinimus Bažnyčiai“, poeto atsisakytus, bet jo santykis su tikėjimu sudėtingas, keliapusis. Manyčiau, kad jo sieloje liko prigimtinis motinos, norėjusios sūnų matyti kunigą, tikėjimas. Paauglišką Justino našlaitystė komplikavo gyvenimą ir tikėjimą.

Mano literatūrologinėje patirtyje biblinė ištartis apie ciesoriaus ir Dievo dalį iš Jurgio Baltrušaičio, iš daugiau nei prieš penkiasdešimt metų perskaitytų dar jauno poeto atsakymų apie revoliuciją ir literatūrą (1906): „Revoliucija – žmogiškas reikalas. Kūryba – dieviškas. Taigi: kas ciesoriaus – ciesoriui, kas Dievo – Dievui.“ Kūryboje turi likti dalis, nepavaldi ciesoriui. Kad Dievas gali būti suprantamas skirtingai, nieko naujo, ypač šiandien. Justino Marcinkevičiaus dalis ciesoriui palyginti nedidelė. Niekam neatsistojo skersai kelio. Neužgožė jauno, nepastūmė silpnesnio. Didžioji dvasinė aukštuma jam pirmiausia buvo neatskiriama nuo Lietuvos, nuo jos likimo. Lietuva buvo šio poeto pasija, ne tik tema. Ne tik kartoti *Lietuvėle, Lietuvėle*, ką jau buvo išbandę „Aušros“ romantikai, pašiepti Jono Mačio-Kėkšto, o ir žvalgyti istoriją, sostą, karalystę, plūstančią krauju, lietuviško žodžio kelią į raštą, knygą, Katedros statymą, galimybę ir vienam asmeniui veikti kaip sukilimui („Daukantas“). Jei šiandien Lietuvai nebėra svarbus lietuviškumas, tai jos pačios, ne poeto problema. Lygiai kaip ir nebe Maironio, dar sykį pasitraukiančio į archyvą. Ir Maironį, ir Justiną Marcinkevičių galiausiai suformavo jų būtinumas tautai, kad ir skirtingai sudėtingu laiku būtų išsakyta, kas ji yra, kas jai svarbu, kur eina, ko tikisi. Tauta, kai jai to reikėjo, kūrėsi savo poetus – tai ir apie Marcinkevičių tiesiai yra ištaręs Marcelijus Martinaitis. Marcinkevičius buvo stiprinamas savumo atpažinimu, palaikymu, noru išgirsti, suprasti. Dainavimu, giedojimu. Kartojimu. Lietuvos vardo skandavimu didžiuosiuose Atgimimo mitinguose. Tokiais atvejais poetai pasitiki žmonių pasitikėjimu. Įgyja galių, kurių anksčiau savyje nejuto. Marcinkevičius svariai prisidėjo prie Lietuvos valstybės pamatų: lietuvių kalbos, himno, herbo, vėliavos įtvirtinimo, prie Konstitucijos kūrimo.

Šiandien pasaulis kitas, būtinybė aukštai, nebeįžvelgiama, gal ir nebedalyvaujanti atskiruosiuose interesuose. Būtinybės poetams, nacionaliniams genijams, jei jie ir ne pasaulinio masto, jau reikia atverti archyvus. Kaupti palikimą, atsiminimus, liudijimus. Oriai vertinti. Tyrinėti. Leisti knygas. Ir rinktines, kad knygų rinkoje jų vis būtų, – laikas iš tikro poeto, kuriam *duota*, vis ką atima, bet ir kažką prideda, pakeičia akcentus. Žiūrėk, ir kažkas kita išryškėja, iškyla, pasirodo. Kaip Janinos Degutytės eilėraštyje „Klevų viršūnėse rudens naktis sustojo...“, parašytame 1961-aisiais. Kokia daina, kokia patriotiška, ir tik klevai pakeisti pušimis... Kaip netikėtai iš archyvo vėl grįžta Jurgio Baltrušaičio „Ašarų vainikas“, kaip gerai skamba aštriojo Balio Sruogos apibūdinimas: „Vilties mūza ir paguodos.“ Klasika atskamba ir iš archyvų.

Reikia ir iš poezijos turėti ką atsidėti juodai dienai. Ji gali ateiti.

Poezijos archyvų durys atviros – net modernizacijai, kaip kitados yra pastebėjęs Vytautas Kavolis.

O paminklas? Nėra Lietuvoje vietos, kur negalėtų būti kokio ženklo Justinui Marcinkevičiui. Ir Varniuose (čia ir Daukanto gyvenimo dalis), ir Širvintose, ir kitur, jei tik rastųsi gera, palanki žmonių valia. Druskininkuose itin, mylėjo šį miestą poetas, ir trilogijos pradžia („Mindaugas“) čia parašyta. Tik kaip išsaugoti lygį, kaip neprisistatyti „balvonų“. Vilnius yra Vilnius ir dėl didesnio reiklumo sau pačiam. Ženklas turi būti vertas to, ką ženklina.

Būtinybe veikusiam poetui paminklas ir būtinas, ir nebūtinas.

Virš didelių likimų yra ir kažkas daugiau už norus, ketinimus.

Mūsų šiandienoje poetams be paminklo saugiau.

– VIKTORIJA DAUJOTYTĖ –

šias kelias dienas suvokiau apie savo gyvenimą, – jei mūsų širdys visuomet būtų arti viena kitos, tikriausiai nebūčiau padaręs nieko panašaus, krūtinė kupina, tiek daug noriu tau pasakyti. – Ak – būna akimirkų, kai man atrodo, kad kalba yra bejėgė – džiūgauk – būk mano ištikimas vienintelis turtas, mano visybė, kaip ir aš esu tavo, visa kita, kas mums gali ir turi nutikti, yra dievų valia. – Tavo ištikimasis Ludwigas. –

Pirmadienio vakaras, liepos 6-oji –

tu kenti, tu, mano brangiausioji – tik dabar supratau, kad laiškus reikia paduoti išsiųsti ankstų rytą. Pirmadieniai – ketvirtadieniai – vienintelės dienos, kai paštas iš čia gabenamas į K. – tu kankiniesi – ak, ten, kur esu aš, ten su manimi esi ir tu, su savimi ir tavimi kalbu, pasirūpinsiu, kad galėčiau gyventi su tavimi, koks tai gyvenimas!!!! šitaip!!!! be tavęs – varginamas žmonių gerumo čia ir ten, kurio, manau, nei nusipelniau, nei noriu nusipelnyti – žmogaus nuolankumas kitam žmogui – mane jis skaudina – kai žiūriu į save Visatos akimis, matau, kas aš toks ir kas tas – vadinamas Aukščiausiuoju – ir vis dėlto – žmoguje yra kažkas dieviška – verkiu, kai pagalvoju, kad pirmąją žinią iš manęs gausi tikriausiai tik šeštadienį – kad ir kaip tu mane myli – aš tave vis tiek myliu labiau – bet niekada nesislėpk nuo manęs – labos nakties – esu gydykloje, turiu eiti miegoti [*perbraukta:* o eik su manimi, eik su manimi –]. O Dieve – taip arti! taip toli! argi mūsų meilė nėra tikras dangaus kūrinys – ir toks tvirtas kaip dangaus skliautas. –

Labas rytas liepos 7-ąją –

dar gulėdamas lovoje mintimis skrendu pas tave, mano nemirtingoji mylimoji, tai džiaugsmingas, tai ir vėl liūdnas, laukiu, ar likimas bus mums maloningas – galiu gyventi tik su tavimi arba visai negyventi, nusprendžiau tol klajoti toli nuo tavęs, kol galėsiu pulti tau į glėbį ir pasijusti šalia tavęs visai kaip namie, savo sielą, tavo apglobtą, galėsiu pasiųsti į dvasių karalystę – taip, deja, taip turi būti – tu su tuo susitaikysi, juo labiau kad žinai, koks ištikimas tau esu, niekada jokia kita neužvaldys mano širdies, niekada – niekada. – O Dieve, kodėl tenka tolti nuo to, ką taip myli, juk mano gyvenimas, kurį dabar gyvenu V[ienoje], toks apgailėtinas. – Tavo meilė daro mane ir laimingiausią, ir kartu nelaimingiausią – sulaukus mano metų norisi tam tikros monotonijos, pastovaus gyvenimo, o ar tai įmanoma mūsų santykiuose? – Angele, ką tik sužinojau, kad paštas išvežamas kasdien – tad turiu baigti, kad kuo greičiau gautum l[aišką], – būk rami, tik ramiai priimdami savo būtį galime pasiekti tikslą – gyventi kartu – būk rami – mylėk mane – šiandien – vakar – verkiu ir ilgiuosi tavęs – tavęs – tavęs – mano gyvenime – mano visybe – lik sveika – o, nesiliauk mane mylėjusi – niekada neabejok ištikimiausia savo mylimojo L[udwigo] širdimi

amžinai tavo

amžinai mano

amžinai mūsų

Iš vokiečių kalbos vertė Vilija Gerulaitienė ir Agnė Blaževičienė

ŠIAURĖS ATĖNAI

2023 m. rugpjūčio 18 d. Nr. 16 (1416)

Niekas neturi būti užkonservuota amžiams

Aktorė Vesta Grabštaitė kalbasi su aktore NELE SAVIČENKO

– Vaidyba – kas tai yra ir kaip galėtum apibūdinti šį reiškinį?

– Vaidyba yra tam tikro pasaulio kūrimas ir išgyvenimas. Gali būti dramaturgo sukurta, gali būti paties pasirašyta medžiaga, kurią kuri scenoje ir perteiki. Kuri ir išgyveni, ir turi būti matoma, kas turi būti išreiškiama. Tiek, daugiau beletristinių minčių man nekyla.

– Ko siekiame vaidindami?

– Siekiame poveikio. Buvimas prieš žiūrovą, prieš auditoriją turi būti motyvuotas noru padaryti poveikį, įtaką. Ir čia jau egzistuoja, gal grįžtant prie vaidybos, įvairūs būdai, įvairios priemonės; čia veikia ir gabumai, ir emocijos, ir logika, ir mokėjimas jausti auditoriją. Bet kuriuo atveju pagrindinis dalykas turi būti *poveikis*. Gali nieko neveikti, stovėti be teksto, bet tas stovėjimas gali būti labai iškalbingas. Gali siekti sugraudinti, prajuokinti, sukrėsti – visa tai remiasi į vieną žodį, kuriame telpa visos šitos frazės, – daryti poveikį.

– Kažką pakeisti kitame?..

– Kažką pakeisti ar tiesiog... priversti suklusti, įsiklausyti, įsijausti, pajusti, kas vyksta ir kodėl. Tai yra poveikio dalykas. Nežinau, kaip kitaip pasakyti, ko mes siekiame vaidindami. Turbūt dėmesio, kad būčiau išgirsta (-as), pamatyta (-as) ir suprasta (-as).

– Ar aktoriumi gali būti bet kas?

– Na, jeigu taip jau globaliai šnekėtume, turbūt taip, gali būti, tiktai kitas klausimas – kokybė. Kokiu aktoriumi? Vieno vaidmens aktoriumi gali būti bet kas. Jeigu turime rimtą profesionalią sceną, ar gali būti taip jau kiekvienas aktoriumi? Čia susimąstyčiau ir pagalvočiau, kad turbūt ne. Net ir diplomuoti aktoriai ne visi gali būti aktoriais, kaip parodo tam tikri iššūkiai – kiek žmogus sugeba reikalauti iš savęs vystytis, būtent vystytis, visą laiką mokytis naujų dalykų, nestovėti vietoje. Nei amplua neturi jo įkalinti, nei medžiaga, nei būdai atlikti savo vaidmenį; niekas neturi būti užkonservuota amžiams.

Nors čia irgi beletristika, man gyvenimo leitmotyvas visada lieka legenda apie japonų poetą, kuris nuostabiai rašė eiles, pasidarė garsus, viską metė, iškeliavo, tapo puodžiumi. Kai pelnė geriausio puodžiaus vardą, viską metė, iškeliavo toliau. Galvojau, kaip mums: jeigu likimas neduoda šito galėjimo išeiti ir pradėti viską iš naujo, nuolat gauni panašius vaidmenis, tada reikia labai daug valios pastangų pačiam iš savęs ieškoti, kad ir panašų darbą gavus, kitaip jį daryti. Tada laimi tas, kuris nestovi vietoje, kuris jaučia laikmetį, aplink gyvenančius žmones. Gali žmogus ir nebaigęs nieko būti ir pagavus, ir talentingas, bet... Ar jis ištvers tiek kartų tą daryti kaip profesionalas?

– Kaip suprantame, kad gerai vaidinama?

– Kaip žiūrovė, kai žiūriu spektaklį, akimirką pametu realybės jausmą. Pamirštu, kad esu teatre, pamirštu, kad jie vaidina. O kai pati vaidinu, suprantu, kad gerai... iš žiūrovų: sieki savo uždavinio, dirbi kartu su partneriu arba ten yra koks monologas, bet kai eini į tą savo kuriamą pasaulį – įnyri kaip į vandenį, giliai giliai, ir iš vibruojančio oro girdi tą keistą tylą. Jos nenupasakosi, bet supranti, kad kažkas įvyko, įdomūs tokie mainai, kurie kitą kartą tau sukelia šiurpą ir supranti – įvyko tiesos akimirka, jiems išnyko realybės jausmas, man jis irgi išnyko. Tokie du skirtumai, bet tu jauti juos, aišku, klausą gi turi.

– Ir nesvarbu, tu ten ar čia...

– Dingsta realios aplinkybės, jos visiškai išnyksta.

– O kaip nusakytum, kas yra bloga vaidyba?

– Visada, žinai, melas, akivaizdus melas. Aišku, kad nešdamasi bagetę, pagamintą iš putplasčio, supranti, jog tai yra melas. Bet jeigu ją matydama (-as) jauti realų alkio jausmą, tavo sąveika su tuo yra nemelaginga. Lygiai taip ir scenoje – melas gimdo baisų nudavinėjimą, netiesą. Jeigu tame sukurtame pasaulyje realiai gyveni – melo nėra. Bet jeigu nuduodi, kad gyveni, – jis yra. Nuduodu, kad man įdomu klausyti partnerio, nors žinau visas jo būsimas frazes. Neištirpstu tą akimirką su tekstu, su butaforijomis, su dekoracijomis. Vaizduotė miega, aš nieko nekuriu tada, aš meluoju. Turbūt kūrybos nebuvimas yra pats ryškiausias melas.

– Kokių reikia įgūdžių, ką reikia treniruoti ar lavinti, kad gerai vaidintum?

– Kad gerai vaidintum, reikia repetuoti kūrybiškai. Dalis repeticijų yra labai varginančios: kai kūryba negimsta, vaidyba tampa rutina ir tave kankina šitas pseudobuvimas. Niekas nesidaro, neatsiveria. Tau nepadeda nei vaizduotė, nei partneris, visą laiką matai situaciją, kuri yra labai ant žemės. Nepereini į kitą pasaulį pasitelkdama (-as) vaizduotę.

Kaip reikia treniruoti vaizduotę, kad tavo emocijos atsilieptų? Juk visas teatras yra čia, tavo vaizduotėje, tavo galvoje. Santykiai, kuriuos vaidini: tu gi juos kuri. Na, parašytas tekstas: „Kur tu buvai vakar?“ – „Nesakysiu.“ Šitą mažytį dialogą galima padaryti tūkstančiais variantų. Įsivaizduoju, kad plaukiu plaustu aplink pasaulį, bet mano emocijos nedirba, tai ir niekas nevyks. Bet kai vaizduotę įjungi tiek, kad tavo emocijos tau atsiliepia, tada viskas dirba, dirba tavo kūnas, tavo nervai, na, daugybė, daugybė dalykų, čia net ne kokį dviratį išradinėti – treniruoti reikia vaizduotę ir emocijas.

Jeigu emocijos miega, nesuriksi scenoje: „Gelbėkit, gaisras!“ Nesuriksi, nes visą laiką jausi, na, kaip čia dabar, kodėl... Bet jeigu tavo vaizduotė dirba taip, kad iš tikrųjų „gaisras!“, tai tu net nekontroliuosi savęs. Kiek žinau iš studentų, jiems visada baisu ūmai, spontaniškai surikti, jie labai bijo dirbtinumo. Tai kur tavo vaizduotė? Tu, vadinasi, racionalus sau tupėjai, o staiga gaisras ateina, ir tu negali į jį įsijausti. Yra vaizduotei, scenos kalbai skirtų pratimų, bet vesti tuos trenažus gali tik žmogus praktikas.

– Kaip nusakytum jungtį tarp kūno ir emocijos? Psichofizika? Psichologijoje emocija jau savaime yra įkūnyta, t. y. kraujotaka, širdies darbas, susitraukimai, ritmas yra laikomi reakcijų fiziologija.

– O pas mus, teatre, atskirai – lyg robotą mokytum mylėti arba džiaugtis...

– ...viskas labai sudvasinta. Lyg be kūno visi būtų.

– Ir be kūno, ir be drąsos naudoti tą kūną. Tokiame gražiame teoriniame lygmenyje. Tai vis tiek yra kūnas, kraujas, prakaitas, pyktis, seilės, snargliai, kas tik nori; nesakau, kad mes siekiam patologijos, bet vaizduotė ir kūryba atpalaiduoja viską ir parodo tiesų kelią. O iš vadovėlio to neišmoksi. Taip, psichofizika: gali sutrikti, rupūs miltai, o daryk paprastą pratimą ir suprasi, kas yra. Bet paskui pabandyk jį aprašyti. Sudėtingas dalykas. Lyg ir ta pačia kalba kalbam, bet pasidaro kažkokie keisti terminai ir tu jau nebesupranti, ko žmogus nori. Kaip ir su jaunais žmonėmis: kalbi, aiškiai teoriškai supranti, tada imi visiškai praktinį pavyzdį, kad ir tą jo teksto gabalą, kurio jis nepadaro, – žiūrėk, galima va taip, taip ar taip. Kas čia buvo, ką aš čia įjungiau, kaip tau atrodo? Na, žodžiu...

– Kas čia sakė... lavinti reikia vieną raumenį – vaizduotę.

– Vaizduotę ir visada vaizduotę. Ir gyventi pagal vaizduotę. Ji šiek tiek kabina ir tavo intelektą. Jeigu jis labai siaurutis, tai ką tau padės ta vaizduotė? Animacinių filmukų lygmens vaizduotė ar kokio? Bet jeigu yra intelektas, tu vis tiek laviniesi, tada ir vaizduotė tampa didesnė. Per intelektą, per vaizduotę sukuri gyvą žmogų – su jausmais, su emocijomis, su poelgiais. Tai va, šiuo požiūriu tai yra fantastiška profesija! Išgalvota tiek, kad tu tuo gyveni, kai kada atrodo, kad gali numirt. Tau pasidaro realiai bloga ir silpna, užima žadą, širdis kala... nuo ko? Nuo išsigalvojimo! O publikoje kas vyksta? Aš užkabinu žiūrovo vaizduotę, jam gimsta asociacijos. Kol kabinu jo vaizduotę, jam tas pats pradeda darytis, ir jis nuščiūva, laukia, kaip bus toliau, nes kažką apie tai žino, turbūt taip būna ir jam. Emocija ir vaizduotė yra dvi seserys.

– Ką nurodytum kaip pagrindinį teatro elementą? Kas teatre yra svarbiausia?

– Čia kaip kam. Režisieriui turbūt svarbiausias būtų sprendimas, kaip dukart du žinomą temą galima išspręsti per jo santykį su pasauliu, per jo patirtį. Jis gi to „kito“ pasaulio kūrėjas, tai turbūt svarbiausias dalykas jam – sukurti *pasaulį*. Iš dramaturgo ar iš dokumentinio gabaliuko sukurti tą savo pasaulį. Aktoriui turbūt svarbu gyventi gyvo žmogaus gyvenimą tame pasaulyje, perteikti jį, gauti atsaką iš žiūrovo.

Grįšiu prie to paties – turbūt svarbiausia teatre per tavo vaizduotę, per tavo kūrybą sukurtą pasaulį paveikti emociškai. Vieni sakys: ai, kad nors įdomu būtų. O kas yra tas *įdomu*? Kokius dalykus turi kabinti teatras, kad jis pakabintų žmogų su jo vaizduote, su jo emocijom, įvestų, įtrauktų jį į tą pasaulį, kurį kuria. Koks jis turi būti? Jis turi būti savame laike, labai mokėti jausti, užčiuopti skaudžias vietas – arba jas gydyti, arba jas draskyti, čia jau nelygu koks tikslas. Yra tiek teatro rūšių, žanrų, čia labai sunkus ir aptakus klausimas, į jį neatsakysi taip lengvai. Kas turi būti svarbiausia teatre? Be abejo, žmogus. Jeigu teatras nekalba apie žmogų, ką aš turiu tenai pamatyti?

– Tą daro aktorius...

– Tą daro aktorius ir jis pats svarbiausias teatre, su juo dirba visa komanda – ir kompozitorius, ir dailininkas, ir scenografas, ir, be abejonės, režisierius.

– Gal aktorius ir svarbiausias teatre?

– Aktorius yra svarbus. Aktorius, kad ir ekrane, yra aktorius. Gali filmuoti kėdę – kiek į ją žiūrės? O tu nufilmuok gyvą žmogų: kad ir nieko nedaro, sėdi, vis tiek žiūrėsi, kas ten vyksta.

– Kokie mąstymo procesai vyksta vaidinant? Kas vyksta galvoje?

– Mąstymo procesai? Nežinau, ar mąstymas ten... Turi uždavinius. Jeigu spektaklis tau naujas, turi labai daug ne visai įprastų dalykų. Būna atradimų, jei spektaklis šviežias ir repetuodama neužčiuopei kažkokios gyslos. Staiga ekstremalioje situacijoje, esant žiūrovams, pamatai visiškai naują spalvą, absoliučiai naują prisitaikymą, visiškai kitą emociją ir visiškai kitas iš to išplaukiančias intonacijas. Būna malonus atradimas.

Lygiai taip pat gali pasitikrinti skyles. Kartą išėjo, buvo labai gerai ir pasitikėjai, kad taip ir bus, bet tavęs nejaudina: ateina ta vieta ir taip gerai neišeina, nes trūko būtent tavo intelekto. Taip graudu, kai spektaklio metu atsitinka duobės, nes negali kalbėti, kad kalbėtum, o tau neateina pagalba – iš vaizduotės, iš emocijos, iš siekiamybės. Jeigu vaidinsi pliką siekiamybę, bus labai nyku.

Jeigu kas išviešintų spektaklio metu kylančias mintis, tai turbūt pašiurptų, ką mes galvojame. Tai masė dalykų – ir profesinių, kai tau eina asociatyvios paralelės, kurios padeda. Yra, kur tu, pavyzdžiui, nesuspėji. Prieš spektaklį tau buvo kažkoks sukrėtimas, nemalonumas. Kelios akimirkos praeina kovojant su realybe, kuri turėjo likti už durų; na, ji neliko. Būna visokios autoironijos: pirmyn, oi, tu šitą sakai, taigi sakei šimtą kartų, gal patylėk geriau, išvis jau patylėk, vaidink, kad apskritai pamiršai tekstą, arba pauzę padaryk. Labai, labai puola savikritika, bet čia yra baisi bausmė. Tu atsilieki, tu prastos formos, tu kovoji.

Aišku, nelabai kas tą supranta, ne visada ir partneriai supranta, kad scenoje tave ne laiku yra užpuolęs toks dalykas, tai kažkaip reikia mokėti ir su tuo susitvarkyti. Būna, kad tave truputį išplėšia netikėtos žiūrovų reakcijos, nors dabar tam esi pasiruošęs, dabar tiek daug interaktyvo, kad iš principo nelabai kaip ir gali išmušti. Aš net mąstymu to nepavadinčiau, tiesiog yra sukurtas gyvenimas, kuris turi savo dėsnius, savo vyksmą, ir tavo savijauta jame. Užsidėjai peruką – ir kažkas su tavimi atsitiko. Kodėl visi jūs, aktoriai, taip žiūrite į veidrodį, nuo veidrodžio neatsiplėšiat? Veidrodis mumyse rodo kitą, tą, kuris tuoj išeis, ir kai žiūri, tu tą kitą matai, tu ten su to kito gyvenimu ir iškeliauji, dėl to reikalingas veidrodis. Man labai padeda, kai viską pamatai lyg pro langą. Kaip kartais būna: eini, dega šviesos, užuolaidos neužtrauktos, labai maga pažiūrėti, kas ten vyksta. Anksčiau man, paauglei, labai rūpėdavo, koks ten gyvenimas, kokios ten lempos, ką ten daro. Jeigu eidamas į sceną lyg pro stiklą pamatai visą šitą situaciją, truputėlį tarsi iš šono, tai padeda pačiam save įmontuoti į tą būvį.

– Kokie jausmai dominuoja vaidinant? Kas padeda, kas trukdo?

– Trukdo savikritika, kai pradedi save barti už kokią techninę klaidą ar pamiršimą. Kitas dalykas – vaidybos klaida, neteisinga balso moduliacija. Sveika ir į priekį vedanti, tavo motyvacijos ir noro gyventi tą gyvenimą neužmušanti savikritika yra gerai.

Niekada nekaltinu žiūrovų, būna, kad ilgai trunka, kol jie nusistovi, nurimsta. Baisiausiai žiūrovai turbūt yra trukdę, kai mažytėje OKT salėje vaidinom „Dugne“, pusė buvo girtų ir leido sau replikuoti, labai aktyviai trukdė. Tada supratau, ką reiškia *trukdo*.

– O streso požiūriu – trukdo nervinimasis?

– Taip, premjerinis nervas... Jis niekam nepadeda ir velniams jis atsiranda, nuo to skiepytis reikia. Skiepytis psichologiškai, save gydyti. Kas jau yra ta premjera, kuo ji turi būti ypatingesnė? Kad tai nauja, kad niekas nematė? Kaip išgyvendinti šitą nesąmonę, pradedant režisieriais, kurie tarsi savo naujagimį turi duoti – jį visi žiūrės, o jis kažkoks negražus. Visi aplinkui, kas jį neša... Pabandykit pakreipti ne tokiu kampu, ir visiems tai persiduoda. Jeigu mes mokėtume suvaldyti šitas pastangas ir šitą baimę, tą naujagimį parodyti ne traumuotai, ne komplikuotai, nestresuodami ir nesakydami: ai, na ir kas, jeigu bus nesėkmė. Kodėl ji turi būti? Tiek žmonių darbas, stengiasi ir dabar būtinai turi būti nesėkmė? Kartais ir režisieriai nusismulkina su pastabomis: taip, per generalinę kaip gerai buvo, per perbėgą, kas jums atsitiko? Mums nieko neatsitiko. Kažkas sugadino tą lauką, kažkas jį sujaukė su savo baime, kažkas kažką pasakė. Kaip įgyti tam imunitetą? Aš tada pasigailiu, kad, pavyzdžiui, nesu dailininkė – užsidarai savo studijoj ir tapai. Nors turbūt išstatydami parodoje savo paveikslus dailininkai irgi žiauriai stresuoja. Ir bijo, ir žiūri pasislėpę, kokios bus reakcijos.

– Vertinimas kelia baimę.

– Turbūt būti vertinamam yra baimė. Kodėl atrankos yra tokios nemalonios? Nes tave vertins, ar pateksi, ar nepateksi. Apskritai kai pradedama tavimi abejoti. Gal niekas neabejoja, bet kai pradedi bijoti, kad tavimi abejojama kaip profesionalu, kaip draugu, kaip žmogumi, pažiūrėk, kas atsitinka su žmogumi – absoliučiai sujaukia jo nervus. Tai ką toks žmogus gali sukurti?

– Ypač jauniems režisieriams toks savęs įrodinėjimas...

– Save įrodyti privalai kiekvieną kartą. Tiktai klausimas, kokius reikalavimus pats sau iškeli. Save įrodyti kaip ką ir kiek? Jeigu persistengi, tai ir būna toks neatitikimas: dalykas nėra tiek vertas, kiek tu už jį nori mokėti ar kiek už jį nori paprašyti. Na, turi būti išminties dalykai. Bet kur jau ten išmintis mene, čiagi ne grynoji filosofija, kad išmintimi remtumeisi. Čia dalyvauja gyvo žmogaus organizmas – su nervais, su emocijomis, su sveikata, su santykiais.

Nukelta į p. 7 ►

ANDRIJ LIUBKA

Artėjant Ukrainos nepriklausomybės dienai, švenčiamai rugpjūčio 24-ąją, siūlome kiek neįprastai pažvelgti į Ukrainos kultūros didžiuosius, savotiškus ukrainiečių filosofijos ir literatūros tėvus Hryhorijų Skovorodą (1722–1794) ir Tarasą Ševčenką (1814–1861). Šie nuotaikingi, lengvos plunksnos eskizai – iš Andrijaus Liubkos esė rinkinio „Kažkas su manimi ne taip“ (*Щось зі мною не так*, 2022).

O ką skaitote jūs?

Jau daugiau nei ketverius metus kas savaitę rengiu rubriką „O ką skaitote jūs?“. Prasidėjusi iš banalaus nuobodulio, ji išaugo į sistemingą procesą, kuris jau net kelis kartus buvo nukosėtas (į sveikatą).

Rubrikos idėja paprasta: parodyti šią savaitę skaitomą knygą ir pamatyti knygas, kurias skaito tavo draugai ir pažįstami nepažįstamieji. Išmatuoti, kaip sakoma, vidutinę knygų temperatūrą savo burbule.

Per ketverius metus šioji feisbuko tradicija apaugo naujomis tradicijomis. Pirma, ji populiarina knygų skaitymą kaip laisvalaikio leidimo būdą. Antra, ji kartais suteikia progą pareklamuoti vertingą knygą, atkreipti į ją dėmesį. Trečia, leidžia tarp galybės komentarų įžiūrėti knygas, kurias pats pirksi ir skaitysi.

Bet esama ir neigiamų aspektų. Pagrindinis – pavydas. Net kai matai, kad žmogus skaito knygą, kuri jokiais būdais nesusijusi su tavo interesais, vis vien nejučiomis pavydi. Juk norisi perskaityti viską pasaulyje, o jei ne, tai bent paragauti – perskaityti šimtą puslapių nuomonei susidaryti. Bibliofagai skanauja, net jei mato bulvarinį romaniūkštį: kaip gera, nusitvėrus tokį geležinkelio kiosko, praryti traukinyje!

Tai skausmingas pavydas. Mat kassavaitiniame margų viršelių sraute absoliučią daugumą sudaro knygos, liksiančios tau nepasiekiamos. Ne dėl nuotolio ar kainos, kalbu apie svaresnę priežastį – laiko trūkumą. Visų knygų neperskaitysi niekados; ne šiaip visų, bet net tų, esančių namuose (ar nenuostabu, kad kiekvienas aistringas skaitytojas turi vieną dvi knygų lentynas, kurios taip ir liks nepaliestos?).

Todėl tenka rinktis, taikyti griežtus ribojimus ir užsidėti skaitymo akidangčius. Juk jei nori ką nors nuodugniai pažinti, privalai be paliovos knistis, nepulti prie to, be ko galima išsiversti, nors šitai galbūt ir brangu. Tam tikrą akimirką suvoki, kad tikrą malonumą suteikia sistemingas skaitymas, o ne priešokiais.

Manuoju atveju tai reiškia, kad veik nebeskaitau italų, prancūzų ar amerikiečių grožinių knygų. Ne dėl to, kad jos prastos, priešingai, jos it atskiras kosmosas, o šiai kelionei vieno gyvenimo per maža. Neskaitau lotynų amerikiečių, nors ir labai norėčiau, todėl tenka retsykiais mušti sau per rankas, kad sustočiau.

Sielvartingai dūsauju išvydęs kinų ar japonų romaną: dovanokit, bet gyvenimas per daug trumpas. Džiaugiuos, kad savo totalų rusų literatūros neskaitymą galiu paaiškinti ne tik rusofobija, bet ir laiko trūkumu. Anglų klasika iš dalies perskaityta jaunystėje, o ko nesuspėjau – *pardon*, niekas nėra idealus.

Nusprendžiau skaityti Vidurio ir Rytų Europos knygas. Nuo Estijos šiaurėje iki Graikijos ir Turkijos pietuose; nuo Slovėnijos ir Austrijos (nes *Österreich* verčiama kaip „Rytų šalis“) vakaruose iki Sakartvelo rytuose. Mano tikslas – buvusios Austrijos-Vengrijos imperijos ir Balkanų šalių literatūra, taip pat šiuolaikinė ukrainiečių literatūra ir nuolatinis gilinimasis gimtojon klasikon. Ko nors daugiau įsisavinti, suvokti, pajusti ir pažinti neįstengiu, atsiprašau.

Taigi iš knygyno lentynos, turėdamas galimybę rinktis, visada paimsiu rumuno, o ne amerikiečio, vengro, o ne italo, serbo, o ne prancūzo, ukrainiečio, o ne anglo knygą. Taip atrodo mano savanoriški geografiniai akidangčiai pasaulio literatūroje. Geriau žinoti viena, bet gerai, nei prisigaudyti visko po truputį.

Ir čia kyla klausimas. Kad geriau pažinčiau žmogų, gal verčiau pradėti kitą rubriką – „O ko jūs neskaitote?“

Hipsteris, ezoterikas, vegetaras

Įsivaizduokime filmą, kuriame Hryhorijus Skovoroda netikėtai atsiduria mūsų laikmetyje. Tarkim, vieną liepos dieną, kaip kad šiandien, kai rašau šias eilutes, bet kurioje Kyjivo metro stoties platformoje. Taigi, prie šalto akmens kolonos, nuo kurios akį rėžia ryški traškučių reklama, stovi vienišas neišsiskiriančios išvaizdos žmogus. Niekas į jį nesidairo, nefotografuoja, nesikabinėja klausinėdami. Juk stovi sau vyras stilinga trumpa šukuosena, apsivilkęs patogiais ir nepigiais lininiais drabužiais, o per petį persimetęs drobinį rankų darbo krepšį. Kiekvienas apie tokį pamanytų: „Hipsteris!“ Vienas tų, kurie rūšiuoja atliekas, geria spalvotus glotnučius, turi tūkstančius sekėjų instagrame, užsidirba kaip laisvai samdomas, o progai pasitaikius išsiruošia užsienin pakeliauti.

Iškart prisipažįstu: ukrainiečių literatūros mokytojams mokykloje taip ir nepavyko sudominti manęs Skovorodos kūriniais, nors ir buvau priverstas iškalti jo eilėraštį apie laisvę; universiteto dėstytojai jo atvaizdą apskritai pavertė nuobodžiu ir archajišku; net patrauklus mūsų filosofo portretas ant 500 grivinų banknoto neprivertė manęs tapti Hryhorijaus Savyčiaus gerbėju. Pirmą kartą kažkas panašaus į gyvą smalsumą įsižiebė prieš trejetą metų, kai po gausios degustacijos vaikščiojau Vengrijos Tokajaus gatvėmis. Pamatęs Skovorodos atminimo lentą ant bažnyčios (dirbo čia giedotoju), pagalvojau: „O juk nekvailas buvo žmogus! Žinojo, kur geriau pafilosofuoti. Po litro tokajaus visi nevalingai pradeda mąstyti traktatais ir dialogais.“

Vegetaras, laisvamanis ir mokslų nebaigęs studentas (mat formaliai išsilavinimo taip ir neįgijo – linkėjimai šiuolaikinėms tendencijoms!), eilėdaros eksperimentatorius, charizmatiškas dėstytojas (dabar tokius vadina „koučeriais“ arba „treneriais“), emocionalus pedagogas, galėjęs mokinį išvadinti „kiaulės galva“, neformalas, taip ir neįstengęs prisiderinti prie įprastos gyvenimo rutinos, dainininkas, metų metus dainavęs operų arijas caro dvare, rusofobas, da Vinci sekėjas, miegodavęs po keturias valandas per parą, keliaudavęs pėstute, piemuo ir legenda – taip galėtų atrodyti Skovorodos biografija mokyklinėje chrestomatijoje. Deja, neatrodo.

Skovoroda perdavė ne tiek žinias, kiek patį įprotį, o vėliau ir įgūdį mąstyti. Ezoterikas ir mistikas, jis daug žinojo, bet suvokė, kad žino toli gražu ne viską, todėl savarankiškai atvirai skleidė kitiems – įsivaizduojamo ordino nariams, neramios dvasios ložės sekėjams, – kad jau įpėdiniai padarytų naujų atradimų, atsispirdami nuo jo paruoštos dirvos.

Hryhorijus Skovoroda taip ir nebaigė studentiškų mokslų, bet nedavė ir vienuolio įžadų, nors žavėjosi Biblija ir jos simboliškumu. Gyveno savaip, tad ir mąstė savaip. Kaip pabrėžia filosofo biografijos autorius profesorius Uškalovas, jis buvo asketas, bet be fanatizmo: „Kristaus neturto idealas netrukdė Skovorodai mėgti išskirtinį vyną, rūkyti armėnišką tabaką, rytais gerti arbatą su citrina, smaguriauti parmezanu, turėti londonietišką kišeninį laikrodį ar itin brangią dramblio kaulo fleitą.“ Širdžių mėgėjas, bet ne širdžių ėdikas: Hryhorijaus Savyčiaus kūryboje, skaičiuojama, širdis įvairiomis formomis paminėta net 1 146 kartus!

Na, ir apskritai pažangus „daunšifteris“, tikintis, bet tik savo filosofine sistema (bažnyčios tankiai nelankė, į vienuolyną eidavo pernakvoti ir pasistiprinti), aistringas reformatorius (švietimo, eilėdaros, gyvenimo būdo), keliautojas, kairuoliškų pažiūrų žmogus. Šiuolaikiškesnis už pačius šiuolaikiškiausius. Ar tikrai jūs tokį jį pažįstate?

Kaip jis gyveno!

Sausį žurnalas „Vietos istorija“ užsakė man parengti reportažą apie šiuolaikinį kaimų, kuriuose gimė ir augo Tarasas Ševčenka, gyvenimą. Ruošdamasis kelionei į Moryncius ir Kerelivką, įgyvendinau seniai puoselėtą svajonę – pagaliau perskaičiau Ševčenkos kūrinius ir svarbiausias jo biografijas.

Vadinu tai svajone, mat jei ne netikėtas pasiūlymas padirbėti šia tema, vargu ar būčiau susiruošęs vėl skaityti Ševčenką. Nors, būdamas studentas, sąžiningai perskaičiau visą Taraso poetinių raštų rinkinį ir išklausiau mokomąjį ševčenkiados kursą, kurio kiekviena paskaita prasidėdavo pasakojimu, kaip laužyti stereotipus apie Ševčenką, o baigdavosi tų pačių stereotipų atkartojimu, vis dėlto negaliu sakyti, kad gerai pažinojau Ševčenką. Bet įsisąmoninau vieną dalyką: jis yra vienintelis ukrainiečių poetas, kurį skaitant man iš tiesų eina šiurpas per nugarą.

Su Ševčenkos proza yra nutikęs nepamirštamas nuotykis. Kai 2006 m., po Lukašenkos išrinkimo, buvau suimtas ir uždarytas cypėn už dalyvavimą jų Maidane, Ukrainos konsulo paprašiau dviejų dalykų: šiltų drabužių, mat kovas buvo šaltas, ir „ko nors paskaityti“. Konsulas atnešė man gražiai išleistą Ševčenkos prozos tomą – matyt, vienintelę knygą, kurią turėjo ambasada. Per 15 parų tą tomą itin atidžiai perskaičiau kelis kartus, ir, atvirai kalbant, Ševčenkos proza didelio įspūdžio man nepadarė.

Trumpai tariant, jau seniai sau žadėjau perskaityti Ševčenką, kad brandžiai permąstyčiau jo kūrybą ir asmenybę. (Nors kam čia meluoju, kaip gali permąstyti tai, ko niekada iš tikrųjų neįstengei suvokti?) Ilgus metus atidėliojau šį planą, nes visada atsiranda kokių nors neatidėliotinų reikalų, viliesi atrasti tinkamiausią laiką, nuolatos kartoji: „Dabar – tai, dabar – šitai, na, o tada jau būtinai.“

Bet vasarį galiausiai perskaičiau visą kanoninį Ševčenkos tekstų rinkinį ir nuvažiavau į Zvenyhorodkos sritį, išstudijavau tris jo biografijas (Konynskio, Rosoveckio ir geriausią – Zaicevo), tad dabar viską galiu susumuoti.

Ir štai ką norėčiau jums pasakyti: Dieve, kaip jis gyveno! Tai stačiai neįtikėtina, absoliučiai fantastiška, beprecedentė, nereali biografija! Ir jei kas nors imtųsi rašyti grožinės literatūros kūrinį apie jo gyvenimą, skaitytojų komentarai būtų maždaug vienodi: „Paistalai, ir tiek...“, „Tai neįmanoma!“, „Ką autorius rūkė?“

Viena vertus, tai istorija apie tai, kaip beteisis vergas, anksti netekęs tėvų, nežmoniškai muštas ir laikytas pusbadžiu taip, kad kartais tekdavę vogti maistą, pagal visus gamtos dėsnius turėjęs būti tiesiog supūdytas tame kaime, prasimuša į žmones, tampa akademiku ir poetu, šimtmečiui į priekį įkvėpusiu daugiamilijoninę tautą.

Taip, tai holivudinė istorija, bet visai nesaldi ir ne su laiminga pabaiga. (Nors vis dėlto, jei, mirus poetui, po šimto penkiasdešimties metų su jo eilėmis einama į revoliuciją ir sėdima fronto apkasuose, tai kas, po velnių, tai, jei ne laiminga pabaiga?!) Kita vertus, nors pelnė pasaulinę šlovę, Ševčenką aplenkė paprastas gyvenimo džiaugsmas – neturėjo nuosavų namų ir nevedė (o mėgino, paskutiniais gyvenimo metais mėgino veik nesirinkdamas). Vyšnių sodelis palei gryčią liko svajonėse – ir dėl to Taraso žmogiškai gaila.

Mes įpratę sakyti, kad Ševčenka gyveno pernelyg trumpai, bet juk taip nėra. Trumpai gyveno Antonyčius (dvidešimt šešerius), o Taraso keturiasdešimt septyneri suteikė galimybę įkūnyti savo talentą. Žinia, iš tų keturiasdešimt septynerių bent dvidešimt ketverius poetas praleido baudžiavos vergijoje, o vėliau dar dešimtmetį – tremtyje ir kaip rekrutas, bet vis dėlto per beveik penkis dešimtmečius jis nugyveno tiek, kad pakaktų dar keliems gyvenimams. Tikras stebuklas, kad, šitaip gyvendamas, patirdamas likimo išbandymus, kęsdamas kazematuose ir žeminėse, prastai misdamas ir nuolatos slegiamas rūpesčių, sulaukė tokio garbaus amžiaus.

Ir nuveikė per tuos metus nemažai. Nelyginsime, žinoma, su Ivanu Franko, bet poezija, proza, dienoraščiai, laiškai, įvairūs projektai – nuo iliustruoto Ukrainos albumo iki „Abėcėlės“ – yra solidus aukščiausios kokybės rezultatas. O juk buvo ir piešimas, apie kurį beveik nekalbama, – ir be reikalo! Juk būtent dailininko talentas Ševčenkai suteikė gyvenime tai, kas geriausia: įleido jį į inteligentišką aplinką, o ši vėliau, atsižvelgdama į vaikino sugebėjimus, išpirko jį laisvėn, suteikė akademiko vardą, nuolatinių pinigų už užsakomus portretus, salono žvaigždės statusą. Tapyba jam suteikė sėkmės, o poezija – problemų.

Apie tokį gyvenimą galima rašyti knygas, statyti filmus ir sukti serialus, o galima nedaryti nieko – ir vis tiek Ševčenka išliks svarbiausias ir bus dėmesio centre. Beje, tos biografijos vienu balsu tvirtina, kad Tarasas išsiskyrė tam tikra trauka – akimirksniu tapdavo „kompanijos siela“ ir patraukdavo visų dėmesį. Jis buvo charizmatiškas vyras, originalus ir „su charakteriu“.

Ko vertas epizodas, kai, būdamas paaugliu, Tarasas surišo (!) ir prikūlė (!) tą liūdnai nuskambėjusį „girtą diakoną“. Patrakęs bernas! Jis mokėjo mylėti ir nekęsti iki dantų griežimo. Ir itin greit „perdegdavo“, peršokdamas prie naujų garbinimo ir pykčio objektų. Kietakaktis cholerikas Ševčenka ne šiaip puldavo į kraštutinumus, bet juose gyveno, tik protarpiais ištrūkdamas į „normalų“ gyvenimą.

Tai ne toji biografija, kurios pavydima, tokį gyvenimą vargu ar kas pasirinktų net ir tuo atveju, jei už šią katorgą būtų pasiūlyta amžinoji šlovė. Vis dėlto turime pripažinti: Ševčenka gyveno visavertį gyvenimą ir išėjo laiku – pačiame jėgų žydėjime, kaip tikra roko žvaigždė. Nukamuotas, išvargęs ir paskutiniame savo eilėraštyje pasiruošęs mirčiai:

Gal jau nustokim, balandėle,
Vargšele mano kaimynėle,
Tas nevertas eiles eiliuot,
Jeigu vis tiek turėsim ruošt
Ratus į tolimąjį kelią,
Į tą, bičiule, Dievo šalį,
Kur atilsio reikės žinguot.
Pavargome, prisipėdavom
Ir proto jau ben kiek įgavom.
Jau mums pakaks! Eime miegot,
*Eime į trobą panakvot...**

Vertė Donata Rinkevičienė

* Taras Ševčenko, *Kobzarius*, vertė Vladas Braziūnas, Vilnius: Vaga, 2014.

Iš bloknoto (38)

Kiekvienais metais vasarėjant einu pasižiūrėti Dailės akademijos studentų baigiamųjų darbų. Patinka jie ar ne, susidarai įspūdį, kur link ratai rieda. Gaila tik, kad įvairių katedrų studentų darbai paprastai būna išmėtyti po skirtingas galerijas ar kitokias patalpas, o daug įdomiau būtų žiūrėti vienoje erdvėje, jaučiant visumą, pavyzdžiui, „Titanike“. Labiausiai mane domintų tapyba, skulptūra ar grafika – tos sritys, kuriose (galbūt) geriausiai gali perprasti žmogų, tą darbą sukūrusį, sumaniusį, iščiupinėjusį.

Dizainerių darbai „Titanike“ man pasirodė absoliučiai neįdomūs, visi „ant vieno kurpalio“ – būtinai bendraujant su kompiuteriu, per jį, per jo malonę. Aplinka sujaukta, netvarkinga, viskas tamsoje, tarp laidų ir kitokios įrangos. Tikriausiai esu visiškai senamadiška galvodama, kad dizainas – tai kažkas tikslaus, švaraus, apgalvoto, leidžiančio patirti sumanymo, netikėto, išradingo idėjos įkūnijimo džiaugsmą. To džiaugsmo kaip tik ir nepatyriau. Kitame aukšte mados taip pat rodo sumanytojų norą nustebinti ar net išgąsdinti, tik nerandi čia nieko individualaus, ką norėtum įsiminti. Iki grafikų nebenuėjau, į Dailės akademijos pastogę pakilti pažiūrėti tapybos taip pat nebeturėjau jėgų.

Oštai ir liepa, vidurvasaris. Ryžtuosi vykti į Nidą, nors žinau, kad ten *kalns ant kalno, o ant to kalno* – namas, kurio pastogėje, ketvirtame aukšte, turim lizdą, man vis sunkiau pasiekiamą. Čia jau nei lazdelė, nei piliulė nepadeda. O Nida per šiuos metus mažai tepasikeitė. Tebesitęsia „Agilos“ statyba, prasidėjo rekonstrukcija ir senojo „Kuršio“ vietoje. Nebeveikia puiki „Seno žvejo“ sodybėlė netoli pliažo, kur visi mėgo pavalgyti ir atsipūsti po maudynių, pasikeitė „Burės“ savininkai ir perkrikštijo savo restoranėlį į „Sofijos terasą“, labai elegantiškai, šiaurietiškai įsikūrė ir pamario restoranėlio „Bulvikis“ (buvusi „Pastogė“) naujieji turėtojai. Bet žmonių Nidoje mažoka, tik daug šunų, vaikų ir mašinų visose aikštelėse. Po sausros atėjo vėjai ir atsinešė lietus, gaivinančius augaliją, dar stipriau pakvipo nuostabiai sukomponuoti à la laukiniai Nidos gėlynai, nuo kurių dvelkia tradicija ir sykiu laisve. Beje, užsieniečiai stebisi mūsų miestų ir ypač pajūrio švara.

Bene didžiausias įvykis vasaros Nidoje – Thomo Manno festivalis. Šiemet jau 27-asis. (O aš atsimenu tuos laikus, kai Nidos evangelikų liuteronų bažnytėlė stovėjo sau vieniša ant kalnelio su spyna ant durų ir ant stogo augančiu liaunu berželiu, prisimenu ir tą metą, kai Vitalijai Jonušienei pavyko drauge su kitais ją ne tik atrakinti, bet ir bandyti čia įkurti muziejų, pamenu ir pirmuosius čia koncertavusius muzikantus – Julių Andrejevą, Algirdą Vizgirdą, Juozą Rimą su „Musica humana“, o vėliau ir kitus. Repetuodavo prie atdarų bažnyčios durų, ateidavau su sūnum repeticijų klausytis...) Festivalio programa tanki, ištisą savaitę įvairiose patalpose vyko Thomo Manno kūrybos skaitymai, diskusijos, susitikimai su įdomiais žmonėmis, knygos „Mūsų Irena“ pristatymas, parodėlės ir kita.

Bet man svarbiausia – koncertai. Apsilankiau penkiuose ir negalėčiau pasakyti, kuris iš jų įdomiausias: puikūs buvo lietuvių kompozitorių vakarai ir Daumanto Kirilausko interpretuojamas Beethovenas (retai atliekami kompozitoriaus kūriniai), labai netikėta buvo susipažinti su Šiaurės šalių negirdėta muzika (ypač įsidėmėjau Nielso Wilhelmo Gadės sonatą smuikui ir fortepijonui), malonu buvo vėl klausytis Čiurlionio kvarteto ir susipažinti su jauno, kiek pretenzingo, garsais žaidžiančio kompozitoriaus Jurgio Kubiliaus specialiai festivaliui skirtu kūriniu „Night on the Red Couch“ („Naktis ant raudonos kušetės“). Jo nusiteikimą žaisti garsais puikiai „įkūnijo“ artistiška violončelininkė Elena Daunytė! Jai pradedantis kompozitorius turėtų būti dėkingas.

Nors šią vasarą Nidoje nedaug tebuvo vokiečių, andai aktyviausiai lankiusių koncertus, publikos bažnytėlėje visus vakarus tikrai netrūko. O atidarant festivalį Broniaus Kutavičiaus „Paskutinių pagonių apeigų“ pasiklausyti suplūdo neregėta daugybė žmonių ir daliai jų teko klausytis stačiom. Mūsų publika, sakyčiau, auga visom prasmėm. Moka klausytis ir stengiasi suprasti muziką.

„Faktai nusidėvi. Tikrovė suvartojama. Akropolis trupa, Partenonas griūva dėl didėjančio turistų antplūdžio“, – taip rašo nuostabios knygos „Karščiuojantis Niujorkas“ autorius Remas Koolhaasas, vienas įtakingiausių XX amžiaus architektų ir teoretikų, išmintingas olandas. Ir toliau kalba apie tai, kad kuo tankesnė civilizacija, tuo greičiau ji nusidėvi, jos atsargos išsenka. Skaitydama tas mintis galvojau apie Nidą. Suprantu, kad jau niekados nebepamatysiu tos Nidos, kokią išvydau pirmą kartą, dar būdama mokinė, kai Tėvas, vykęs ten kaip medikas tarnybiniu reikalu, mane nusivežė. Tyli, rami, kukli tarp miškų ir smėlynų, lyg saugoma didžiųjų baltų kopų, panašių į tris sugulusias baltas meškas... Kopos jau apaugo žaluma, laiptais į jas kas vasarą užkopia šimtai žmonių, viršūnėje – akmeniniai statiniai, o apačioje irgi vis randasi naujos statybos.

Prie maloniai nuteikiančių Neringos naujovių priskirčiau tai, kad Preiloje, restauruotame prieškario mokyklos pastate, kur dabar įsikūręs Nidos bibliotekos filialas, buvo atidaryta Juodkrantės plenero dalyvių paroda. O tai reiškia, kad prasiplečia bibliotekos veiklos ribos ir Preilos kultūrinis laukas. Dar svarbu pasakyti, kad 10-ajame kultūros almanache „Dorė“ visos naujovės įdėmiai aprašytos. Be bibliotekos, dar reikšmingas įvykis – užbaigta restauruoti kone 500 kvadratinių metrų medinė vokiečių laikų (1882) vila. Įsigiję visiškai apleistą namą be patogumų, naujieji savininkai Dominykas Chlebinskas (žinomų dailininkų šeimos palikuonis) ir Inga Gaižauskaitė su meile ir išmanymu ėmėsi sudėtingų restauravimo darbų. Labai įdomią vilos prikėlimo oriam gyvenimui istoriją pasakoja Jūratė Mičiulienė. Ta pati autorė „Dorėje“ kalbasi ir su Tomu Jačioniu, kurio pastangomis buvo atgaivinti reti senojo Nidos švyturio lęšiai. Frenelio lęšių sistema kone vienintelė visame Baltijos jūros regione. Apie Neringos muziejus, Nidos istorijos muziejus (prieškario ir dabartinį) daug įdomaus pasakoja istorikė Nijolė Strakauskaitė, dabartinė direktorė Lina Motuzienė ir naujos ekspozicijos architektė Gertrūda Šimonė.

O Raimonda Ravaitytė-Meyer pateikia labai įdomų interviu su poetu ir vertėju Antanu A. Jonynu, beje, tuo metu rezidavusiu Nidoje, Tarptautiniame vertėjų ir rašytojų centre (anksčiau daug metų buvusi Lietuvos kultūros ministerijos poilsiavietė „Pastogė“). Čia sužinai, kiek metų ir kaip jis vertė ir išvertė šešis tūkstančius nelengvo poetinio teksto eilučių (!) į lietuvių kalbą – visą Martyno Liudviko Rėzos kūrybą. Štai apie Lėbos upelį:

Upelis srūva per laukus,
Versmė jo neišsenka niekad,
Ir nepailsdamas, smagus
Link upės ir link marių bėga.

Almanachas gausiai iliustruotas, informatyvus, jame paminimi žinomų neringiškių jubiliejai ir kiti įsimintini įvykiai. Nežinau, ar verta dėti spalvotas nuotraukas, nes spalva ne visuomet yra vykusi. Bet mane sujaudino neva labai paprastos, bet daug pasakančios, tiesiog jaudinančios Vytauto Daraškevičiaus įvairių laikų nuotraukos. Ypač „Pervalka“ (1969) ir ta, kurioje matome Nidoje apsipirkusias moteris, per kopų smėlynus grįžtančias į Kaliningradą (1985).

– AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ –

Čarlstonas

► Atkelta iš p. 1

niekada netrūko. Tą vakarą kalbėjomės apie ką tik matytą filmą, pasiskirstėme aktores, po vieną kiekvienam iš mūsų. Po ilgų diskusijų galiausiai susitarėme: Memui, kuris mėgsta vaidinti aristokratą ir teigia, kad vyresnės moterys geresnės, nes jos meilesnės, pasirinko Loreną Bakol. Aš, kaip blondinas, pasirinkau Merliną Monro, o Chaimė, kuris visada pirmenybę teikė kiekybei, o ne kokybei, galbūt todėl, kad yra toks nesubrendėlis, pasirinko Džeinę Rasel. Labai džiaugėmės, nes, nors mums prireikė nemažai laiko susitarti, nesusipykome, kaip kartais nutinka, kai kalbame apie moteris...

Kartkartėmis Memas pareikšdavo:

– Velniai griebtų! Bet ką atiduočiau, kad Lorena pamokytų mane šokti čarlstoną!

Nuėjome į barą, išgėrėme po taurę raudonojo vyno, išėjome, paėjėjome kelis kvartalus, tada užsukome į kitą barą, kol pasiekėme Ispanijos alėją, ir nors niekas nepastebėjo, kad esame išgėrę, geriau nutylėti, kokį girtumo laipsnį pasiekėme. Šiaip ar taip, tai buvo vienas iš tų lengvų, ramių šiokiadieninių girtavimų.

Kvailučiui Memui galvoje įstrigo čarlstono melodija. Jis niūniavo ją tarp pasisakymų, bet kadangi turėjo blogą klausą, vargu ar galėjo ją dainuoti, o juolab šokti pagal ją, kad ir kaip stengtųsi. Mudu, Chaimė ir aš, jau pradėjome lūžinėti, nes buvo vėlu, bet leidome Memui, tarsi užburtam garsiojo čarlstono, nuvesti mus į paskutinį barą tą naktį.

– Paskui, – pasakė jis, atidarydamas duris, kad mus įleistų, – parvešiu jus taksi.

Tai mus papirko, ir mes ryžtingai žengėme vidun. Baras, toks kaip šimtai kitų rajono barų. Siauras, ilgas, iš vienos pusės – baras su espreso aparatu ir šviesiojo bei tamsiojo alaus čiaupais. Apie dešimt staliukų, žaliai dažytos kėdės su apsitrynusiomis nendrinėmis sėdynėmis, o viduryje – spalvoto stiklo, lempučių pilnas plokštelių grotuvas, į kurį reikia įmesti žetonus ir paspausti mygtuką, kad grotų.

Kadangi jau buvo visai vėlu, likę tik du ar trys klientai. Prisėdome ir užsisakėme po taurę naminio vyno. Padavėjas, kuris, atrodė, tuoj kris nuo skausmo kojose, perdavė užsakymą savininkui, o šis, padavęs keletą grotuvo žetonų šalia baro stovinčiam storuliui, įpylė mums tris taures ryškiai raudono vyno, tokio, kurį jau iš tolo pamatęs žinai, kad jis šiurkštus kaip švitrinis popierius.

Storulis nuėjo atsisėsti prie staliuko, beveik prie pat grotuvo. Jis buvo vienas iš tų stambių, susikūprinusių vyrų, kurių patenkintą veidą prie kūno laikė riebalų gumulas ir nieko daugiau. Jis buvo gerokai įkaušęs, ir nors buvo žiema ir mes mieliau nenusivilkdavome paltų, nes šalta, jis prakaitavo ir nors buvo prasisegęs marškinių apykaklę, pūškavo, tarsi jam būtų sunku kvėpuoti. Pastebėjau, kad riebalų užgožti jo veido bruožai smulkūs, ir nosis, burna, ryškūs antakiai rodė, kad jis gimė liesas, bet dėl to, kad gerai leido gyvenimą, dėl to, kad valgė, gėrė ir linksminosi, jis virto šiuo riebalų kalnu, įgydamas ir tą šypseną, kurios nebegalėjo atsikratyti.

Staiga pasirodė, kad storulis griūva ant stalo, bet supratome, kad jis tik pasilenkė, norėdamas ištiesti ranką ir įdėti žetoną į grotuvo lizdą. Šalia butelio jis turėjo krūvelę žetonų ir mes džiugiai susižvalgėme, nes mums patinka muzika, ypač jei nereikia patiems už ją mokėti. Nusiteikę pasiklausyti, užsisakėme dar po vieną naminio raudonojo, kuris, nors ir šiurkštus, puikiai šildė. Storulis prisipylė taurę ir, dar neužgrojus muzikai, išmaukė ją visą. Paskui įsipylė sau dar vieną taurę, ir kadangi jo ranka drebėjo, jis vyną perliejo. Nušluostė išsiliejusį vyną delnu, kita ranka nušluostė ranką, o paskui abi nusišluostė į kelnes. Visiškas chaosas. Tas druckis buvo girtutėlis!

Plokštelė nusileido, adata sutraškėjo, ir suskambo pirmieji akordai.

– Čarlstonas! – Memas akimirksniu sušuko lyg nukrėstas elektros, nes atpažino melodiją, ir pažvelgė į druckį, tarsi sveikindamas jį su puikiu pasirinkimu.

Mes visi trys pažvelgėme į jį iš nuostabos užgniaužę kvapą.

Sėdėdamas ant nendrinės kėdės, spindinčiomis akelėmis, tarsi įsmeigtomis į vieną tašką, kuris, atrodė, plūduriuoja jam prieš nosį, druckis siūbavo savo didžiulį kūną į šonus, sekdamas šokio ritmu, ir tai darydamas skandavo:

– Šokam čarls-to-ną, čarls-to-ną, čarls-to-ną!

Susižvalgėme ir pasistūmėme kėdes, kad galėtume stebėti pasirodymą iš arčiau. Atrodė, kad tai jį padrąsino, nes sėdėdamas ant varganos nendrinės kėdės sukėlė tikrą žemės drebėjimą, bangavo visu kūnu, taip pat – perkreiptu veidu pusiau užmerktomis akimis ir mažomis rankomis trumpais, smailiais pirštais, panašiomis į gipsinių šventųjų rankas.

– Šokam čarls-to-ną, čarls-to-ną, čarls-to-ną...

Beribė druckio aistra paskatino mus trepsėti kojomis ir pliaukšėti rankomis į taktą. Atrodė, kad visa vieta sujudo, o už prekystalio lentynose išrikiuoti buteliai ir ką tik išplautos stiklinės skimbčiojo, nes vibravo nuo storulio, kuris judėjo kaip apsėstas, jėgos.

– Šokam čarls-to-ną, čarls-to-ną, čarls-to-ną... – uždainavome ir mes.

Stalai, kėdės, mirganti ryški šviesa – atrodė, kad viskas seka paskui pašėlusį storulio sėdimąjį šokį. Jo veidas išraudo kaip pomidoras, o ant kaktos ir kaklo blizgėjo prakaitas. Muzika nutilo. Išsitraukęs iš kišenės nosinę, jis mikliai nusišluostė veidą, tarsi nesiruošdamas gaišti laiko, ir, išmaukęs dar vieną sklidiną taurę vyno, iš nuovargio trūkčiojančiu balsu tarė mums:

– Ar jums patiko čarlstonas? Va čia tai muzika! Kai buvau liesas, šokdavau pagal ją... koja ten... koja šen... vienas, du, trys... ta, ta, ta, tai, tai, tai...

Jis pasilenkė prie grotuvo, įmetė dar vieną žetoną, ir čarlstonas vėl užgrojo. Kiti lankytojai, kurių liko tik du, priėjo prie storulio staliuko, kiekvienas su taure rankoje, ir plojo į taktą. Neatrodė, kad jiems linksma, bet kadangi šiuo metu vyko tik tai, reikėjo išvysti, kaip jis geria, nepaisydamas šalčio ir nuovargio. Padavėjas nuleido metalinę durų uždangą ir kartu su savininku, uždariusiu kasą, taip pat prisijungė prie būrelio, stebinčio storulį, kuris, jau paspartinęs tempą, šoko rankomis, visu kūnu, kojomis, veidu. Nenutraukdamas šokio jis parodė padavėjui, kad šis tuščią butelį pakeistų į pilną. Padavėjas pakluso ir įpylė jam taurę, storulis purtydamasis stvėrė ir pusę jos išliejo. ►

Niekas neturi būti užkonservuota amžiams

► Atkelta iš p. 4

Dar premjeros sunkios tuo, kad viskas tau duodama paskutiniu momentu. Vaidini penkerius metus, atmintinai žinai šituos batus, šituos rūbus, šitas dekoracijas. Jeigu tau prieš pat premjerą padaro kokį suolą, kuris pradeda klibėti netikėtoje vietoje, tu gali tiesiog numirti. Arba turi atidaryti spintą, o ten kažkas užstrigę, neatsidaro. Vieni iššūkiai ta premjera, todėl nenuostabu, kad taip atsitinka.

– Kuo ir kaip vaidinant svarbus kūnas?

– Kūnas yra išdavikas. Jeigu jis nepersiėmęs tavo emocijomis, jeigu tavo kūne negyvena tas „kitas“, kuriuo esi scenoje, kūnas labai dažnai parodo tai ir išduoda tave. Na, jis išdavikas. Ir kuo toliau gyvenu, tuo labiau tą pajuntu. Pajuntu fizinį nuovargį, su kuriuo kartais sunku kovoti, pajuntu kokį nors skaudėjimą, kuris užsimiršta, bet tam tikrais momentais jis išlenda. Na, bet reikia kūno neapleisti, su juo labai gražiai susitarti, jį dresuoti pagal savo emocijas, pagal savo psichiką, kuri reikalinga atliekant tam tikrus vaidmenis. Čia kūnas labai daug reiškia. Iš kūno, iš kūniškos savijautos būna arba gerai, arba blogai.

– Čia juk ta jungtis su vaizduote, emocija.

– Būtina jinai, būtina emocija... Vaizduotė, kūnas, emocija.

– Šventoji trejybė.

– Absoliučiai. Nors gali būti visai statiškų spektaklių, yra gi graikų mitologija: jie stovi, nieko nedaro, bet koks stovėjimas! Ar jis buitiškai stovi, kaip eilėje stovėtų žmogus? Visiškai ne. Ten, man atrodo, jie kokiais penkiais centimetrais net aukštesni už save. Kūnas yra instrumentas: jis groja arba teisingai, arba klaidingai.

– Taigi, tai kas yra vaidyba?

– Gyvenimas (*juokiasi*). Vaidyba yra toks hobis, žinote, labai, labai įdomus. Apskritai vaidyba visada yra, jinai absoliučiai visada, kiekvieną sekundę yra su mumis. Tu būni vienas ir staiga užplūsta lyrinė nuotaika, pradedi niūniuoti ką nors taip lyriškai – ką, čia ne vaidyba? Tavo vaizduotė padarė kažkokį dalyką, ir tu jau nuplaukei į dausas. Nežinau, ar galima gyventi be vaidybos? Turbūt negalima. Neturiu omeny blogos vaidybos: „Aš čia pavaidinsiu, nes man kažko reikia.“ Vaidyba yra raiškos forma: žmogus be raiškos, kas jis? Kelmas, stalas? Jam būtina raiška, kad susikalbėtų, kad jaustų gerą santykį savo atžvilgiu. Kad pats kito atžvilgiu jaustų gerą santykį. Vaidyba tik praturtina žmogaus asmenį, daro jį ryškesnį, įvairiapusiškesnį, galbūt net ir autoironiškesnį. Be autoironijos ne taip įdomu. Vaidyba – gyvenimo būdas.

– Kas yra geras aktorius?

– Labai geras žmogus (*juokiasi*). Tas, kuris daug skaito, daug domisi, yra neribotas, negyvena labai siaurais kriterijais. Geras aktorius visų pirma tas, kuris ir talentingas. Čia dėl gero žmogaus buvo, aišku, toks juokavimas. Jis gali ir nebūti geras žmogus kitiems. Jis gali atrodyti ir žiaurus savo šeimos nariams, kai jis negali skirti laiko ar dėmesio ar atjausti. Neturėti pakankamai empatijos, kai jam vyksta sudėtingi kūrybiniai procesai. Geras aktorius paprastai yra sudėtinga asmenybė, gyvenanti nevienareikšmišką gyvenimą. Gali turėti nuostabiausius kriterijus, bet tavo smalsumas iš tavęs daro nesilaikantį savo pažadų.

Geras aktorius tas, kuris atranda, sukuria. Nežinau, kas iš viršaus jį taip paženklina, kad jis visame šimtą kartų sukurtame pasaulyje atranda dar ir savo pasaulį. Savo taisykles tame pasaulyje. Jis atrodo beveik nieko nedarantis, bet tampa išskirtinis tuose atradimuose. Geras aktorius, be abejo, ir tyrinėtojas, ir atradėjas. Žmogišką esmę jis tyrinėja įvairiausiais aspektais: ir kaip psichologas, ir kaip analitikas, ir kaip prokuroras, ir kaip kriminalistas. Visą laiką jis tą esmę bando išspręsti kaip didžiulį rebusą ir gyventi su tuo rebusu. Jeigu žiūrovams tai tampa nuolatiniu įvaizdžiu arba įvaizdžiu iš didžiosios raidės, – na, taip jau yra, kad kai kurie vaidmenys nepaleidžia, – tai tas aktorius atranda naują planetą. Savitumas. Bet į tai įeina labai daug dalykų. Smalsumas, paieškos, tyrinėjimas – aktorius turi turėti polinkį analizuoti ir tyrinėti ir iš to mokėti pasidaryti išvadas.

Yra aktorių intuityvistų, kuriems nieko analizuoti nereikia. Toks aktorius negali paaiškinti, kodėl taip daro, bet tu žiūri ir negali atplėšti akių, koks jis tikras ir užkrečiantis. Taip, jis gal nemoka paaiškinti, bet viduje kažkas jam susijungė, jis suprato, išsprendė šitą rebusą ir jo trajektorija išėjo įsimintina ir išskirtinė. Geras aktorius turi jam būdingą braižą, jis nesikartoja vaidmenyse, bet jis turi jam būdingą būdą užčiuopti vaidmenyje gyvybę, užkrėsti jo sukurta gyvybe žiūrinčiuosius ir įtikinti partnerius. Labai geri aktoriai yra tarsi vedliai, tarsi gidai po gyvenimo vadovėlį. Dar ir menininko skonis, drąsa, intuicija. Na, geram aktoriui aš turiu labai daug pretenzijų.

– Kitas klausimas...

– Kas yra blogas aktorius? Tas, kuris viso šito neturi.

– Taip, gerai. Tada kuo aktorius skiriasi nuo ne aktoriaus?

– Gyvenimo būdu. Nuo žmogaus, kuris ne mene, jis, aišku, skiriasi tuo, kad jo darbas – kūryba, tuo jis skiriasi nuo, sakykime, vairuotojo ar kokio nors lakūno. Kuo aktorius skiriasi nuo smuikininko? Kitokia darbo specifika: tas dirba su instrumentu, o šito instrumentas yra jis pats. Aktorius dar turi apsėdimo momentus, kai apsėda vaidmuo. Man labai patinka šita būsena, aš nieko negaliu padaryti, vis labiau jaučiu priklausomybę ir labai noriu, kad greičiau ateitų šita būsena, apsėdimas, kai tu, tavo esmė pamažu traukiasi. Man nuostabu, kai aktorius pasiima poezijos gabalus ir padaro spektaklį. Gebėjimu kurti aktorius ir skiriasi nuo ne aktoriaus.

– Ar liko kas nors nepasakyta, gal ką nors norėtum pridėti?

– Dažnai būna tokių klausimų: o kuo jums jūsų profesija patinka, kuo nepatinka? Iš esmės man labai patinka šita profesija. Šiaip ji yra siaubinga, priklausoma, ji tokia, žinai, vergovinė todėl, kad tu labai priklausomas nuo santykių, nuo požiūrio į save, nuo sėkmės ir nesėkmės, nuo „pataiko“ ar „nepataiko“, nuo to, ar iš tos grupės aktorių, kurie vaidina, pasidaro ansamblis, kuris gali groti muziką ar gali tiktai trepsėti vietoje ir atlikti labai paprastą, techninę funkciją. Aš kartais jaučiu tos priklausomybės vargą.

Kita vertus, jeigu taip žiūrėsi, tai reikia išeiti: jeigu matai tik vergovę, tai eik, kur tu nebūsi vergas. Gal laisvai vienas šluosi gatvę ir švilpausi, ir tau bus gerai. Bet kokia keista ta vergovė, kuri tau leidžia iškeliauti į tokius pasaulius, į tokias tolumas, ir visa tai legalu... Už tai žmonės moka pinigus ir ateina žiūrėti dalyko, ką išgalvoja tavo fantazija kartu su kitais, ir priima už gryną pinigą, ir išgyvena arba juokiasi, džiaugiasi. Nežinau kitos legalios tokios avantiūristiškos profesijos kaip šita, tai absoliutus avantiūrizmas – mes susitarėme, kad čia gyvenimas, jūs atėję į salę susitarėte, kad tikite, jog čia gyvenimas. Atrodytų, absoliutus absurdas, ar ne? Jis tau duoda tiek laisvės ir džiaugsmo. Jis tau duoda visą emocijų amplitudę. Kurioj profesijoj gausi tiek emocijų?

– Baimė padeda vaidinti ar trukdo? Ir ar vaidyba – malonus procesas?

– Vaidyba – malonus procesas. Baimę vaidinti sukuria nepasiruošimas arba kokie nors ekstremalūs pokyčiai prieš spektaklį: nebus to ir to arba staiga ką nors susižeidei. Yra baimė, kad pagadinsi. Kartais atsiranda baimė ką nors pamiršti, jeigu daug spektaklių ir esi išvargęs. Baimė niekada nepadeda, tai yra vienas iš baisiausių destruktyvių jausmų. Nerimas galbūt suteikia tau adrenalino, bet baimė – netinkamas jausmas scenoj. Scenos baimė – tada išvis jau ne aktorinė prigimtis.

► Bare pasklido vyno kvapas!

Memas atsistojo, priėjo prie storulio ir paklausė:

– Ei, kavalieriau, labai noriu išmokti šokti čarlstoną, gal pamokytumėte mane?

Nelėtindamas nežaboto ritmo, dručkis papurtė galvą, kad ne. Kai plokštelė baigėsi, įkišęs į lizdą dar vieną žetoną ir prisipylęs dar vieną taurę, storulis tarė:

– Ne! Man negalima šokti, nes man tai kenkia....

Tačiau kai vėl pasigirdo muzika, – vėl čarlstonas, – storulis, tarsi tapęs priklausomas, negalėjo atsispirti pagundai. Užvaldytas impulso, stipresnio už valią, jis pakilo ant kojų ir pusiau užmerktomis akimis, tarsi apimtas transo, sunkia ranka susikibo su Memu, kad išmokytų jį šokti. Memas leidosi, bet dručkis po kelių žingsnių jį paleido ir vienas ėmė šokti čarlstoną tarp kėdžių ir stalų, kuriuos nustūmėme, kad jam būtų daugiau vietos. Jis buvo toks lengvas, šoko taip grakščiai, taip meistriškai, sekdamas visus ritmo niuansus, kad likome apstulbę. Atrodė stebuklas, kad tos mažytės kojos, kurios taip vikriai kryžiavosi, lankstėsi, vėl kryžiavosi ir atsispyrė, galėjo išlaikyti didžiulę to judančio kūno masę. Visi, įskaitant savininką ir padavėją, plojome, kad jis dar labiau įsidrąsintų, ir taip pat užsikrėtėme jo ritmu. Į įrašo pabaigą storulis, atrodė, nebekreipė dėmesio nei į muziką, nei į ritmą ir tarsi sugedęs, dėsniams nepavaldus instrumentas ėmė pašėlusiai, svaiginančiai šokti, kratydamasis ir judėdamas kaip nevaldomas beprotis. Plokštelė sustojo...

Tą pačią akimirką storulis pargriuvo ant grindų.

– Kaip vynmaišis! – Chaimė sušuko, bet švelniai, tarsi išsigandęs.

Tai nebuvo juokinga.

Iš tiesų dručkis nudribo kaip maišas. Tačiau iškart supratome, kad jis negulėjo tarp žalių kėdžių ir stalų kojų kaip vienas iš daugelio girtuoklių, kuriuos esame matę krentančius. Dručkis sunegalavo, smarkiai sunegalavo. Jis sunkiai dejavo ir muistėsi. Staiga ėmė vemti tamsiu skysčiu, vynu ar krauju, nežinau, nes nenorėjau žiūrėti, ir tada atrodė, kad jis nusilpo ir nurimo, bet priartėjo prie mirties. Jie bandė jį gaivinti, o jis dejavo ir dejavo kaip vaikas, ir aš supratau, kad kažkas plyšo tame milžiniškame kūne, palikdamas jį be sąmonės, be sąmonės ne kaip girtuoklį, o kaip lavoną.

Gerai. Praleisiu nemalonias detales.

Atvyko greitosios pagalbos tarnyba, gydytojas papurtė galvą, nieko nesakė ir jie jį išsivežė. Turėjo būti sunkus, nes sanitarams sunkiai sekėsi jį užkelti ant neštuvų ir išnešti. Daugiau apie jį nieko negirdėjau, nežinau, ar jis mirė, ar ne, bet turbūt mirė, nes siaubinga buvo girdėti jį aimanuojantį ant baro grindų, matyti, kaip jis voliojasi, o jo didelis apvalus veidas išsikreipia nuo skausmo.

Barą uždarė, ir mes trys išėjome, nepratarę nė žodžio. Prisiminiau, kad Memas sakė, jog mus pavėžės taksi, ir kai pamačiau, kad žodžio nesilaiko, labai supykau ant jo už tai, kad melavo ir netesėjo pažado. Buvo labai šalta ir šiek tiek vėjuota, ir tai dar labiau mane supykdė. Man norėjosi čia pat išrėžti jam visą tiesą ir toliau eiti vienam, bet tylėjau, nes jaučiausi nejaukiai, tarsi bijočiau eiti be palydos ta gatve, kurioje trainiojosi tik alkani šunys, apverstose šiukšliadėžėse ieškantys atliekų. Vis atsigręždavau, nes man atrodė, kad girdžiu, kaip važiuoja tramvajus, kuriuo galėtume greičiau grįžti namo, bet triukšmas sklido iš toli, tolimoje gatvėje. Tas idiotas Chaimė ėmė žagsėti, ir tai mane dar labiau sunervino. Priėjęs prie kvartalo, kuriame gyvenome, net nepažvelgėme vienas į kitą atsisveikindami. Galbūt tą akimirką jie irgi manęs nekentė.

Dručkio prisiminimas šoko mano galvoje visas tas dienas, kai nemačiau Chaimės ir Memo. Einant pro barą mane pykino, tarsi vynas, visas pasaulio vynas turėtų tokį pat bjaurų kvapą, koks tą vakarą pripildė barą, kai baltai kaip angelai apsirengę sanitarai išnešė vargšą dručkį, dar taip neseniai buvusį tokį laimingą. Bet nors visą laiką prisimindavau savo draugus, pasiilgdavau jų ir be jų jausdavausi bedvasis, nenorėjau jų ieškoti, nes man kažkodėl kilo mintis, kad jie kalti dėl visko, kas nutiko tą naktį. Ir visa baimė, kurią jaučiau pagalvojęs apie dručkį, – bijojau, negaliu to neigti, – dar labiau išaugs, jei vėl su jais susitaikysiu, nes kartu vėl pradėsime gerti vyną, o aš to nenorėjau.

Atrodė, kad kiekvienas vakaras, kai nesimatėme, vis labiau nutolina kažkokią grėsmę, bet taip pat nutolina viską, dėl ko verta gyventi. Galiausiai du ar tris vakarus iš eilės, apie aštuntą valandą, nuėjau nusipirkti bandelės su svogūnais iš senutės, kuri ant kampo turėjo keptuvą. Taip elgiausi tam, kad pažiūrėčiau, ar neva netyčiom nesusitiksiu su Chaime ar Memu. Galiausiai vieną vakarą susitikome. Nuo paskutinio karto praėjo trylika dienų, suskaičiavau. Nusipirkome bandelių su svogūnais, stovėdami ant kampo suvalgėme jas ir, tarsi būtume matęsi prieš dieną, susitarėme tą vakarą nueiti į kiną.

Kai išėjome iš filmo, nė vienam iš mūsų trijų nesinorėjo kalbėti. Žinau, kas mums nutiko. Tai, kad kartu žiūrėjome filmą, o po jo nenuėjome išgerti taurės vyno, reiškė, kad kažkas mūsų draugystėje nutrūko. Toje tyloje, kaip ir tą vakarą, mus skyrusi baimė galėjo virsti neapykanta ir visiems laikams išardyti mūsų draugystę.

Pakeliui namo praėjome pro barą, bet tylėjome ir nežiūrėjome vienas į kitą. Gniaužiau kumščius palto kišenėse, tokią pat įtampą jutau ir iš Memo bei Chaimės. Toliau ėjome tylėdami, praėjome dar vieną barą, ir nieko, tarsi jo nebūtų buvę. Iki kvartalo, kuriame visi trys gyvenome, liko dar vienas baras, paskutinis. Žinojau, kad jei neatsitiks kas nors, kas mus sustabdytų, priverstų įeiti, nuo šio vakaro pradėsime vis rečiau matytis, gal net nesisveikinsime gatvėje. Apie tai negalėjo būti nė kalbos. Baras buvo už kelių žingsnių. Turėjau sustoti ir priversti juos užeiti.

Bet kai priėjome prie baro durų, visi trys sustojome vienu metu. Pažvelgiau į Chaimę ir Memą ir supratau, kad jie taip pat pagalvojo tą patį. Ir kai mes visi trys, stovėdami ten, vienu metu pratrūkome juoktis, supratome, kad grėsmė išnyko, Chaimė tarė:

– Užkasime karo kirvį, vyručiai?

Atveriame duris ir įeiname.

– Apie ką bus kalbama? – nusijuokė Memas.

Manau, kad pasielgėme teisingai. Esame per jauni, kad taip rūpintumėmės savimi. Vėliau, kai pasensime ir mus slėgs našta, kaip tą dručkį, šokusį čarlstoną, tada bus metas susirūpinti. Tačiau dar ne dabar.

Ir užsisakėme tris butelius raudonojo vyno, geriausio, brangiausio.

Vertė Simonas Bernotas

NIDA TIMINSKAITĖ

psichoanalizės seansas

Wer nie sein Brot mit Tränen ass,
Wer nie die kummervollen Nächte
Auf seinem Bette weinend sass,
Der kennt euch nicht, ihr himmlischen Mächte.

Johann Wolfgang von Goethe

kas įrėžė karalienės luizės inicialus
sigmundo freudo kambario lange
įrėmintame mėlynomis langinėmis
hermano blodės viešbuty
vieną pusiaunaktį, vasarą
dvidešimtojo amžiaus pradžioj?
.....
...atėjo kaip nimfa – jauna ir gaivi
supainiojus adresą, sezoną ir šimtmetį –
jaunoms moterims taip dažnai pasitaiko –
atsidūrusi viešbuty vietoj pašto stoties
lemtingoje pusiaukelėje
pusiaugula įsitaisė ant freudo kušetės
gracingai užmetė koją ir šleifą
(pusiaumiegiu daktarą
dažnai aplankydavo moterys
netgi realios pusiau
ypač kurortuose
patekėjus pusei mėnulio
arba pilnačiai)
apie ką jiedu kalbėjosi?
kokių rado temų
kokius kompleksus nagrinėjo –
jo, o gal jos?
ar karalienė įsileido į savo pasąmonę?
ar šnekėjo apie prakeiktąjį napoleoną
ar bla bla bla – pusiaunaktį šiaip – apie orą?
o gal ją ištiko isterija, būdinga
jos amžiaus net pusiau realioms moterims?
ar karalienė išliko didinga savo nelaimėje?
o gal svaičiojo apie politinę ar moralinę laisvę –
ir kuri iš jų pusiaunaktį jai atrodė svarbesnė?
ir kokį gydymą daktaras freudas pritaikė?
.....
...užsimušdama ieškau
karalienės luizės deimanto pėdsakų –
nuorodos goethės arfininko giesmei
blodės prisiminimų saugykloje –
visuose namo langų stikluose...

●

juodkrantės kormoranų girioje
juodomis kekėmis
velnio vaikai suka lizdus
medžiai nudžiūvę vaitoja
kerši kaip perkaręs kuinas
kuriuo nujoti gali
tik iki atgriūvančios
jūros pakrantės
gali išmatuoti ten
raganų liežuvio ilgumą
gali palošti
su jūrų velniu kauliukais
ar akmenukais
staiga išnirus jo
jūržolėm apėjusiai galvai
palošti iš savo prisiminimų
ilgesio meilės
prakeikti likimą
parduoti dūšią
aidint nepertraukiamoms
jūros ovacijoms

●

danguj – didžiulė sparnuota rausva žuvis
leidžianti melsvą dūmą
apačioj jos vos įžiūrimas kitas marių krantas –
tobulas *sfumato*
vakaras
prieplaukoj miega jachtos
užsiklojusios sidabrinėm antklodėm
laukia savo sezono
prie lauko bibliotekėlės
žuvys – blondinės
perskaičiusios maironį
palikusios perukus ant kranto
nardo drauge su antimis
ieškodamos jūrų gėrybių
povandeniniame restorane

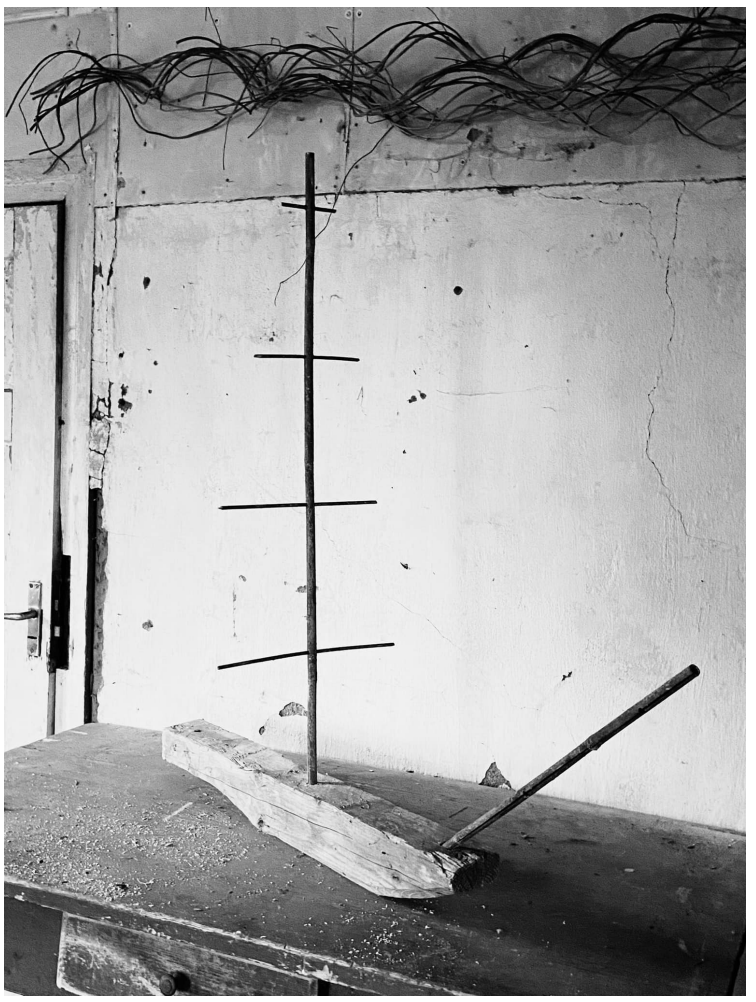

Dariaus Misiūno nuotrauka

stačiatikių velykos

sename bote ant marių kranto
per stačiatikių velykas
aptinku galimą kontempliuoti
konkrečią vietą
paruošta paskutinė vakarienė –
akmuo ant staltiesės –
juodas duonos kepalas
plytos – forminė duona
ir daug suvertų riestainių
kaip kaziuko turguje...
šepetys – erškėčių vainikas
mėlynas rankšluostis
pora impregnuotų pirštinių
tarytum virti vėžiai
vyno nė kvapo
tikras *nature morte*
su žuvimis už borto
rainas katinas veltui laukia
žuvies pakrantėj
– laivas jau penkeri metai
mariose nežvejoja –
tyliai skundžiasi senas žvejys
– visos mūsų užveistos žuvys
nueina į rusiją –
į *morskoje*, *rybačij*...
mes labai mažai sužvejojam
nes čia tik kanalas
o marios tenai, kur rusija
ten jos penkiasdešimties
kilometrų pločio
ten pilna karosų ir karšių
bet mūsų ten neįleidžia
ir mums tik palankaus vėjo
laukti belieka...

žvejai laukia launagio
ir stačiatikių kristaus
prisikėlimo –
nes visos žuvys nuėjo į rusiją...
ant stalo – šepetys
kristaus kūnui nuplauti
mėlynas rankšluostis –
jam nušluostyti
apsilaupiusios kažkada
žydrai nudažytos durys į triumą –
kristaus kapą
iš kurio jis turės prisikelti...

●

pamaryje
nupjauti nendrių
aukštakulniai
varnoms pririšti
kad neišlestų
žuvims akių

●

laikas čia slenka lėtai
kaip aulakio pustomas smėlis
kažkada kopa „par nidą“ perėjo
keliaudama ji užtruko gal du šimtus metų –
baltos klampios nerijos duknos
prarijo karvaičių bažnyčią –
o atidavė gal po šimto metų
atidavė ir senosios nidos kapines
su nugludintais protėvių kaulais
o kur dar nagliai, pilkupa ir rasytė
su nuskendusia mariose kryžiuočių
pilim, apie kurią legendas nemirtingas
iš anos pusės atneša launagis ar ožinis...
kopos keliauja ilgai
kol nurimsta, numiršta
tampa mirusios
(iš tiesų tai jos pilnos gyvybės
tik niekur nebejuda)
joms numirti sizifas padeda
nuo tada, kai jis
neria curoniensis apsigyveno
gaudo pustomą smėlį gaudyklėmis
stato užtvaras, tiesia takus
danų kalnų pušimis apsodina
bet vėjo nupūstą smėlį
vis marios pasiglemžia –
tai toks tas sizifo triūsas...

●

eglių
nulūžusios
sutrūnijusios šakos
siunčia
ateities kartoms
laiškus – ritinėlius
trupančius
kaip papirusai
su kinivarpų įrašytomis
fonogramomis
primenančiomis
akmens amžiaus
piešinius
tie jų laiškai
apie vis šiltėjantį
klimatą
ir spygliuočių miško
nykimą

jaukinimas

galima prisijaukinti
akmenį, smėlį, peizažą
saulėtas ar lietingas dienas
jūros atodūsius ir žuvėdrų klyksmą
įspūdžius, keistus daiktus pakrantėj
nesibaigiantį marių ilgesį
išsiduodantį paukščių pulkais
ant pakrantės molo

galima prisijaukinti
gulbes ir antis, burlaivį
rausvo dangaus fone
kaip iš birnstengelio paveikslo
visada turintį kur pareiti

galima prisijaukinti
marių pakrantę, nusėtą kiaukutais
kriauklių paštininkių, pametusių
savo pašto ragą ir įstrigusių
šiam pakrantės ruože
iki kito ledynmečio

Nida, 2023 m. balandis

IVARS ŠTEINBERGS

Ivaras Šteinbergas (g. 1991) – latvių poetas ir kritikas. Išleido du poezijos rinkinius: „Avilys“ (*Strops*, 2020; įvertintas O. Vaciečio premija ir Poezijos dienų apdovanojimu) ir „Jaunystė“ (*Jaunība*, 2022; šiemet pelnė Literatūros metų premiją kaip geriausia 2022 m. poezijos knyga). „Autostopininkų baladžių“ (*Stopētāju balādes*) fragmentas – iš rinkinio „Jaunystė“.

Iš „Autostopininkų baladžių“

Ryga–Baluožių posūkis

mes važiavome zuikiu visuomeniniu transportu ir klausėmės mingus mingus mingus mingus mingus kiekvienas iš vienos ausinės

mes važiavome zuikiu kol aš laikiau savo pirmos sesijos egzaminus o jis laikė paskutinį fizikos algebros sporto geografijos biologijos latvių kalbos

mes važiavome zuikiu jaunystė švytėjo akyse ir pergalės skonis ant lūpų

mes važiavome zuikiu iškėlę kartono plokštes su lūpų dažų užrašais LT PL CZ DE ir FR

mes važiavome zuikiu mūsų kišenėse buvo tik keli eurai ir viskio gertuvė gerai kad nelijo lietus

mes važiavome zuikiu išlipę ėjome plentu atbulomis deklamuodami prisimintus posmus

aš ant upelio kranto troškulys žūstu sakau ir prie ugniakuro man šalta

aš esu gimtinėje bet jaučiausi toli toli sakau aš suliepsnoju tik į ledą įkaltas

žaismingai leidome vakarus jis sako matematikas lieja skaičių ašaras o fizikas jis sako žiūrėdamas veidrodin atradęs juodąją kiaurymę kaktoje

Baluožių posūkis–Lietuvos pasienis

sustojo bmw pilnas romų už kelionę paprašė trisdešimties eurų mes pasakėme ačiū atia

sustojo pasatas pasirodo jis nevažiuoja mūsų kryptimi atrodė geras žmogus

tada sustojo lenkijos taksi paprašė kelių zlotų mes sutikome ir ūsorius visą kelią pasakojo anekdotus

mes žiūrėjome į sėdynės ekraną rodė deividą bovį ir queen ir the smiths ir heaven is a place on earth iki prahos 1 060 kilometrų

ir mes važiavome palei ilgus javų laukus pro karves

ir mes važiavome pro ilgas daržines su įdubusiais stogais

ir mes važiavome pro sulaužytus lietsargius ir namus be durų

ir mes važiavome pro ilgus plakatus su šlykščiomis reklamomis

ir mes važiavome pro sunykusius pasodintus miškus ir degalines

mes važiavome pro debesų kupetas

ir pro kitus autostopu keliaujančius merginą raudonais šortais ir vaikiną su didžiule kuprine

mes važiavome pro ilgus keliaženklius kurie liudijo kad įvažiavom į lietuvą ei gal nevažiuokime atgalios

Lietuvos pasienis–Kaunas

ir tada mes ėjome plentu atbulomis su pakeltais plakatais žaismingai žaisdami girtuokliškų knygų pavadinimais

aš pasakiau ar sielų pasipūtėlis priskiriamas man atsakė tai jau pasenęs pokštas

aš pasakiau gal tada sidabrinis skystis bet pasirodo toks jau buvo

aš pasakiau na robinzono ąsotėlis galėtų būti bet tai jau klasika man atsakė

aš pasakiau daryklėlės palytėti ir jis pasijuokė iš manęs

aš pasakiau antinis lenda į stiklinę tarą man atsakė šviesusis pilsneris

aš pasakiau piliadė ir man atsakė kiškučio spiritėlis

aš pasakiau katino smirnofka o man atsakė 20 000 mylių po vandeniu aš juokiausi

aš pasakiau juozapas ir jo troliai ir tapau nugalėtoju

ir tada mus į automobilį paėmęs studentas ėmė pasakoti kaip jam sekasi

supraski tai sinchroniškumo idėja iš specifinės jungo kosmologijos unus mundus vaizduojančios universumą su jame egzistuojančia archetipika

supraski todėl visatai būdingi psichoidinis charakteris ir įvykiai ne tik pagal priežastingumą bet ir pagal semantiką

supraski archetipai yra išankstinė preegzistencijos funkcijų dispozicijos matrica kurioje vyksta mąstymas

supraski vienintelį ką galima identifikuoti tai archetipų projektuotus simbolinius vaizdus

supraski aš visą magistro darbą parašiau draugų bute per vieną savaitgalį apgyniau gavau dešimtuką ką tai sako apie teologijos fakultetą nežinau bet man pačiam tai mielas pasitenkinimas supraski

Kaunas–Lenkijos pasienis

ir tada mes ėjome plentu atbulomis su pakeltais plakatais ir nutarėme kalbėti posmais

kokia didinga tavo eigastis aš pasakiau didinga tavo eigastis su šiais bateliais tu valdovo dukra

tavo klubai dailiai išlinkę kaip du žiedai kuriuos pagamino protingo juvelyro ranka jis tarė

tavo glėbys kaip apvalus ąsotis aš pasakiau kaip apvalus ąsotis visad pilnas atgaivos

tavo kūnas kaip kviečių pėdelis jis pasakė kviečių pėdelis lelijomis apkaišytas

tavo krūtys kaip du jauni stirniukai dvyniai aš pasakiau

tavo kaklas tarsi dramblio kaulo iltis jis pasakė

tavo akys žydros it hešbono tvenkiniai prie batrabimo vartų aš pasakiau

tavo nosis kaip bokštas libano kalnuose su vaizdu į damaską jis pasakė

ir tada mus į mašiną paėmė jaunuolis klausėmės jo pasakojimo

iš ryto vaikinai atėjo su sidro buteliais ir mes išgėrėm juos

mes nuvažiavome į šaudyklą man davė makarovą du glokus ir revolverį džeimso bondo komplektą aš suvarpiau popierinį taikinį pakeliui į miesto centrą nusipirkome alaus ir išgėrėme jį

mes nuėjome į puškino gatvę per langą persisvėrė leonardas ir virve maišelyje nuleido šampano butelį ir mes išgėrėme jį

tada sutikome kristianą jis mums padovanojo vyno ir mes išgėrėme jį

mes nuėjome iki šaltinio gatvės tenai per langą persisvėrė veronika ir virve maišelyje nuleido likerio butelį ir mes išgėrėme jį

pakeliui į gryzinkalnį kaip puiku vidurdienį lengvai apsvaigusiems vaikščioti gatvėmis viename kieme liepė man užsimerkti ir į glėbį įdėjo gyvą vištą mes ją pavadinome knoru maknagetu fon giroso ir nuo tada privalėjau rūpintis gyvūnu pėsčiomis nuėjome iki centro pakeliui sustoję vidiniame kieme atkimšome romą ir mes išgėrėme jį

mes nuėjome senamiestyje į love you barą sėdėjome su gyva višta atėjo alvis ir atnešė brendžio butelį ir mes išgėrėme jį

tada patraukėme į ežiuko kavinę kur koncertavo draugai netikėtai jie pašaukė mane ant scenos kad sudainuočiau dainą aš muzikavau su jais tapau labai emocionalus ir pajutau jog reikia išgerti žiūrovai klykė mano vardą atėjo vytuolas ir atnešė burbono butelį ir mes išgėrėme jį

tada mes patraukėme prie koldūnų tenai laužėme rankas kliavinis nulenkė visus mes buvome triukšmingi ir užsisakėme degtinės ir iškart išgėrėme ją

tenai sutikome bušinskį jis po valandėlės užsakė slyvinės butelį ir mes išgėrėme jį

tada gimė mintis nueiti į striptizo barą buvome parduotuvėje bet striptizo nesuradome todėl vietoj jo nutarėme išgerti ir išėjome kanapių kur man padovanojo aštuoniasdešimties laipsnių strohą jį išgėriau vienas

kuo žemiau į europą tuo ji kalvotesnė

Lenkijos pasienis–Varšuvos priemiestis

mus išleido ant plento ir ėmė lyti pizdec

800 milimetrų lietaus per sekundę pizdec

įbėgome į degalinę persivilkti drabužių visiškas pizdec

dešrelės viskis ir vaivorykštė pizdec

stovėjimo aikštelėje mus paėmė lenkijos fūra pastebimai pagerėjo nuotaika nors vairuotojas kalbėjo tik lenkiškai o racija visą laiką sakė kurva pizdec

nesupratome kiek toli mus veš galbūt persodins į kitą fūrą pizdec

aš kol kas esu laimingas sakau draugui jis sako pizdec

po valandos paaiškėjo kad ir aš ir vairuotojas mokame vokiškai pizdec

mus nuveš iki varšuvos pizdec

dešrelės viskis ir vaivorykštė

ir dabar kai kalbėjome viena kalba fūros vairuotojas ėmė pasakoti apie save

apskritai žinokite esu perskaitęs per 3 000 storų knygų kad tiek daug jų suskaičiavai galiu įtarti kad tu jau viską esi perskaitęs

žinai tu dar kartą perskaityk senuosius kriminalus pavyzdžiui kristi man labiausiai patiko tas vienas gabalas kur pasirodo žmogžudystė visiškai neįvyko vaikinas falsifikavo įrodymus nusikirtęs du pirštus o po to su pinigais pasprukęs į šiltuosius kraštus

žinai tai literatūra o ne koks džoisas tas spangys ir girtuoklis taip žinoma jis buvo genijus bet tas jo ulisas yra ne kas kita kaip ištisas gyrimasis

žinai pažiūrėk kaip aš moku aš moku ištisai visą

žinai prusto ir nepradėjau aš galiu įvertinti tas metaforas o kam man tie ilgi sakiniai apie mažų mergaičių nėrinėlius

žinai ir folknerio neverta skaityti negaliu ištverti to smurto prieš vaikus juo aš suaugesnis tuo sunkiau

žinai kas yra pats netalentingiausias dramaturgas šekspyras taip žinoma genijus bet dramatiškose situacijose jis klibinkščiuoja nuo a iki z

žinote ką paskutinį skaičiau filipą rotą ir man greitai paaiškėjo kad jis moka tik tą vienintelį triuką ir jį pakartoja kiekvienoje knygoje jei perskaitei vieną knygą vadinasi esi skaitęs visas

mes sustojome didelėje stovėjimo aikštelėje nakvojome pusiau sėdomis h-v-z kiek ilgai taip miegosi o iš ryto mus nuvežė iki varšuvos ir paleido ant plento [...]

Vertė Arvydas Valionis

Barbė ir jos rožinės idėjos

Moterys kovojo ilgai ir sunkiai, kad galėtų dėvėti kelnes, kad galėtų būti erdvėse, kurios priskirtos vyrams, kad galėtų turėti vyrams priskiriamas savybes – logiką, racionalumą, ryžtingumą, drąsą. Permąstymų apie tai būta įvairių – nuo liberalaus feminizmo mėginimo toliau prilyginti moteris vyrams iki mėginimo apversti šią hierarchiją ir teigti, kad būtent tradiciškai moteriškomis laikomos savybės yra naudingesnės: empatija ir rūpestingumas padeda priimti geresnius sprendimus, formuoti komandą ar saugoti gamtą.

Vis dėlto būtų galima teigti, kad plačiąja prasme įsigalėjo liberalus feminizmas. Nors moterų sėkme džiaugiamės, pats moteriškumas yra nuvertinamas. Pavyzdžiui, *not like the other girls* įvaizdis, kai moteris yra vertinama už buvimą geresnei (= vyriškesnei) nei kitos moterys. *Not like the other girls* mėgsta valgyti, dėvėti patogius drabužius ir neturi draugių moterų. Tai buvo mano paauglystės idealas. Buvo kieta įsivaizduoti, kad esi kitokia nei visos kitos merginos – nedėvi rožinės spalvos drabužių, klausaisi roko, o ne popso. Žvelgiant atgal atrodo, kad keistesnio dalyko negalima sugalvoti – nužeminti visas moteris išaukštinant vieną, galinčią lygintis su vyrais. Tikriausiai kulminaciją liberalus feminizmas pasiekė su *#girlboss* – lyderes, atsidavusias darbui, vertinančia grotažyme. *#Girlboss* – moteris, kuriai pavyko kapitalizmo žaidimas ir kuri siekdama aukštumų nekvestionavo nelygybių sistemos.

Džiaugiuosi, kad bent mano socialinis burbulas išaugo iš šio keisto vienos moters aukštinimo nuvertinant visas kitas moteris ir visą moteriškumą epizodo. Atsiranda tokios estetikos kaip *hyperfemininity*, *bimbo core*, kurios fokusuojasi į rožinę spalvą, plastiką ir popsą, priima visą „moterišką estetiką“ ir ją hiperbolizuoja su šlakeliu ironijos. Taip yra susigrąžinamas moteriškumas, kuris buvo menkinamas *not like the other girls* eroje. Šis susigrąžinimas byloja ne tik apie estetiką, bet ir apie „mergaitiškus“ hobius, savybes ir visa kita. Na, o visa liberalaus feminizmo epopėja *#girlboss* ironiškai pervadinta į *Gaslight*, *Gatekeep*, *Girlboss.*

Šiame kontekste atsiranda filmas „Barbė“ (rež. Greta Gerwig) – ryškiai rožinis, moteriškas, plastmasinis, trumpiau tariant, visiškai *like the other girls*. Tuo kai kurios filmo interpretacijos ir pasibaigia. Pamatyta visiškai moteriška estetika yra užpildoma visais kitais stereotipais, ypač būdingais blondinėms, – lėkšta, nevertinga, neturi gilių ir universalių idėjų. Vis dėlto, kaip didžiulio biudžeto Holivudo filme, „Barbėje“ esama subversyvumo. Filmas gal neskleidžia visiškai

Filmo „Barbė“ kadras

naujų idėjų, tačiau jos anksčiau nebūdavo pateikiamos popsinėje komedijoje. Pirmiausia, subversyvumas ir yra rožinė estetika. Gerai apšviesti, ryškių spalvų, iš kurių dominuoja rožinė, filmai dažniausiai kuriami tik vaikams (tiksliau – mergaitėms) ir todėl mums nesiasocijuoja su filmu, kuriame gali būti plėtojama idėjų diskusija. Taigi vien spalvų gama kuria iššūkį žiūrovams: ar jie sugebės palikti savo senus stereotipus apie lėkštas princeses ir universalių idėjų neturinčias blondines? Pasisavinti estetiką, bet pakeisti jos turinį nėra naujiena, tačiau matyti tokį lyčių stereotipų permąstymą filme apie Barbę – smagu ir įdomu.

Gretos Gerwig filmas yra savikritiškas, gražus, atviras dialogui, priverčiantis juoktis ir tada smogiantis ir atskleidžiantis realybę. O realybė liūdna – Barbė neišsprendė moterų problemų. Nors suteikė erdvę projektuoti fantazijas, taip pat nubrėžė ribą, kas gali jas kurti – graži, liekna ir balta cismoteris. Atrodo, visas filmas mėgina ištaisyti šią klaidą, įtraukti kiek galima daugiau moterų, kad visos galėtų patikėti, jog gali būti bet kas. Vis dėlto jei filmas apsiribotų šia idėja, jis neperžengtų *#girlboss* rėmų – moterys būtų paskatintos tapti prezidentėmis ir Nobelio premijos laureatėmis, o sisteminės problemos liktų nepaminėtos. Tai nebūtų nematyta populiariajame kine.

Vis dėlto filmas ne apie moteris aukštuose postuose. Mama Glorija (akt. America Ferrera), dirbanti „Mattel“, išjudina filmo siužetą, nes nori sukurti paprastą, netobulą Barbę, kuriai būna liūdna, sunku, kuri turi celiulito ir kuriai sunku būti *#girlboss*. Šią mintį Glorija plėtoja ir savo monologe, atveriančiame akis Barbėms, įtikintoms patriarchato. Ji pasakoja apie buvimo moterimi neįmanomumą. Būti moterimi reiškia niekada neatitikti visuomenės lūkesčių, kad ir kaip stengtumeisi. Ši mintis dažnai kartojama socialiniuose tinkluose, dėl to gali atrodyti nuvalkiota, tačiau gal tai tik parodo jos aktualumą? Net ir žinodama buvimo moterimi sunkumus, Barbė (akt. Margot Robbie) pasirenka buvimą žmogumi – nieko neišsiskiriančiu, netobulu ir baigtiniu. Mintį, kad nereikia būti kuo nors ypatingam (-ai), kad būtum vertingas (-a), atskleidžia ir Keno (akt. Ryanas Goslingas) personažas. Visą laiką mėginęs Barbei įrodyti savo vertę, filmą baigia su megztiniu, ant kurio užrašyta *Kenough*.

Svarbiausia, šios idėjos nesiskleidžia natūraliame vakuume. Paprastai Holivudo filmuose nėra kvestionuojama visuomenės struktūra, kurioje vyksta veiksmas. Ji nėra dėmesio centre, ji priimama kaip natūrali, nesikeičianti dekoracija. Vis dėlto šiame filme viskas taip netikra – nuo netikro Barbielando iki visiškai netikroviškai atrodančių filmo efektų, kad net žmonių pasaulio patriarchatas yra atskleidžiamas kaip dar viena žmonių sugalvota dekoracija. Matom, kaip patriarchatas buvo sukurtas Barbielande, vadinasi, jis kažkada atsirado ir pas mus. Patriarchatą sukūrė ne gamta ar aukštesnės jėgos, o žmonės, vadinasi, mes galim jį ir išardyti? Barbielande jis išardomas ne tik įgalinant moteris ar suteikiant joms pasitikėjimo savimi, kas būtų nepakankama, bet ir per kolektyvinį, politinį veiksmą – Konstitucijos keitimą.

Kolektyviniam veiksmui svarbu bendruomenė, kuri neįmanoma, jei yra skatinama konkurencija tarp jos narių, kaip tai daro *#girlboss* feminizmas. Taigi konkurencija tarp vyriškumo ir moteriškumo – visiškai nevertinga. Netgi būtų galima sakyti, kad filmas siūlo žvelgti toliau už šių dviejų kategorijų. Kenui siūloma matyti savo vertę ne patriarchalinėje struktūroje, o savyje: ieškoti, kas jam įdomu ir svarbu. O stereotipiškai atrodanti Barbė nėra tik stereotipų apie blondines rinkinys: ji drąsi, bendruomeniška, protinga ir besikeičianti. Filme pristatytos visuomenės struktūros – matriarchatas ir patriarchatas – suproblemintos, todėl nė viena neatrodo pageidautina. Peršasi išvada, kad problema yra lyčių binariškumas, o norint panaikinti binariškumą neužtenka tik pašalinti moteriškumą. Taigi, gal nereikia vengti rožinės spalvos?

– AISTĖ BRAZDŽIŪNAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

Miglės Anušauskaitės komiksas

Knygų daug, literatūros mažai

Eimantas Gudas. ***Mėlynas kraujas: įtakingiausios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės giminės.*** V.: Alma littera, 2023. 512 p.

Dar prieš skaitydama ėmiau ieškoti, kur čia pasidarius tyrimą, kuris įrodytų, kad esu purvakraujė, t. y. ne mėlyna. Arijų laikai lyg ir praėję, bet viską, ką norėjau sužinoti apie aristokratų šeimas, man papasakojo „Budenbrokai“. Intencija vis vien nebloga: proletarams (nes stilius paprastas, pvz., Radvilų pavardė palyginama su krepšininkų Sabonių) pasakojama didikų istorija. Labiausiai patiko Sapiegų, gal dėl to, kad jaučiuosi emociškai susijusi su buvusia Trinitorių bažnyčia. Garbė hipiams ir seksualinei revoliucijai (kažin, čia tokia autoriaus ištikimybė Josephui Ratzingeriui?), kurie nutraukė didžiavimosi savo kilmingumu tradiciją – didžiavimosi, pamirštant pasigirti, kiek žmonių buvo išnaudota ir nužudyta. Nei leidykla, nei autorius veikiausiai negirdėjo apie Undinės Radzevičiūtės romaną, antraip būtų pasirinkę mažiau gėdingą pavadinimą.

Daiva Molytė-Lukauskienė. ***Kaligrafijos eskizai.*** Eilėraščiai. V.: Homo liber, 2021. 136 p.

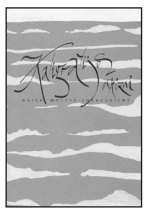

Žmonės gyvena iliuzijomis, kad aš labai domiuosi svetima poezija. Turiu nuvilti, esu toks pats egoistiškas padaras kaip ir jūs – daug mieliau rašyčiau savo, užuot skaičiusi svetimą. Nors Daivos Molytės-Lukauskienės „Kaligrafijos eskizus“ skaičiau įsitraukusi: mąsčiau, kad originaliau būtų buvę visiškai atsisakyti kompiuterinio šrifto, tada poezijos ir kaligrafijos dermė būtų atrodžiusi tikrai išskirtinai. Knyga veikiausiai išreiškia autorės kūrybinį zenitą, bet bendroje lietuvių literatūros panoramoje ji negriežia pirmuoju smuiku. Nors su eilėraščiu (kaip nedideliu kalbos uždaviniu) gražiai susitvarko. Tai nėra blogas būvis. Nepripažinimą ištverti sunku, bet pripažinimą, kaip rodo tragiški kai kurių Nacionalinės laureatų likimai, – dar sunkiau.

Jean Shinoda Bolen. ***Kiekviena moteris – deivė.*** Iš anglų k. vertė Gabija Vitkevičiūtė. V.: Alma littera, 2016. 446 p.

Viršelis ir pavadinimas baisūs, bet jungistė autorė ir jos teorija – gana solidžios. Deivės etiketės kratyčiausi, bet Antikos mitus įmanoma interpretuoti pagal psichologinę tipologiją. Artemidė, Atėnė, Hestija, Hera, Demetra, Persefonė, Afroditė – charakterių archetipai, būdingi daugybei moterų. Žinoma, skaitydama iškart ėmiau rūšiuoti drauges ir giminaites. Paskui priėjau prie išvados, kad mes tam tikruose etapuose pereiname kone visus tuos tipus, modeliuodamos savo vaidmenis. Yra dar viena knyga, skirta vyrų archetipams, bet netraukia.

Benediktas Rutkauskas. ***Nuodėmės.*** Novelės. K.: „Sakalo“ bendrovės leidinys, 1932. 124 p.

Sentimentalūs, naivoki apsakymai, bet jie išleisti, kai autoriui tebuvo dvidešimt penkeri. „Nuodėmės“ dažniausiai lytinės, jaučiama Vaižganto „Nebylio“ įtaka; šis tas paveldėta ir iš Lazdynų Pelėdos „Motulė paviliojo“. Lietuvių prozos jaunystė: visgi dramatiški sodžiaus nutikimai pasakojami seniokišku tonu, ryški moralinė kaimo ir miesto priešprieša (žinoma, ne pastarojo naudai). Dailininko Antano Kučo viršelis primena Antano Sutkaus nuotraukos archetipą – per langą persisvėrusi moteris.

Kristina Tamulevičiūtė. ***Gyvybė.*** Eilėraščiai. V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2023. 88 p.

Tvirta autorė, kuri geba panašiu lygiu versti, rašyti ir poeziją, ir prozą – t. y. profesionaliai kaitalioja registrus. Skaitydama galvojau: kad ir kiek teoriškai šnekėtume apie būtinybę atskirti gyvenimą nuo literatūros, mūsų knygose tai yra viena ir niekaip neatsiejama. Gražūs poetizmai (tikrai buvo verta išversti tiek slovėnų grožinės literatūros: autorė verčia ir iš kitų kalbų, bet slovėnų autoriai jai turėtų būti ypač dėkingi už lietuviškas reprezentacijas), unikali protėvių linija, kazokų kirčių proprosenelio nugaroje ir savojo kūno su cezario pjūvio randais paralelės. Nebanali raganystės tema (itin simpatiškas kaimynės įvaizdis) – kaip moterų bendrystės, paslapties, gyvybės šaltinis.

Neil Gaiman. ***Kapinių knyga.*** Apysaka. Iš anglų k. vertė Elena Macevičiūtė. V.: Bonus animus, 2011. 270 p.

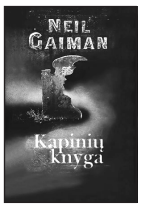

Iš viršelio niekad neatspėčiau, kad verta knyga. Veikia gyvieji ir mirusiųjų vaiduokliai: keista, kad suaugusieji nemato gyvo vaiko, gyvenančio kapinėse, globojamo vėlių. Jį mato tik maža mergaitė, suaugusieji jį laiko jos „nematomu draugu“. Gražu, nes knygoje poetizuojamos kapinės, atskleidžiama jų romantika, gamtos ir kultūros sąryšis. Svarbiausia, kas perteikiama vaikams, – gyvenimas yra transcendentiškas, būtyje telpa daug nebūties aspektų. Ir gyvieji, ir mirusieji susitinka *danse macabre*.

Veera Hiranandani. ***Nakties dienoraštis.*** Romanas. Iš anglų k. vertė Viktorija Uzėlaitė. K.: Debesų ganyklos, 2021. 288 p.

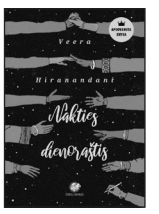

1947-ieji, Indija vaduojasi iš britų imperijos, skyla į Pakistaną ir Naująją Indiją. Gandis badauja, kad atkreiptų žmonių dėmesį – skirtingos religijos (sikhai, musulmonai, hinduistai) šalyje turi sugyventi. Deja, žūsta apie milijonas žmonių – migruodami kiekvienas į savo pusę. Knygos herojė – hinduistė, bet jos mama, kuri mirė gimdydama, buvo musulmonė. Šeimai tenka bėgti iš Pakistano, fiksuojami žudynių traukinyje ir troškulio keliaujant per dykumą vaizdai. Pasakojama mergaitės balsu, ir čia svarbus feministinis aspektas – nors ji turi brolį dvynį, jis auklėjamas kitaip, liberaliau. Dvylikametė Niša tiesiogine prasme praranda balsą ir vietoj kalbėjimo užrašo, ką nori pasakyti. Nors puikiai mokosi ir rašo, jos nerimą geriausiai malšina maisto gaminimas – labai tradicinė hinduistų mergaitės priedermė, per kurią ji labiausiai įtinka tėvui. Tradiciškumą ji pati vertina kaip saugumą.

Madeleine L'Engle. ***Laiko vingis.*** Romanas. Iš anglų k. vertė Gediminas Auškalnis. V.: Alma littera, 2018. 175 p.

Šiek tiek *njueidžas*, yra schemų, fizikos sąvokų, bet jos truputį *pseudo*: popsas (matome iš viršelio), literatūriškumo stoka. Viena iš mitologinių veikėjų (fėjų atitikmuo) nuolat šneka sentencijomis visomis kalbomis – senovės graikų net nėra kaip perskaityti. Citatos iš Biblijos irgi atrodo keistokai, toks Richardo Bacho, kuris paauglystėje darė įspūdį, ezoterikos perdirbinys. Manau, su tuo kiek persistengta, juolab sentencijos – abstraktybės, nesakančios nieko reikšmingo. Labai įtraukė pati pradžia, kur veiksmas dar daugmaž buitiškas, ir nuvylė įsibėgėjimas, kai prasidėjo mistinė fizika. Newbery medalį veikiausiai gavo už vaikų kitoniškumo (gal Aspergeris ar kažkas į tą pusę) vaizdavimą.

Donna Barba Higuera. ***Paskutinė istorijų pasakotoja.*** Iš anglų k. vertė Daiva Krištopaitienė. V.: Alma littera, 2023. 335 p.

Fantastinė distopija vaikams: šeima užmigdoma ir išskraidinama už Saulės sistemos ribų – į ateitį 380 metų. Tema visiškai ne mano, tačiau ištvėriau. Superherojė praranda artimuosius, bet gelbėjasi nuo totalitarinės nužmogėjusių žmonių padermės. Pagrindinė knygos tema – kokia baisi tragedija yra atminties praradimas (ateities pasaulyje ją įmanoma „ištrinti“ pasitelkus technologijas). Aišku, veikėja didvyriškai kaunasi už žmogiškumo likučius. Mitologinis Lotynų Amerikos rakursas liko gan tolimas.

Katie Green. ***Lighter than my Shadow***. London: Jonathan Cape, 2013. 507 p.

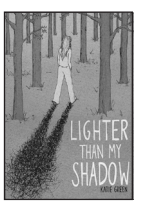

Autobiografinis komiksas, kitaip tariant, grafinis romanas apie anoreksiją. Skaitė dukra, bet susidomėjau ir aš. Nors pats sutrikimas ir suoprotis apie jį man ganėtinai tolimi, įdomu, kad liga yra susijusi ne su maistu, o su siekiu visa ką kontroliuoti (pašiai kaip ir alkoholizmas, tik priemonė visai priešinga). Piešiniai gerai pavaizduoja, kaip neadekvačiai suvokiamas savo pačios kūnas – tarsi mėsos kalnas, kurį reiktų apkapoti peiliais, kad tik jis atrodytų daugmaž „estetiškai“. Vėliau badavimas „susidraugauja“ su apsirijimo priepuoliais; anoreksikės gana naivios santykių atžvilgiu, komplikuojasi jų lytinė savivoka.

Joe Sacco. ***Palestine.*** London: Jonathan Cape, 2003. 286 p.

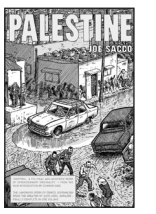

Senas komiksas (pradėtas piešti 1988 m.), kurio dailininkas – skrupulingas piešėjas. Įdomus vien dėl grafikos: kažkoks panašus efektas gal būtų, jeigu komiksą imtųsi piešti Mindaugas Lukošaitis. Vaizduojama pirmoji intifada: Jeruzalė su visa savo kraujo poetika. Mes taip garbiname tikėjimo kankinius, kurie buvo nužudyti prieš kelis šimtmečius, bet ar ne aktualesnės žudynės įvyko ne taip seniai? Izraelio pajėgų, „Hamas“, „Islamo valstybės“ aukos – argi tai ne tikėjimo kankiniai? Kankinimai nupiešti gan detaliai.

Elisa Macellari. ***Kusama.*** Translation by Edward Fortes. London: Laurence King Publishing, 2020. 127 p.

Dar vienas grafinis romanas, ypatingas tuo, kad pristato menininkės biografiją. Pradedama nuo rigoristų tėvų Japonijoje, baigiama bendradarbiavimu su psichiatru, kuris padeda įveikti sunkumus. Įdomu, kad Kusama buvo net sukūrusi šeimą, bet partneriai neturėjo lytinių santykių – toks buvo abiejų poreikis. Beprotybę malšinantys taškeliai visgi nemenkai susiję ir su lytiškumu: jais ji maskuoja hipius, užsiimančius seksu viešose vietose, ir performansus su homoseksualais.

Marina Stepnova. ***Sodas.*** Romanas. Iš rusų k. vertė Dalia Saukaitytė. V.: Tyto alba, 2020. 343 p.

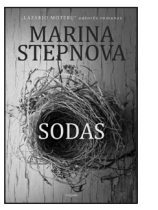

Žinau, ne laikas rusų literatūrai, bet šią knygą dar ligi karo medžiojau *ibiblioteka.lt* sistemoje – atrodė, neįmanoma ją gauti. Praėjus kiek laiko, atsitiktinai pamačiau bent du egzempliorius, ramiai sau stovinčius bibliotekos lentynoje – skaitymo vajus tikriausiai pasibaigė. Dera pripažinti, romanas tiek pat antirusiškas, kiek ir Kristinos Sabaliauskaitės „Petro imperatorė“ (jai buvo taikomas šis epitetas): šalies istorija vertinama kritiškai, valstietija – net satyriškai. Tačiau kalbėjimo būdas (tą puikiai perteikia ir vertimas – leksika, sintaksė) itin rusiškas; veikėjų charakteriai, elgesys, aistros, motyvai – ne per labiausiai nutolę nuo Dostojevskio. Gali būti, jaunesnės kartos Vakaruose tą atidžiai studijuos ir vis vien neperpras; kaip ir daug ką, kas rusiška.

Georges Bernanos. ***Kaimo klebono dienoraštis.*** Romanas. Iš prancūzų k. vertė Galina Baužytė-Čepinskienė. V.: Katalikų pasaulis, 2002. 324 p.

Džiaugiuosi, kad perskaičiau ne prieš dvidešimtmetį ir ne prieš dešimtmetį – tikrai nebūčiau supratusi taip, kaip suprantu šiandien. Nors tuo metu ir nebūčiau įveikusi – veikiausiai būtų pasirodę pernelyg nuobodu. Bernanosas nėra beletristas, jis komponuoja romaną ne tiek iš pasakojimo, kiek dialogais aprengtomis idėjomis. Pagrindinis veikėjas – pusbadžiu gyvenantis gyvas šventasis (jam skrandžio vėžys), kuriam Dievas įkvepia, ką sakyti, net jei tai skamba itin imperatyviai ir didaktiškai. Teoriškai antipatiškas, bet skaitydama, žinoma, susitapatini ir atsirandi jo pusėje. Apstulbina tai, ką jis kalba apie maldą, Bažnyčią, tikėjimą. Kai kurie pasažai veikia geriau negu dvasinė, paguodą teikianti literatūra, ypač jeigu išgyveni religinį nerimą: „Ar manote, kad Dievas yra budelis? Jis nori, kad savęs gailėtume. Mūsų kančios, beje, mums nepriklauso, jis jas prisiima, laiko savo širdy. Neturime teisės tyčia ieškoti kančių, kad su jomis rungtyniautume, jas sutryptume“ (p. 192). Veikia kaip patvirtinimas, kad malonė nėra malonumas.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

„Literatūros salos“: aš, mes, „kitas“

– Kaip jaučiatės? – paskutinį „Literatūros salų“ vakarą klausia manęs Mindaugas Kvietkauskas, šio literatūrą ir su ja susijusias sritis tyrinėjančių mokslininkų bei studentų sambūrio sumanytojas ir įkūrėjas.

Akademinis vasaros seminaras „Literatūros salos“ (arba tiesiog „Salos“) vyksta jau 18-ą kartą ir organizacinį vairą jau perėmę buvę studentai – dabar jau dėstytojai, kviečiantys čia savo studentus, tačiau pirmtakas visada dalyvauja ir visada „Salų“ dalyvių draugiškai klausia, kaipgi jaučiasi čionai atvykę.

– Kaip namie, – išgirstu savo spontanišką atsakymą ir pati nustembu taip atsakiusi.

•

O ko ne kaip namie? Turiu omenyje namus tradiciškai suvokiamoje tėviškėje, kaime, į kuriuos vasaromis sugrįžti iš miesto. Pasitiktas ir priimtas, kol lauki kitų atvykstančių, bandai žvilgsniu aprėpti pievą ir po slėnį išsibarsčiusias rąstines gryčias. Ana ten, šlaito papėdėje, – ežeras, į kurį einam maudytis – vėsinti nuo saulės ir įspūdžių įkaitusių galvų. Lyg į darbymečio talką buriamės į vieną salę, kur vyksta pranešimų sesijos ir kiti renginiai. Paskui susėdę prie ilgo didelio stalo valgome gardų sodybos šeimininkų ruoštą maistą, o pailsę sulendam su mums priskirtais gimnaičiais į jaukius, mediena kvepiančius kambarius gryčių mansardose („ant aukšto“) ir taisomės į šviežiais patalais paklotas lovas. Svarbiausia – „Salų“ žmonės mums pažįstami tarsi kaimynai, kuriuos galbūt ir ne visus esi pamilęs, tačiau pamatęs iškart atpažįsti kaip savuosius. Matyt, į „Salas“ turėjau atvažiuoti penktą kartą (šį kartą vengiu dievagotis, neva paskutinį), kad pagaliau nustočiau jaustis kaip tas „kitas“, su kuriuo literatūriniuose tekstuose susitinka protagonistas. Penktą kartą, Karlai! Kitiems galbūt tiek daug nereikia.

– Kaip taip nutiko, kad prieš dvi dienas aš čia dar nieko nepažinojau, o šiandien jau kažką moderuoju? – šmaikštauja trečios „Salų“ dienos studentų sesiją moderuojanti Vilniaus universiteto magistrantė Erika Nedvecka.

Štai šitaip greitai „Salų“ atžalynas tampa nebe „kitas“.

•

Užtat, būdama nebe „kita“, šį kartą čia susitinku su „kitu“ – įdomiu, gražiu, vertu ypatingo dėmesio ir pagarbos – visgi ne mano – Vilniumi, švenčiančiu 700 metų jubiliejų. Todėl visi šiųmetinių „Literatūros salų“ pranešimai ir diskusijos yra apie Vilniaus miestą ir jo istoriją, jo vaizdinį kuriančius literatūros tekstus ar kaip kitaip susiję su Vilniumi – naujai atrastais tekstais ar tekstų kanonais, archyviniais dokumentais ir žemėlapiais, vaizdine erdve ir kūrybine vaizduote, atminties įprasminimu ir reprezentacija. Klausydamasi apie Šnipiškes, Karoliniškes ar Užupį, apie Vilniaus švarą XVIII amžiuje ir apie XV amžiuje Vilnių aplankiusius „kelionių influencerius“ iš užsienio, apie Bajorą ant ližės iš „Nenaudėlių Vilniaus“ ir apie Sarbievijaus erdves tarp Vilniaus bei Trakų, apie „Vilniaus pokerį“ ir apie „Vilniaus rūbą“, nepatiriu gilaus emocinio įsitraukimo, nebent tik smalsią nuostabą. Jokių vietinio tapatinimosi ženklų ir sentimentų, vien ramus, racionalus pergalvojimas, pažintis, lyginimas, atradimas. Vilniečių diskusijos apie (post)paminklinį būvį man, kaunietei, taip pat skamba kaip įdomi (bet) utopija. Prie pietų stalo pajuokaujam, kad Kaunas galėtų pasiimti aptarinėjamo poeto paminklą, tik manau, kad laimėjęs projektas „sostas-taburetė“ vargu ar derėtų Kaunui. Pati iš savęs juokiuosi:

– Mums reiktų kažko didingiau.

– Gal tiktų paukštis?

– Na, paukštis, jeigu didelis, tai tinka.

Ironiją sau leidžiu ne tik dėl savikritikos ar beviltiškos melancholijos, – kai pripažįstu trūkumus taip pat, kaip pripažinčiau pranašumą, jaučiuosi nesidangstanti kaukėmis ir sau nemeluojanti – man taip lengviau mylėti savo Kauną ir kartu nebūti išdavike, kad Vilniumi domiuosi ir jį mėgstu, kad kartais šito miesto pasiilgstu. Ir Vilniaus žmonių pasiilgstu labiau nei kaimynų. Galiausiai, pasibaigus seminarui, visi „Salose“ išgirsti pranešimai susilies į vieną ištisą ir laturiškai tinklišką mūsų sostinės, o tai reiškia ir mūsų valstybės naratyvą, kuriuo papildysiu savo suvokimą apie pasaulį. Tai viskas tik į naudą.

•

Be manęs, rodos, vos keli žmonės atvykę iš tolėliau – literatūrologas (mieliau pabrėžčiau: literatūros sociologas) Marijus Šidlauskas iš Klaipėdos universiteto ir trys jo studentai. Į kitą Mindaugo Kvietkausko klausimą, ar čia, be manęs, yra daugiau studentų iš mano universiteto, atsakau „nėra“ jau be užslėptos gynybinės pozicijos. Šių metų „Salose“ apskritai esu vienintelė iš Kauno, tačiau turbūt jau susitaikiau su tuo, kaip yra. Žinau, kad organizatoriai dėjo nemažas pastangas skleisdami kvietimą į „Salas“, norėdami įtraukti studentus iš kitų miestų universitetų. Pati kviečiau savo aplinkos žmones, bet kviesdama mačiau jų veiduose – neužkibo. Nieko nepadarysi, o ir šiųmetinė tema, kurią suvokiu gal kiek kitaip nei Vilniaus *saliečiai*, man sufleruoja galimą „neužkibimo“ priežastį ir kartu primena, kad kitas – tai ne aš ir tam kitam nebūtinai turi, o gal net ir negali būti svarbu tai, kas svarbu man.

•

Kad jau Vilniaus tema, tai ir „Salos“ šiemet visai šalia Vilniaus, vos už penkiasdešimties kilometrų, sodyboje Trakų rajone, kas be galo papatogina dalyvių mobilumą. Ne visa valanda kelio automobiliu ir šast – jau dalyvauji sostinėje vykstančiame performanse, šast – į svarbų susitikimą, šast – ir vėl „Salose“. Beveik teleportacija. Žmonių tuo pat metu atrodo ir jaukiai mažai, ir gana daug, nes, regis, nuolat kažkas atvyksta ir kažkas išvyksta, o visą šį migracijų procesą sužiūri organizatoriai, besirūpinantys kiekvieno „Salų“ dalyvio gerove. Šis miestietiškas mobilumo bruožas mūsų mažame bendraminčių koncentrate sukuria nuolatinės kaitos ir gyvasties įspūdį, lyg ir būtume pačiame Vilniuje.

•

– Aš tai dėkinga „Saloms“ jau vien ir už tai, kad čia galim visos susitikti ir pabendrauti, ir ne vien profesiniais klausimais, tiesiog pabūti, pažvengti. Ne tik kaip kai su vienu žmogum susitinki, o visos, – konferencijų salės prieigoje per pertrauką *čilinančiai* moterų ir merginų grupelei sako antrose iš eilės „Salose“ dalyvaujanti Laima Kreivytė.

Kad ir kaip intensyviai yra sukalta „Literatūros salų“ mokslinė (arba „rimtoji“) programa, *čilinimo* ir progų išlieti susikaupusį krūvį bei kartu *pažvengti* čia pakanka – poezijos iš atminties skaitymai, žaidimai, šokiai, neoficialūs vakarojimai ir jau visiškai niekur nereglamentuoti naktiniai pašnekesiai, pavyzdžiui, sąvokų „žąsinas“ ir „dalba“ lingvistiniai aiškinimaisi. Tikiu, kad ne mane vieną čia atvilioja malonios bendraminčių kompanijos galimybė ir netgi galimybė tą bendrystę stebėti iš šalies. O šįsyk „Salose“ atrandu ir labai stiprią moterų bendrystę. Pirmosios seminaro sesijos metu, klausydamasi pranešimų apie moterišką Vilnių ir įžymias istorines vilnietes, susigundau atlikti sociologinį *saliečių* populiacijos tyrimą ir apskaičiuoti čia dalyvaujančių vyrų ir moterų santykį, tačiau apžvelgusi salę suprantu, kad nėra ką skaičiuoti. Prieš šimtą metų literatūros, kultūros ir mokslo plėtros lauke geriausiu atveju galėjai suskaičiuoti vos 10–15 procentų moterų. Sovietmečiu, kaip pranešime apie Vilniaus daugiabučių kultūrą pasakoja Marija Drėmaitė, moterys architektės buvo įvardinamos tik kaip „planuotojos“, nes „du architektai atėjo ir parodė, kaip reikia dirbti“. Dabar matau beveik priešingą situaciją: taip gausiai čia susirinkusios literatūros, menų ir kultūros tyrinėtojos, profesorės, menininkės, dėstytojos ir studentės, drąsiai uždavinėjančios klausimus scenoje sėdintiems prelegentams, tiek moterims, tiek vyrams. Niekada neatkreipiau į tai dėmesio, bet šįsyk pastebiu, kad „Salos“ yra moteriškosios giminės.

•

– Tikiuosi „švelnios agresijos“, – prieš pradėdama patį pirmąjį šių „Salų“ pranešimą, Inga Vidugirytė cituoja Mindaugo Kvietkausko prieš kelias minutes per sveikinimo kalbą pacituotą Marijaus Šidlausko frazę.

„Švelni agresija“ – tai akademinėje bendruomenėje vienų kitiems išsakomos korektiškos ir konstruktyvios pastabos, pastebėjimai ar patikslinamieji klausimai, kitaip sakant, oponavimas neužsipuolant prelegentės ar prelegento. „Salų“ bendruomenė pernelyg glaudi vykti šiurkščiai agresijai – metai iš metų kelioms dienoms sueidami kartu pagyventi, vieni su kitais savitai suartėjame. Literatūros ir apskritai kultūros laukas Lietuvoje yra gana mažas ir esame daugiau ar mažiau vieni kitų pažįstami, draugai ar bendradarbiai. Ne vienas yra įvardinęs problemą, kad net ir norėdami sužinoti, ką, kito lygiaverčio ar mums autoritetingo asmens požiūriu, darome negerai ir kaip savo darbus galėtume tobulinti, nesulaukiame kritikos, – nes kaipgi kritikuosi darbus žmogaus, su kuriuo pačiam tenka dirbti, bendrus projektus vystyti, o kartais gal ir drauge vakarojant *pažvengti*. Dar blogiau, kai negauname palaikymo ir pritarimo – požiūris „jei nieko nesakau, vadinasi, viskas gerai“ sąmoningėjančioje visuomenėje tampa atgyvena ir nebeveikia.

„Salos“ yra fenomenas, ir galime tik džiaugtis, kad čia retas pranešimas nesukelia atgarsių, komentarų ar diskusijų, ypač paskatinimo ir padrąsinančių patarimų ne tik sesijų metu, bet ir dar kurį laiką už konferencijos salės ribų. Kiek išties išsprūsta mokslinio intereso agresijos ir kiek ji yra švelni, dažniausiai parodo „Studentų pieva“ – taip vadinama bakalaurantų, magistrantų ir doktorantų pranešimų sesija, per kurią vis pasitaiko koks vienas „suvalgomas“ studentas, o tiksliau, bent kiek man teko matyti, – studentė. Galbūt šis švelnumo akcentavimas seminaro pradžioje (o gal, susigundysiu pajuokauti, itin sotus ir gausus šiųmetinis dalyvių maitinimas) nulemia tai, kad šiemet pasiekimais vyresni akademikai „nesuvalgo“ nė vieno studento ar studentės. Išties neabejoju, kad tuo dėta ir visiškai kitokiais bruožais – laisva drąsa, smalsumu ir pasitikėjimu savimi – pasižyminti jau mano minėto akademinio atžalyno karta: į klausimus atsakinėja išlaikydami *poker face*, į provokacijas nesileidžia ir patys klausimais apiberia profesūrą. Štai „Studentų pievos“ sesiją ir apskritai visų pranešimų programą užbaigianti prelegentė Monika Kazabuckaitė į bandymą provokuoti atsiliepia su rafinuota šypsena veide:

– Į šį klausimą atsakysiu per šias dienas daug kartų nuskambėjusiais žodžiais – „prie kavos“.

Už tai sulaukia emocingų salės aplodismentų.

•

– Rašau tam, kad pabaigčiau universitetą, – nugirstu iš konteksto iškritusią tobulai paprastą frazę.

Ir suima savotiškas pavydo jausmas. Jau du kartus pabaigusi universitetą, vis prisigalvoju naujų rašymų turbūt tik todėl, kad vis atitolinčiau galutinę pabaigą.

Iš tiesų čia važiuoju dėl labai savanaudiškų paskatų – ieškodama vidinių aplodismentų triukšmo ir motyvacijos kalbėti apie tai, ką esu atradusi savo tyrinėjimuose. Jei ne „Salos“, gal jau seniai viską būčiau metusi. Ir dabar, sėdėdama salėje, užuot graužusi save, kad artėjant *dedlainams* nerašau, esu mentaliniame *online* su savo tekstais, užsirašinėju į telefoną sąvokas, mintis, žymiuosi nuorodas ir pati sau save komentuoju. Įdomūs pranešimai savo turiniu, skirtingi tyrimai savo formomis ir prieigomis, charizmatiški prelegentai, diskusijos „prie kavos“. Ne tik *ką* kalba, o ir *kaip* kalba. Kasdienėj rutinoj besiknaisiodama po savo tyrimo šaltinių skruzdėlyną ar nusukusi akis į kitokio pobūdžio savus darbus, atitolstu nuo akademinio rūbo, to specifinio kalbėjimo būdo ir stiliaus. O „Salos“ sugrąžina ir įtraukia atgal. Įkvepia ir drąsina.

Bene tiesa, kad kartu valgant nudievinami pranašai, vedliai ir kiti autoritetai – per vakarienę be atvangos kalbu apie savo atradimus žmogui, kuris jau kadais išsamiai ištyrinėjo mano tiriamąjį lauką. Suprantu jo pastabas ir suprantu, kad jam įdomūs mano pastebėjimai, ir taip dar ilgai prie tuščių lėkščių, kol pašnekovas tylomis nurenka indus lyg keisto simbolinio dėkingumo vieno kitam išraišką. Kitąsyk, bandydama dviem trimis sakiniais paaiškinti problematiką ir metodologiją, pasijuntu atsakinėjanti ekspromtu, nežinanti ničnieko, viską pamiršusi, susipainiojusi, pati savimi netikinti. Bet buvimas čia verčia galvoti, formuluoti, pergalvoti, grįsti ir argumentuoti, interpretuoti ir surizikuoti. Panašus potyris ištinka savo atminties brūzgynuose ieškant tinkamo atsakymo ar bent užuominos į klausimą per literatūrinį protmūšį, po kelerių metų pertraukos sugrįžusį į „Salas“. Žiūriu į tuos klausimus ekrane ir galvoju: „Ką aš čia veikiu?“ Ir kai komanda, į kurią per atsitiktinumą patekau, surenka 6 atsakymus iš 10, su vidinės *lūzerės* jausmu lau-

kiu rezultatų, kol sužinome pakliuvę į pirmąsias vietas ar bent jau pavarę daugiau mažiau apylygiai su kitomis komandomis. Ir tada toks saviglostos malonumas protą užlieja – jei kiaurai žinotume visus 10, ir taip visuose etapuose, ką išties čia veiktume?

•

Vidurinę „Salų“ seminaro dieną atitrūkstame nuo viensėdžio tėviškę simbolizuojančios aplinkos ir persikeliame į tikrą salą. Tądien Trakų istorijos muziejaus šeimininkų ir tarnautojų svetingai tarsi kunigaikščiai priimti, nuo ryto iki vakaro intensyvioje dienotvarkėje surikiuotų pranešimų ir po jų – poezijos antologijos „Mačiau Vilnių“ pristatymo klausomės aristokratiškoje aplinkoje – Trakų pilies didžiojoje menėje. Bemaž ir patys būtume pasijutę tikri kunigaikščiai, jei kaskart išėję iš menės įkvėpti gryno oro nepakliūtume į srautą pilį lankančių užsienio ir vietinių turistų, kuriems mūsų intelektualinės karūnos nė motais. Vis tiek džiugu, kad net eilinę darbo dieną čia tokie srautai žmonių. Po mokslinės dalies ir mes gauname dar vieną muziejaus dovaną – ekskursiją po pilį. Tačiau nuotaikinga energija trykštantis gidas, turbūt pastebėjęs mūsų kūno kalboje besireiškiantį nuovargį nuo sugertos per dieną informacijos gausos, pasistengia neperpilti taurių per kraštus: „Čia buvo Vytauto žmonos kambarys, nes pats šilčiausias, čia buvo Vytauto, nes yra slaptas išėjimas, o štai šį kalaviją budelis naudojo, ar matot, koks jis siauras, šičia – šarvai, čia ežero dugne rastos monetos, o taip, dugne čia buvo paslėptas net tankas, ne, ne, seniai ištrauktas, tame balkonėly buvo japonų turistai užstrigę, ten buvo slaptas išėjimas iš pilies, o štai čia kiemas, ten laikydavo grūdus, nesgi duona geriausias maistas, štai čia ir viskas, ačiū, gero kelio.“ Sugrįžę į sodybą, po vakarienės tądien gauname dar vieną intensyvaus pabendravimo dozę – studentai surengia „Salų“ dalyviams trumpų „pasimatymų“ žaidimą, per kurį apie savo asmeninius patyrimus ir norus – geriausias ir blogiausias dovanas, pirmuosius atsiminimus, trokštamas magiškas galias ar svajonių maršrutus kelionėse laiku – pasakojame „kitam“, o paskui klausom, ką mums apie tai pasakoja „kitas“. Prisiekiu, tuo metu „kitus“ naujai išvystu netikėtai šiltoje šviesoje.

•

– Jei visiems patinka tai, ką darai, vadinasi, darai kažką negerai, – sako į „Salas“ vienam vakarui atvykęs poetas Aidas Marčėnas.

Ši frazė man nuskamba ir kaip svetimiems lūkesčiams nepataikaujančio vienišo vilko filosofija, ir kaip nesuprasto žmogaus paguoda, kurios ir pati sėkmės atoslūgio akimirkomis ieškau. Paklaustas apie staigią poetinę šlovę, ištikusią jį pačioje kūrybos pradžioje, Aidas Marčėnas kuklinasi, neva nei ką darė, nei tos šlovės labai jautė. Bet kaip netinka jam šis susikuklinusio poeto vaidmuo ir neįtikina, ypač po to, kai tiesiai iš scenos pristato salės gale sėdinčią savo „svitą“: čia mano prižiūrėtoja, čia mano psichoterapeutas ir draugas, čia vadybininkė. Taip ir sako – „svita“. Tiesa, ir pats nesigina turįs puikybės, neva taip jau susiklostė. Aš gi, galvodama apie teatro žmonių vartojamą posakį, kad būtent svita vaidina karalių, liūdnai šypsausi. Kyla noras tyliai išeiti ir pasivaikščioti po slėnį, tiktai negaliu atitraukti akių nuo šį renginį moderuojančios Akvilės Rėklaitytės, „nešančios“ visą šio vakaro nepaslankų pokalbį savu – būtent jos, o ne poeto – taktišku kuklumu ir kruopščiu pasirengimu darbui, kurį štai šią estetišką akimirką atlieka. Gal praskaidrėtų ir poeto nuotaika, jeigu į ją dažniau pasižiūrėtų.

– Kodėl netęsiate tokio reikalingo recenzijos žanro?

– Esu senas ir išmintingas.

– Neteisybė! – nuskamba balsas iš salės galo.

Neteisybė, kad senas, ar neteisybė, kad išmintingas? Ne, neteisybė, kad netęsia dėl to, ką pasakė, – balsas iš salės galo norėtų paaiškinti tikrąsias priežastis, tačiau poetas raukosi ir bamba, kad nesikištų.

•

– Gal paskaitykit dar poezijos?

Aidas Marčėnas skaito dar.

Ir taip gražu. Ir vėl taip liūdna liūdna. Po tokio vakaro nelieka nieko kito, kaip tik nusibaigti ir visą naktį iki nukritimo šokti. Tą patį vakarą, kai atsakau ir nustembu atsakiusi, kad „kaip namie“.

•

Jausmus išblaivina ir galvas nušviečia „Salų“ vainikas – paskutinį rytą vykstantys „Literatūros salų“ jau antrus metus organizuojamo konkurso „Metų straipsnis“ apdovanojimai. Čia pat pagrindžiamas ir kolektyvinės sąmonės arba akademinės bendramintystės ginamasis teiginys:

– Aptvertų darželių koncepcija skirtinga, bet supratimas, kas yra geras straipsnis, – tas pats.

Mat penki konkurso komisijos nariai, nors ir atstovaujantys šiek tiek skirtingoms filologijos mokykloms, nesitarę išrinko visiškai analogišką geriausių per metus publikuotų mokslinių straipsnių penketuką.

Visgi pati svarbiausia man rodosi „Salose“ pasireiškianti bendražmogiško jautrumo vertybė, kurią puikiai iliustruoja „Metų straipsnio“ konkurso Specialųjį prizą už naują žvilgsnį į lietuvių literatūros istoriją pelniusios Ritos Tūtlytės kalba. Jos straipsnis apie žemininkų kartą ir žuvusį partizaną Benediktą Labėną, kaip pati sako, radęsis iš nežinojimo, ko tiksliai ieško, ir tik po ilgo kapstymosi po archyvus aptiktų detalių, ir visgi ji turinti dar užduočių – surasti po didele egle kadaise užkastus rankraščius ir ten, prie bunkerio, pasodinti rožių krūmą. Štai apie ką yra patys geriausi literatūros mokslo darbai – pasodinti rožę.

Štai kontrargumentas mano vienišam vidiniam vilkui: nejau kam nors šis padarytas – o bus padarytas – darbas gali nepatikti?

– AGNĖ CESIULĖ –

Rūtos Lazauskaitės nuotraukos

SAŠA GALPER

Aleksandras Galperis (g. 1971) – rusakalbis JAV ir Ukrainos poetas, prozininkas, daugiausia leidžiantis dvikalbes knygas – angliškai jas pasirašo kaip Alex Galper, rusiškai – kaip Saša Galper.

Gimė Kijeve, žydų šeimoje. Gyveno darbininkų rajone, kur, anot jo, „realybę sudarė ne parodos ar literatūriniai skaitymai, o nesiliaujančios muštynės“. 1989 m. su tėvais emigravo į Jungtines Valstijas, apsigyveno Niujorke, Brukline. 1994 m. įstojo į Bruklino koledžo Kino fakultetą, bet nusivylęs pasirinko literatūrą, lankė Alleno Ginsbergo seminarus, diplomą gavo 1996 m. Išbandė daugybę profesijų, kol galų gale tapo socialiniu darbuotoju. Šiuo metu dirba su imigrantais, iš šios srities ir publikuojamos miniatiūros.

Galperis dažnai gastroliuoja Europoje, birželio mėnesį surengė kelis literatūrinius vakarus Vilniuje ir Rygoje. Vieno vakaro metu paskirtas Užupio Respublikos ambasadoriumi Brukline. Aprašė savo įspūdžius iš Lietuvos ir Latvijos. Lietuviškai rengiama Galperio apsakymėlių knyga.

Vertėjas

Vaikų skyrius

Vaikai mūsų laikais vis neišsirenka, kokioje šeimoje gimti. Gimsta kur pakliūva, o socialiniams darbuotojams vargti tenka.

1 dalis

Skambina iš Vaikų skyriaus ir rėkia tiesiai man į ausį:

– Ar jums žinoma, kad jūsų klientas Nikolia vaikšto į teismo posėdžius ir į narkomanų gydyklą, ir į kalėjimą registruotis su savo penkiamečiu sūnumi? Visur! Čia tik apie tas vietas, kurios mums žinomos. Ką – jis išprotėjo? Kokį pavyzdį jis rodo vaikui? Jam nėr su kuo tą vaiką palikti? Tai mes iš jo paimsim! Rasim su kuo! Pasikalbėkite su juo geruoju.

Surenku Nikoliai.

– Nikolia! Tai tiesa, kad tu visur su savimi sūnų tampaisi? Klausyk, na gal nereikia?

Klientas – išdidžiai:

– Jūs manęs nemokykite, kaip man savo vaiką auklėti! Mane tėvas visad kartu visur imdavo, ir aš savo sūnų imsiu visur! Tai sena mūsų šeimos tradicija!

2 dalis

Už savaitės skambina iš Vaikų skyriaus ir rėkia į ragelį:

– Jūsų klientės Magnolijos trejų metų vaikas pats gatvėje vaikštinėjo. Net į važiuojamąją dalį išlindo. Tik per stebuklą po autobusu nepakliuvo. Policija vaiką paėmė. Nuvažiavo areštuoti motinos, o jos jau trys dienos nėra namie, ir kur ji – nieks nežino.

– Ji lyg ir išlankė reabilitacijos kursą narkomanams. Ji taip teisme kūkčiojo! Prisiekinėjo, kad jau pasitaisė. Teisėja ja patikėjo ir mergaitę grąžino.

– Tai kad Magnolijai tas gydymas padeda kaip nabašninkui kompresai. Suraskite ją ir liepkite bėgt į policiją atgailauti… Vaiko, aišku, negrąžins, bet gal nors į kalėjimą nesės. Arba sės, bet neilgam.

Skambinu visais kompiuteryje turimais telefonais. Vieni atjungti, kitais atsiliepia jau visai kiti žmonės. Pagaliau ragelį pakelia Magnolija. Sprendžiant iš tono – apsirūkiusi kaip rūtelė.

– Magnolija! Kur tu? Marš į nuovadą! Tavo vaikas policijoje!

– Koks dar vaikas? Aš ne žmogus! Aš sklandau debesyse! Aš paukštis! Skrendu virš žemės ir matau upes, ežerus, vandenyną. Gandrus matau, žuvėdras. Prie manęs artėja baltas gulbinas. Baltas gulbine! Aš tave myliu!

Ragelyje pasigirsta „pyp pyp pyp“. Kompe užsirašau: „Specialistas informavo klientą apie jos dukros buvimo vietą. Klientas išreiškė gilų apgailestavimą ryšium su įvykusiu incidentu.“

3 dalis

Pasakoja pagyvenęs kolega:

– Aš anksčiau Vaikų skyriuje dirbau. Atiminėjome vaikus iš alkoholikų ir narkomanų. Viršvalandžių – marios. Uždirbdavau kaip koks gydytojas ar advokatas. Atvažiuoji į vietą, suaugusiuosius laiko policininkai, o jau vaikai – mano rūpestis.

Aš juos vaikausi, jie žliumbia, kandžiojasi, keikiasi, draskosi. Nenori, velniūkščiai, į vaikų namus. Ir, neduokdie, jiems kokią traumą sukelsi. Burną lipniąja užklijuojame, rankas surišame… Aš į pabaigą labai išmiklėjau.

Tikras virtuozas buvau. Visame Vaikų skyriuje niekas taip greitai kaip aš nesugebėdavo neutralizuoti vaiko. Gaila, per senas aš jau paskui tuos velniūkščius lakstyti.

4 dalis

Šiame rajone viskas buvo susiję su Kenedžio oro uostu. Dauguma čia gyvenančiųjų ten dirbo. O dar čia nuolatos leisdavosi ir kildavo lėktuvai. Kartą per penketą dešimtį metų čia pat ir krisdavo. Todėl nekilnojamasis turtas tose vietovėse nebuvo brangus. Čia ir gyveno mano klientė.

Savana turėjo protiškai atsilikusį dešimtmetį sūnų Dominiką, už kurį gaudavo pašalpą. Plius jos pensija, ir, gerai pagalvojus, butui jiems turėdavo užtekt su kaupu.

Tačiau mokėti ji vis vien nenorėjo, o išmesti į gatvę jos net per teismą negalėjo – vidury žiemos, su vaiku. Pagaliau teismas rado vaikų namus, kurie paimtų sūnelį. Visi formalumai buvo baigti.

Rytojaus dieną turėjo ateiti antstoliai. Mane pasiuntė paaiškinti Savanai situaciją patį paskutiniausią kartą. Buto durys atsidarydavo tik per gerą sprindį. Visiškai atsidaryti kliudė kažkokios dėžės su šiukšlėmis. Vos įsispraudžiau į vidų.

Savana sėdėjo už stalo, ant kurio stovėjo butelis viskio. Sūnus Dominikas dauniškai kirptomis akimis sėdėjo po stalu. Jis taip pat turėjo savo stiklinę, sprendžiant iš visko, sklidiną alkoholio.

Nukelta į p. 16 ►

„Rožės ir lelijos“ – nuoširdumo paieškos forma, arba Kaip tradicijos įkvepia inovacijas

Zarasų krašto menininkei IRMAI GINEIKIENEI, Vilniaus dailės akademijoje studijavusiai fotografiją ir medijų menus, atrodo, kad didžiausias savo ambicijas ji jau įgyvendino dėstydama Anglijos Solento universitete, o po pandemijos grįžusi į Lietuvą pajuto, kad nori kurti, piešti, nes tuomet jaučiasi gyviausia. Apie kūrybą ir inovacinį projektą „Rožės ir lelijos“ su menininke kalbėjomės vėlyvą vasaros vakarą jos sodybos terasoje, kad pokalbis labiau kvepėtų gėlėmis.

Inesa Vaitkūnaitė

– Pernai Vajasiškio kaime, kurio bendruomenėje gyveni, pradėjai naują projektą „Rožės ir lelijos“. Kas tai? Kokios priežastys lėmė šio projekto gimimą? Paprastai kas nors nauja gimsta, kai atsiranda trūkumas, poreikis. Ar buvo koks poreikis, kurį norėjosi įgyvendinti?

– Sugrįžusi iš Anglijos gyventi į kaimą, norėjau susirasti savo ratą, moterų bendruomenę, nes ilgėjausi kurti, bendrauti, veikti. Ir mano Zarasų krašto draugės pasiūlė vasarą inicijuoti projektą. Taip gan spontaniškai gimė „Rožės ir lelijos“, kai susibūrė moterys dailininkės, norinčios piešti, surasti sau laiko ir erdvės, taip pat ir pabūti savo vaikų apsupty. Sugalvojom, kad tai bus projektas mamoms ir dukroms, ir jam davėm gėlių vardus: rožės ir lelijos. Kai galvoju apie šią idėją, tikiu, jog tiesiog susijungė ir išsipildė panašios ir išnešiotos moterų svajonės.

Neseniai atsivertusi savo Dailės akademijos laidos magistrų baigiamųjų darbų katalogą, išleistą prieš 25 metus, atradau, kad tuomet dariau lygiai tą patį, ko noriu šiandien. Baigdama akademiją nusprendžiau magistro darbą daryti tokį, koks man patinka, tiesiog iš širdies. Studijuodama fotografiją, dariau projektą apie atmintį ir tyrinėjau, kaip per fotografiją ir cianotipiją maži objektai gali sužadinti dideles emocijas, prisiminimą, ilgesį. Pasirinkau mėlyną ilgesio spalvą ir joje inkrustavau meditaciją. Greta darbo gaminau suvenyrus. O kas tai yra? Tai prisiminimai. Man labai įdomus pats objektas – suvenyras ir jo funkcija: padovanoti, kad prisimintum. Taip maži dalykai, atrasti, užsigulėję stalčiuje, gali sugrąžinti prisiminimus iš pratekėjusių gyvenimo įvykių. Emocijos yra susijusios su kvapais, tad kvepiantis suvenyras, man atrodo, dar paveikesnis.

– „Rožės ir lelijos“ – pavadinimas turi sentimentalumo kvapo... Kodėl būtent rožės ir lelijos?

– Kaip simboliai. Šios gėlės labai ikonografiškos ir abi rūšys ikonografijoje turi visų gėlių reikšmę. Rožė reiškia amžinybę, nes jos žiedlapiai išsidėlioję ratu ir sukuria begalybės įspūdį, o besiskleidžianti lelija ikonografijoje – šventumo, nekaltumo, tyrumo simbolis. Rožės ir lelijos yra kaip alfa ir omega, arba gėlių visumos simbolis. Pirmoje stovykloje savo *motto* pasirinkome motinų žodžius dukroms: tik neapleiskit gėlių darželio. Taip seniau motinos prisakydavo ištekinamoms dukroms. Gėlių darželis – grožis, tai moters širdžiai labai svarbu. Rožės ir lelijos – tai, kas gražiausia mūsų gyvenime ir ką mes turėtume puoselėti.

Mūsų močiučių audiniuose labai ryškiai išaustos, išsiuvinėtos būtent rožės ir lelijos, jos yra tipinės gėlės. Gali būti juntamas sentimentalumo, saldybės ar kičo pojūtis, bet brangūs dalykai gali būti ir juokingi, ir sentimentalūs. Kad ir naivusis menas – kažkas iš jo gali pasijuokti, o kažkam tai gali būti miela ir liesti širdį. Manau, kad šis pavadinimas atskleidžia mūsų nuoširdumo paieškas, nes šiais laikais aplanko persisotinimo jausmas: tiek visokių menų, idėjų, projektų... Tai mes ir ieškome paprasto nuoširdumo, atrandamo naiviajame mene. Kūrybinėse stovyklose piešiame tai, kas mums svarbu, kas reikšminga, kas iš širdies. Sakom, nusipiešk tai, ką prie lovos pasikabintum, kaip močiutės pasikabindavo kilimėlius, į ką tau patiktų žiūrėti, ypač kai esi vienas, intymios būsenos, su savimi – į ką tuo metu miela žiūrėti?

– Moterų „Rožių ir lelijų“ kūrybinės stovyklos vyksta antri metai. Kodėl pasirinkote išmirštantį Vajasiškio kaimą, kuriame vos aštuonios gyvos sodybos?

– Nors pačiame bažnytkaimyje gyventojų nedaug, tai yra ne išmirštantis, bet gyvybingas kaimas, labai stipri bendruomenė, būtent todėl ir aš su šeima čia apsigyvenau. Gyvybinga čia ir parapija, žmonės kupini iniciatyvų, čia gera gyventi. Vajasiškio parapija išsiplėtusi per kelis kaimus ir į Oninių atlaidus suplaukia šimtai žmonių, gal daugelis čia nebegyvena, bet kilę iš šių vietų sugrįžta į šventes. Parapijiečių gyvybingumas, manau, nuo bažnyčios pareina. Kiek mums pasakojo senieji parapijiečiai, čia nuo seno žmonės aplink bažnyčią sukosi, ypač iniciatyvieji: jie statė bažnyčią, bendruomenės namus ir ta bendruomenės dvasia išlikusi. Na ir, aišku, aktyvios bendruomenės pirmininkės dėka neseniai įsikūrė senolių kaimas – ji sugeba suburti kaimo moteris, surengia edukacijas: muša sviestą, velia, verpia, audžia, seka pasakas ir dainuoja. Vietiniai žmonės sunešė į bendruomenės namus senus audinius, divonus, skaras, įvairius rakandus – taip atsirado kaimo muziejus, o varpinėje sudėti bažnytiniai reikmenys, tekstilė – dar vienu muziejumi tapo.

– Sakoma, kad Zarasų krašte Salakas ir Vajasiškis garsėjo savo audėjomis.

– Stovyklos metu aplankius Zarasų audimo artelę, žymiausia mūsų tautodailės rinkėja, etninės kultūros saugotoja ir tautinio kostiumo populiarintoja Rima Vitaitė pasidalino informacija, kad šių miestelių apylinkėse surinkta daugiausia audinių ir užfiksuota daugiausia audėjų.

– Šiais metais „Rožių ir lelijų“ stovykloje pasirinkote domėtis naiviojo meno tematika. Ar ši tema natūraliai kilo iš sąsajos su liaudies menu, kuris dažnai vadinamas naiviuoju?

– Mūsų grupės dailininkė Ramunė Sladkevičiūtė-Dainienė pernai į stovyklą atsivežė ant juodo audeklo močiučių tapytų kilimėlių, kokius prie lovų seniau kabindavo, ir pristatė šią stilistiką ir jos tematiką. Po stovyklos apmąsčius šis pristatymas mums pasirodė sėkmingiausias, labiausiai palietęs, todėl ir norėjosi dar nuodugniau patyrinėti naivųjį meną. Tad šiais metais šiai temai paskyrėme visą stovyklą. Naivusis menas tinka ir profesionalams, ir mėgėjams, ir vaikams, kurie irgi dalyvauja mūsų stovykloje. Tyrinėjome Lietuvoje naiviojo meno apraiškas, susipažinome su autoriais ir pačios mėginome kurti. Ir netikėta, kai profesionalios dailininkės atsiliepė, kad nėra labai paprasta sukurti tokį piešinį, kuris būtų naivus, nuoširdus ir nesumeluotas, neišdailintas, kaip vaikų nupieštas iš savo tyrumo. Stovykloje sėkmingiausiai ši meno rūšis ir pavyko vaikams.

– Bet jūs domėjotės ne tik Lietuvos naiviojo meno atstovais, atsivertėte ir pasaulio naiviojo meno albumus?

– Pradėjome nuo impresionistų, kurie pirmieji norėjo paprastinti spalvas ir formas, o ne realistiškai vaizduoti, vartėme Vincento van Gogho, Paulio Gauguino, savamokslio Henri Rousseau, Niko Pirosmanio albumus – profesionaliojoje pasaulio dailėje ieškojome įkvepiančių naiviojo meno pavyzdžių. Naujai prakalbo Henri Matisse’o karpiniai, kuriais dailininkas siekė pavaizduoti bendrą gyvenimo ir jo formų pajautimą grynosiomis spalvomis. Senatvėje pasiligojęs šis menininkas nebegalėjo tapyti, tačiau jo kūrybinė dvasia surado išraiškos formą – karpinius iš popieriaus. Jis sakė, kad tai, ką jis sukūrė po ligos, buvo tikrasis jis – laisvas ir išlaisvintas. Savo kūrybą jis pavadino tapyba žirklėmis. Tokią techniką ir pamėginome kartu su dailininke Aušra Kiudulaite. Taigi įvairiais aspektais nagrinėjome naivųjį meną: iš profesionaliosios pasaulio dailės, iš liaudies meno, iš pasaulio tekstilės pavyzdžių, kaip antai japonų kimono istorija, svarstėme, kiek galima pažinti tautą iš tradicinės tautodailės tekstilės pavyzdžių, lyginome lietuvių liaudies raštus su skandinavų. Mums rūpėjo, kaip tradicinis menas gali įkvėpti šiandienos dailininkus inovatyviems sprendimams. Mūsų projektas ir atspindi tai, kaip tradicijos įkvepia inovacijas.

– Norėčiau sugrįžti prie asociacijos motto*: tik neapleisk gėlių darželio, praplėsk jo naratyvą. Ar tai siekis ieškoti lietuvės moters tapatumo liaudies meno stilistikoje?*

– Studijuodama Dailės akademijoje madą supratau kaip tuštybę ir drabužiai manęs nedomino, o dabar pastebiu, kad mada arba apdarai yra mūsų tapatybės išraiška. Mūsų projektas ir yra susijęs su lietuvės moters ir šiuolaikinės moters tapatybės paieškomis ir patvirtinimu, kad pasitikėtume, jog galime būti įdomios pasauliui tokios, kokios esame: nepaprastai kūrybingos, darbščios, nagingos, visos mokame siūti, megzti, gaminti – mes esame nuostabios moterys ir norisi tai švęsti ir kartu pasidžiaugti. Nuo seno motinos prisakydavo dukroms: tik neapleisk gėlių darželio. O kas yra tas gėlių darželis? Tai grožis.

Žiūriu į triūsiančias kaimynes moteris – seniau darbų būdavo dar daugiau: apeiti ūkį, sužiūrėti gyvulius, dar maistas, drabužiai, skalbimas, vaikų auginimas – tarp šių darbų darželiui gali nebelikti laiko, o tai svarbu, nes pakelia dvasią. Širdžiai svarbus dalykas yra neapleisti gėlių darželio – tai neapleisti savo širdies. Visos turime tokios patirties: kai apleidžiame save, savo vidinius dalykus, kai pasineriame į visuomeninius darbus, verslus arba šeimos rūpesčius ir nebelieka erdvės gėlių darželiui mūsų gyvenime, tuomet moteris miršta. Tai ir norisi priminti sau ir vietinėms moterims, kad turime padaryti erdvės savo širdžiai, skleistis ir būti gyvos. Grožis mus gaivina.

– Dėl ugdomojo aspekto ir sukviečiate motinas su dukromis, kad būtų perduoti tie patys žodžiai – neapleisti gėlių darželio ir ugdyti širdyje grožį?

– Ugdymas mums svarbu, o jis geriausiai vyksta per pavyzdį. Dukros dirbdamos kartu su mamomis mato, kas svarbu mamoms, kas nuoširdu, ir savaime iš vyresnių moterų mokosi bendrauti, kurti, perimti. Tokios bendruomeninės veiklos dabar ypač norisi, nes gyvename labai intensyvų gyvenimą ir mažai lieka laiko bendrauti.

– Stovyklos metu kalbėjai apie jungtis, kai du netikėti dalykai sukuria kažką nauja. Kodėl tau svarbios jungtys tarp motinos ir dukros, tarp tautodailės ir moderniojo meno?

– Tai susiję su kūrybingumu. Esu įsitikinusi, kad nauja yra esančių dalykų jungtys. Tokia yra kūryba: sudėti du žinomi žodžiai naujame kontekste įgauna naują prasmę. Dėstydama universitete tyrinėjau kūrybingumo technikas ir principus. Yra trys kūrybingumo stadijos: kad įvyktų kūryba, pirmiausia reikia išvalyti galvą. Padaręs erdvės, pridedi naujų gyvenimo patirčių, o trečia stadija – nieko neveikti arba išeiti pasivaikščioti į mišką. Tyloje arba nieko neveikime tie nauji dalykai susijungia savaime, mūsų pasąmonėje sukrenta ir kartais mums atrodo, kad idėjos gimsta iš niekur, bet taip nėra – tikiu, kad jos gimsta iš to, kas mumyse yra įdėta. Kai tikslingai ieškai sprendimo, susidaro naujos jungtys. Esu dėsčiusi kūrybingumo techniką, kaip sukurti kažką nauja. Kūrybinis problemos sprendimas – tai pirmiausia išskaidyti problemą į smulkias dalis ir paskui ieškoti tų smulkių dalelių naujų jungčių, kad jos naujai suskambėtų. Dažnai žmonės sako, kad jau viskas pasaulyje sukurta, ką čia dar naujo gali sugalvoti? Bet man ir įdomu, kai suskaidai žinomus, kartais net banalius dalykus į smulkesnius ir tuos smulkesnius naujai sujungi, gauni netikėtumą. Todėl man labai įdomu ieškoti naujų jungčių. Nauji dalykai – tai naujos jungtys, taip yra ir santykiuose.

– Kodėl motinų ir jų dukrų sukurtus darbus perkeliate ant tekstilės? Pernai ant drobės tarsi ant ilgų rankšluosčių atspaudėte stovyklos metu sukurtus darbus, o šiais metais ant tekstilės sudėliojote darbus pasikartojimo seka tarsi audinių raštuose?

– Tekstilė yra labai moteriškas menas, mus įkvepia liaudies drabužiai, divonai, audiniai ir mes pačios esame tarsi audinys, pats mūsų susirinkimas į bendruomenę yra kaip audinys. Tekstilė yra tai, ką gali paliesti, pasiūti, pauostyti, kuo gali apsirengti, namuose pasitiesti staltiesę arba pasikabinti užuolaidą. Tekstilė yra taikomasis menas, bet kartu moteriškas, jam būdingas piešinio tiražavimas.

Anglijoje universitete darėme projektą: ant tekstilės spaudėme darbus, kuriuos dailininkai užsieniečiai kūrė įkvėpti lietuvių autorių, daugiausia literatūros. Buvo įdomu, kad žmonės, net nebuvę Lietuvoje, nelabai žinantys apie ją, patyrinėję rado daug litvakų, žydų išeivių iš Lietuvos, garsių pasaulyje, ir pasirinkę jų kūrybos eilutes arba gyvenimo nuotrupas sukūrė darbus, ir šiuos paskui atspaudėme ant tekstilės. Man tas projektas buvo susijęs su Lietuvos identitetu ir tiko tuos darbus atspausti ant rankšluosčių, tarsi tekstilinių vimpelų. Mat jei keliaudamas po Europą, Ameriką ar kitur užeini į išeivių lietuvių namus, pas juos būtinai kabo lininiai vimpelai su Vyčiu, Gedimino pilimi ir pan. Ir tie rankšluosčiai mums yra labai tinkanti forma išreikšti vaizdui, susijusiam su lietuvišku tapatumu. Kadangi projektas „Rožės ir lelijos“ nagrinėja lietuvių moterų tapatybę, lino drobė pasirodė tinkama medžiaga darbams atspausti.

– Dirbdamos su drobiniais vimpelais atkreipėte dėmesį į bažnytines vėliavas. Kuo jos sudomino?

– Kadangi Vajasiškyje labai gyvos bažnytinės procesijos, kuriose nešamos vėliavos – triumfo ženklai, buvo įdomu tyrinėti jų simbolinius ženklus. Įkvepia pati siuvinėjimo technika, aplikacijų būdas, supaprastintos formos. Procesijos, vėliavos su kaspinais, merginos ir moterys aplink jas – tai dar iš vaikystės pasilikę spalvoti prisiminimai, paliečiantys širdį, dvelkiantys nostalgija. Kaip naivūs austiniai kilimėliai prie lovų arba takai, bažnytinės vėliavos turi šilto artumo. Ikonografijoje yra labai aiškūs simboliai arba šventųjų vaizdavimo kanonai, nes tradiciškai žmonės į paveikslus sudėdavo viską, kas jiems brangu ir kuo jie tiki. Šventųjų paveiksluose kiekvienas simbolis turi reikšmę ir jį gali skaityti kaip raštą, kaip istoriją, kaip ženklą arba pranešimą.

– Kokie tolesni projekto „Rožės ir lelijos“ planai?

– Projektas „Rožės ir lelijos“ yra kelyje ir dar nežinome, kur tas kelias mus nuves. Bandome, tyrinėjame, kur mums norisi eiti, jaučiame, kad pasirinkimas yra geras. Paprastai po vasaros stovyklų darbus pristatome Šv. Onos atlaiduose ir mūsų darbai plevėsuoja Vajasiškio obelų sode arba šventoriuje tarsi rankšluosčiai arba skaros kartu su bažnytinėmis vėliavomis taip papuošdami šventę. Per Žolinę šalia Saukų galerijos Zarasuose atidarysime mūsų naująją galeriją „Rožės ir lelijos“, ten eksponuosime savo tekstilės modernų dizainą, įkvėptą tradicijų, paskui paroda keliaus į Vilniaus universiteto Botanikos sodą ir Utenos kraštotyros muziejų. Ir man gražus tas šūkis – kiekviena gėlė graži individualiai, kaip ir moteris, bet kai sudedi į puokštę, gauni kai ką dar nuostabesnio. Smagu kartu eiti – kai mes visos kartu judame, tuomet ir susiklosto naujos jungtys.

Bukinistės istorijos (5)

56.

Į knygyną įskuodusi moteriškė klausia:
– Laba diena, gal turite „Moters smegenis“?

57. Fantastika

Užsuko du vaikinai, vaikštinėjo po knygyną, tada stabtelėjo prie fantastikos knygų. Vienas pradėjo pasakoti:
– Žinai „Eridano“ seriją? Žodžiu. Sakytum, kad tą seriją renka visokie vilniečiai hipsteriai, bet visai nebūtinai. Kažkokiam kaime mirė mano senelio sesuo su vyru, vykom tvarkyt gryčios, atidarę palėpę radom beveik visą surinktą seriją. Tik tiek, kad buvo gavusios drėgmės ir papelijusios. Nu visai ne tame esmė. Primesk, kažkokiam kaime žmonės rinko kokius 500 fantastikos knygų, fantastika, ką?

58.

Vaikinukas šmirinėjo po knygyną, galiausiai priėjo ir paklausė:
– Klausykit, o gal galit ką nors parekomenduoti?
– Hmm… Gal norit Parulskio „Trijų sekundžių dangaus“? Tiks vasarai.
– Va Parulskio tai nenoriu. Kažkada pasiėmiau iš bibliotekos, tą pačią dieną pavogė kuprinę, tai teko atpirkt knygą. Buvo kažkas su „Amžinybe“...
– „...manęs nejaudina“?
– Aha, šita. O ką, be Parulskio? Užkalbinau, nes jūs instagrame (*kaciaskaitai*) kalbinat žmones ir prašot rekomendacijų, pagalvojau, kad paklausiu jūsų, – šyptelėjo.
Pasijuokiau, pasirausiau lentynose, po prekystaliu, galiausiai ištraukiau dvi – Kobo Abės „Moterį smėlynuose. Svetimą veidą“ ir Etgaro Kereto „Autobuso vairuotoją, kuris norėjo būti Dievas“.
– Šiandien rekomenduočiau šias.
– Labai gerai, Abę kažkada kaip tik rekomendavo draugas, o Keretą buvau pradėjęs, bet nebaigiau, dabar net nežinau kodėl. Puikiai tiesiog. Ačiū!
Išnyrino. Sakytum – laimingas.

59. Autobuso vairuotojas, kuris norėjo būti dailininkas

Knygyne kokį pusdienį prabuvęs vyriškis išsirinko keletą puikių meno albumų. Pasiteiravau, kodėl būtent šiuos. Ėmė pasakoti, kad nieko panašaus nėra matęs, bet albumai pasirodė labai atpažįstami. Pats atvyko iš kito miesto, kuriame dirba autobuso vairuotoju. Kadangi tėvai kilę iš Vilniaus, tai ir Vilnius kažkuo atpažįstamas. O meno albumai visada traukė, nes nuo vaikystės svajojo būti dailininkas, tačiau mama priekaištavo, kad labai jau nepraktiška profesija. Todėl dabar nepraktiškas tik laisvadieniais.

60.

Vyriškis, nusipirkęs kelias knygas, klausia:
– O galbūt turit kokį internetinį katalogą, kur galėčiau namie atsisėst ir panaršyt?
– Aha: vė vė vė juodas š taškas el tė.
Girdžiu, Tomas šalia krizena.
– Uoj, juodas šuo taškas el tė, – patikslinu.

61.

Į knygyną įsiveržia vyriškis ir klausia:
– Nu, tai kur čia tas jūsų išpardavimas?
– Nuo rugpjūčio 16 dienos.
– A, nu... O tai kas dabar?

62.

Skambutis į knygyno telefoną:
– Laba diena, „Juodas šuo“?
– Sveiki, taip.
– Žiūrėkit, tokia situacija. Nežinau, gal čia jūsų toks marketingas ir skatinimas sugrįžti vėl. Vakar buvau pas jus. Niekas neaplojo, tai smagu. Radau aš tokią knygą, tai įsigijau. Žioplas nepamačiau, kad antra dalis, gal turėsit pirmą?
– Ar galite patikslinti, kokia tai knyga?
– Bus rusiška.
– Aaa, tai, žinokit, teks užsukti pačiam.
– O tai gal galite jūs peržvelgti?
– Peržvelgti galiu, bet nemoku kirilicos.
– Kaip ir sakiau – marketingas, – juokiasi. – Užbėgsiu.

63. Glotnus operatorius

Prie prekystalio priėjęs vyras klausia:
– Mažai šansų, bet gal turit ką nors Stasio Ylos? Jis buvo kunigas...
– Aš puikiai žinau, kas toks Stasys Yla, – linksmai nutraukiu pasakojimą.
Išpučia akis, išsišiepia.
– Tai ką turite?
– „Žmones ir žvėris“, jokių kitų šiuo metu ne, nebent anglišką, leistą išeivijoje.
– O, gerai, paimsiu lietuvišką variantą, nors šiaip ieškau „Meilės“.
– Galime pasižymėti, kad ieškote. Reikės jūsų telefono numerio.
Pasižymiu.
– Gerai, tai paskambinsime, kai atsiras, – linkteliu.
– Gerai. Galite ir šiaip paskambinti, – išsišiepia.

64. Angolija

Paskambina Tomas, sako:
– Gavau skambutį iš pašto. Sakė, kad išsiuntei knygą ne į Angliją, o į Angolą.
– Uoj... Nu, tai šitą – į bukinistės istorijas?..

65.

Užsuka vyriškis, pamato Virginios Woolf knygą „Ponia Delovėj“, pasičiumpa ir džiaugsmingai sušunka:
– Tiek laiko ieškojau šios knygos!!! Manau, kad čia pati geriausia Woolf knyga. Kokia čia kaina? Ai, 5,50, aha, dar visai normaliai. Tai gal už 5?
– Deja, šiokią tokią nuolaidą galiu daryti tik nuo 15 eurų, gal dar ką nors išsirinksite?
– Ne, čia jau marketingas. Bet va čia tai knyga, reta tokia, ane?
– Retesnė, bet nepasakyčiau, kad labai reta.
– Aha aha, nepasakytumėt. O gal pasakytumėt, kad už 5 parduosit?
– Ne mano knygynas, kokios kainos, tokios kainos, – aiškinu.
– Aha, nu gerai. Gera knyga. Tikrai labai gera knyga. Pati geriausia. Aha. Nu čia pas jus pasiklysti galima, tokie knygų labirintai. Kaip jūs čia nepasiklystate? Aš tai pasiklysčiau, šitiek knygų. Bet šita tikrai gera. Gerai, tai imu.
Įmušu į kasą 5,50, paduoda pinigus ir žiūri išsišiepęs.
– Trūksta 50 centų, – pastebiu.
– Aha... Tai gal už 5 vis dėlto?

66.

Į knygyną įėjusi moteriškė pasuko tiesiai prie prekystalio ir sako:
– Sveiki, atsiprašau, aš čia vizitui.
Pakeliu antakį.
– Atėjau tvarkytis antakių.
Pakeliu kitą antakį.
– Čia knygynas, – patikslinu.
– A, – apsidairo, – bet juk čia Klaipėdos g. 2?
– Na, panašiai, čia – Palangos g. 2.

67.

Į knygyną užsuko du vidutinio amžiaus vyrai. Malėsi ilgiausiai, manė, kad yra labai žavūs, per dantį vis traukė, galiausiai vienas paklausė:
– Nu, tai kokią knygą man siūlytumėt perskaityt?
Nužvelgiau, konstatavau:
– Sigitą Parulskį.
– Oho, iš kur žinot, kad patinka??? Paimsiu viską, ką turit.

68.

Vaikas su seneliu atėjo išsirinkti vasaros skaitinių. Vaikas pasičiupo „Harį Poterį“, bet senelis numojo ranka ir įkišo „Dainavos šalies senų žmonių padavimus“, „Paskutinį mohikaną“, „Medžiotoją“ ir „Pėdsekį“. Vaikas pažiūrėjo į senelį, pažiūrėjo į knygas, nuleido galvą, pravirko.

69. Baseiniuko kronikos

Atėjo mergina, sako:
– Duokite man kokią knygą. Savo nuožiūra. Kad prie baseiniuko tiktų. Kuo kvailesnis pavadinimas, tuo geriau. Skaičiau „Mažą gyvenimą“, tai nieko. Nu, bet kažką tokio prie baseiniuko, žinot?
Visai nežinau, tai kliaujuosi intuicija, paduodu „Vasarą Parko aveniu“, „Užgrobti dangų“. Pavarto. Tinka. Susimoka. Išeina.
O aš einu pasiskaityti aprašymų, nes visai nežinau, ką aš čia ant smūgio neprofesionaliai prirekomendavau. „Vasara Parko aveniu“ – atrodo neįpareigojanti, tai viskas gerai. Pereinu prie „Užgrobti dangų“, o ten rašo: „Tereza dienas leidžia vartydama močiutės mėgstamus pigius detektyvus ir beviltiškai nuobodžiaudama. Tačiau vieną vasaros naktį ji išvysta baseine plaukiojančius tris nuogus jaunuolius, ir jos gyvenimas pasikeičia.“

70.

Knygyne viena pirkėja sako kitai:
– Šitą imu, bus tetai Jolantai Kalėdų proga.

2023 m. liepos 29 d.

71.

Gavome žinutę iš potencialaus knygos pirkėjo.
Atrašėme potencialiam knygos pirkėjui, viską suderinome, nusiuntėme rekvizitus.
Kitą dieną parašė kitas potencialus knygos pirkėjas dėl tos pačios knygos.
Kitą potencialų knygos pirkėją informavome, kad šiuo metu jau laukiame apmokėjimo, jeigu kartais nesumokėtų, tada dar parašysime.
Kitas potencialus knygos pirkėjas parašė, kad jam knygos labai labai reikia, nes netrukus laukia susitikimas su knygos autoriumi, o šis įraitytų autografą į tą knygą, kuri labai labai patiko, bet to niekada nebus, jei negaus knygos, kurios niekur kitur nebėra, tik pas mus.
Tokia situacija, žinoma, negalėjo nepaliesti mūsų, tokios reikšmingos knygos pardavėjų. Kelias dienas nesulaukę apmokėjimo iš potencialaus pirkėjo, informavome, kad nutraukiame sandorį ir knygą žadame parduoti kitam potencialiam knygos pirkėjui, kuriam šios knygos labai labai reikia.
Sėkmingai pardavėme, pirkėjas šokinėjo iš laimės. Na, bent jau taip manome. Kitapus ekrano nematyti.
(Jeigu čia istorija būtų pasibaigusi, tai nebebūtų ką rašyti.)
Po kelių dienų gavome žinutę iš nebepotencialaus knygos pirkėjo, su kuriuo nutraukėme sandorį. Nebepotencialus knygos pirkėjas apgailestauja laiku nesumokėjęs, bet knygos jam mirtinai reikia, nes jis – tos knygos autorius.
Mes, reikšmingos knygos pardavėjai, visiškai *susiparinome* ir informavome, kad knygą nusipirko labai didelis gerbėjas, kuris mirs, jei negaus autografo.
Tai dabar sėdim ir tikimės, kad niekas nemirė.

– SKAISTĖ ŠAUMANAITĖ –

Šiaurės vasara – su „Šiaurės Atėnais“!

Užsiprenumeruoti galima bet kuriame pašte arba internetinėje svetainėje *www.prenumeruok.lt*.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademinė knyga“, „Eureka!“ ir „Mint Vinetu“.

Vaikų skyrius

► Atkelta iš p. 13

– Mmmmmmm! – sumykė jis.

Savana pakėlė į mane akis.

– Gersi? Čia kažkur yra stiklinė, jei Dominikas neišliurlino.

– Atleisk, Savana. Darbo metu negalima. Ko už butą nemoki?

– Manęs vyrai nemyli! Vieniša aš labai! Ir niekada nemylėjo! Visas mano gyvenimas sumautas!

– Tu supranti, kad rytoj ateis antstoliai ir tave iš čia išmes į šaltį, o vaiką paims į vaikų namus? Gauk kur nors pinigų arba pasiskolink!

– Ką, gąsdinti mane atėjai? Varyk iš čia geruoju. Dominikiukai! Tavo mamą skriaudžia!

Savana grasindama paėmė butelį. Dominikas iš po stalo ėmė atgrasiai loti:

– Au! Au! Au!

Išlėkiau iš buto lyg nuplikytas. Pajutau, kaip virš galvos leidžiasi lėktuvas, ir pakėliau akis. Didžiulis boingas taikėsi į nusileidimo taką. Aplinkiniuose namuose ėmė barškėti langų stiklai.

5 dalis

Užeina pas mane į „kubelį“ Tomas, Socialinės rūpybos Vaikų skyriaus viršininkas.

– Aleksai! Eik pas mus! Pas mus alga didesnė ir viršvalandžių kiek panorėsi. Du tris kartus daugiau uždirbsi.

– O kas nutiko?

– Po to, kai Doloresą Brukline išmetė pro langą, pas mus jau keli žmonės išėjo iš darbo.

– Tai aišku, kas gi savo vaiką taip paprastai atiduos? Net labiausiai užkietėjusi girtuoklėlė ar narkomanė to neleis. Kovos kaip liūtės! Atleisk, Tomai. Aš iš prigimties bailys.

– Na, ko tu kaip mažas vaikas? Žiūrėk, koks tavo veidas banditiškas. Pažiūrėk, kiek tu sveri! Tai juk Doloresa kaip pūkelis buvo. Papūsi – ir nuskris. O tavęs nieks net pakelt neįstengs!

6 dalis

Viršininkė iškvietė.

– Nėr tau ko prieš atostogas makaronus kabint. Važiuosi vietoj Doloresos su policija kūdikio iš narkomanės atimt. Nuveši į vaikų namus.

– Na, bet tai juk Doloresos specializacija. Ji pas mus vaikus atiminėja. Aš vaikų bijau. Mano stichija – vieniši alkoholikai!

– Doloresa dar po ano karto neatsitokėjo. Į ją vaiko motina šaudė. Gerai, kad buvo apsinešusi ir nepataikė.

– O į mane, vadinasi, šaudyt galima? Nuo manęs kulkos atšoks kaip žirniai? Man po to neužeis depresija?

– Ko tu kinkas drebini? Tik pamanykit, koks gležnutis. Tu gi į Rusiją kasmet atostogaut važinėji.

Tėvai ir vaikai

1 dalis

Pirmadienio rytą užeinu į biurą. Kulniuoju per laukiamąjį. Prie manęs puola išprotėjęs, prastai kvepiantis benamis latinosas. Gailiai verkdamas:

– Tėvai! Pagaliau aš tave radau! Aš tavęs tiek ieškojau! Tėvai!

2 dalis

Laukiamajame tatuiruotas recidyvistas rėkia į telefoną:

– Sūnau! Ką aš girdžiu iš tavo mamelės? Kas per nesąmonės? Aš ne tam trylika metų už žmogžudystę sėdėjau ir per koronos epidemiją buvau prieš laiką išleistas, kad tu iš matematikos blogus pažymius gautum!

3 dalis

Laukiamajame nugirstu, kaip tėvas moko verkiantį suaugusį sūnų:

– Paklausyk manęs, senio. Metai išmokė mane išminties. Aš gi tau tik gero linkiu. Štai mano patarimas. Jei tu kovoji dėl moters širdies su kitu vyru, imk ir parekomenduok jam gerą narkotikų stumdytoją (aš net numeriuką turiu). Tu net nepastebėsi, kaip konkurentas dings be pėdsako, ir mergina kris prie tavo kojų lyg persirpusi kriaušė. Ir nereiks į nieką šaudyti nei sėst į kalėjimą.

4 dalis

Tikrinu pašalpos formą moteriškei ir jos dukrai.

– Atleiskite. Čia kažkokia klaida įsivėlė. Tie patys vardas ir pavardė skiltyse „tėvas“ ir „motina“.

– Jokios klaidos nėra.

– Nėra???

– Na, tai aš iš pradžių buvau vyras. Užtaisiau ją, o vėliau, kai jos motina mirė nuo narkotikų, išsioperavau ir tapau moterimi. Dabar aš jai oficialiai vienu metu ir mama, ir tėvas. Kas čia keisto? Jūs lyg vakar gimęs!

5 dalis

Luidžis su Vitoriju užeina pas mane į biurą, susėda greta, laikydamiesi už rankučių. Na, tiesiog pavyzdinė amerikietiška gėjų šeimukė. Aišku, jei nebūtų alkoholikai ir jei ne rietenos dėl pinigų, pasibaigiančios muštynėmis ir policijos iškvietimu. Ir nelakstytų pas mane vienas kito skųsti. Pradedu aš.

– Kuo galiu padėti jums šiandien, o draugai mano?

Už abu, kaip visad, atsako Luidžis:

– Jūs, aišku, žinote, kad mes gyvename iš pašalpų ir be miesto pagalbos negalime užsimokėti už butą.

– Taip, butų kainos Niujorke nesveikos.

– Jūs taip pat žinote, kad mes gėjai ir gyvenimas mūsų nelengvas.

– Na, tai žinoma.

– Ar tai reiškia, kad mes blogesni už kitus žmones?

– Žinoma, ne.

– Juk mums taip pat knieti pažinti tėvystės ir motinystės džiaugsmą.

– Taip, jūs turite visišką teisę į šitą džiaugsmą.

– Mūsų paraiška įsidukrinti naujagimę iš vaikų namų patenkinta!

– Ėėėėėė… Tęskite!

– Ačiū. Tačiau yra viena problema.

– Tik viena? Kokia gi?

– Jūs suprantate, kad nė vienas iš mūsų niekad neturėjo mažų vaikų, ir mes nežinome, kaip su jais elgtis.

– Taigi, taigi, taigi. Įdomu, kaip?

– Kūdikį mums duos, tik kai aš baigsiu jaunųjų tėvų kursus, o Vitorijas – pradedančiųjų motinų. Mes būsime geriausi tėvai pasaulyje!

– Nė minutės neabejoju!

– Tačiau mums reikia, kad miestas šiuos kursus apmokėtų!

Čia Vitorijas atšoka nuo Luidžio šaukdamas:

– Palauk! Juk tu sakei, kad eisi į motinų kursus, o aš – į tėvų. O dabar, žiūriu, keiti parodymus? Tu manai, kad aš būsiu blogas tėvas?

– Tu sėdėsi su vaiku namie, kol aš ieškosiu darbo. Žinoma, tu motina!

– Tu manai, kad aš pats negaliu susirasti darbo? Kad aš slunkius, neturintis atsakomybės jausmo? Kad aš nepataisomas girtuoklis? Kiek man dar kentėti tuos pažeminimus? Tu! Tu būsi mama! Na, ir kaip tau tai patinka?

Ir Vitorijas skambiai pliaukšteli Luidžiui per skruostą. Iš Luidžio akių ištrykšta ašaros. Jis užklykia:

– Aš tave perspėjau: kad išvengtume konflikto, meskim monetą, kas bus tėtis, o kas mama. Bet tu manęs visai neklausai! Tu išvis prostitutė! Ieškai, kam savo subinę atkišt. Pamiršti, kad turi šeimą! Teisėtą vyrą!

Jis skelia antausį Vitorijui. Jie ima stūgauti vienas ant kito ir skaldytis antausius. Atbėga soc. rūpybos apsauga ir išveja abu į gatvę. Aš dar kokias penkias minutes tuščiame savo kubelyje kaip užhipnotizuotas spoksau į išjungto kompo ekraną.

6 dalis

Sėdėjau savo darbe Niujorko soc. rūpyboje ir, įsikniaubęs į kompiuterį, rašiau eiles apie rusų inteligento tragediją. Ėjosi taip, kad prasčiau ir būti negali. Aš ir pats nepajėgiau suprasti: tas suknistas inteligentas gelbėjo Rusiją ar gramzdino.

Jokių naujų minčių į galvą nelindo. Tada paskambino sekretorė ir pranešė, kad pas mane atėjo klientų. Tai buvo ta pati „laimingoji“ ir skandalingoji gėjų šeimukė – Vitorijas ir Luidžis. Na, kas ten jiems nutiko šį kartą?! Aš giliai atsidusau, nulipau žemyn, įėjau į laukiamąjį, atsisėdau ir paklausiau:

– Kuo Niujorko miestas gali padėti jums šiandien, bičiuliai?

Luidžis, kaip visad, perėmė iniciatyvą.

– Mudu apsigalvojome – neimsime iš prieglaudos mažos mergaitės.

– Taip, vaikas – tai didelė atsakomybė.

– Bet aš pradėjau mąstyti apie tą mergaitę, apie didžiulę laimę būti moterimi ir suvokiau, kad pats noriu tapti moterimi, kad norėjau tapti moterimi visą savo gyvenimą. Aš jau pradėjau gerti hormonus, operacija – po metų!

Čia neišlaikęs pašoka Vitorijas.

– Jei tu vis dėlto pasidarysi tą operaciją, aš su tavim išsiskirsiu! Aš fiziškai negaliu būti su moterimi. Aš šimtaprocentinis gėjus! Vien pagalvojus, kad tu turėsi makštį, man vemti norisi! Kaip čia išeina? Kad tada aš būsiu heteroseksualas? Koks siaubas!! O, *mama mia*!!! Aš šito neištversiu! Kokia negarbė mano žiliems plaukams! Mano vargšė mama grabe apsivers!

– Tu manęs niekada nemylėjai, nes jeigu mylėtum, taip nekalbėtum. Tu mane palaikytum šią sunkią valandą. O tau nusispjauti! Tu išvis mane maustai su kuo pakliūva!

Vitorijas skelia Luidžiui skambų antausį. Abu apsižliumbia kaip maži vaikai. Atbėga apsauginiai ir išveda abu iš pastato.

Aš grįžau į savo kubelį, iš naujo perskaičiau parašytą sakinio dalį ir viską ištryniau. Laimės nesimatė niekur. Rojus buvo beviltiškai prarastas!

7 dalis

Ateina pas mus į biurą tokia jaunutė narkomanė su šešerių, trejų ir dvejų metų dukrelėmis ir prašo miesto pagalbos. Man patikėta užpildyti su jomis anketą.

– Sveikos. Ar jums žinoma, kad miestas mėgins tuos pinigus, kuriuos jums duosime, išmušti iš jūsų vaikų tėvų? Gal geriau su tėčiais susitarkite geruoju, kad jie jums padėtų? O tai turėsite problemų. Miestas juos gaudys, bandys areštuoti. Jie ant jūsų pyks.

– Ai, tai niekai. Nieko baisaus.

– Jūs tuo tikra? Ką gi, tuomet pradėkime. Kas jūsų vyresnėlės tėvas?

– A, tas niekšas bobišius. Jis tupi kalėjime už ginkluotą inkasatoriaus apiplėšimą. Išeis gal už dešimties metų.

– Aišku. Apie jį daugiau klausimų neturiu. Jis – ir kitų vaikų tėvas?

– Ne. Ką jūs čia šnekate? Kiekviena mano gražuoliukė turi savą. Tas pyzdukas, kur išdrožė vidurinę, sėdi už narkotikų stumdytojo nužudymą. Jam dar apie dvidešimt liko.

– Puiku. Dėl jo klausimų neturiu taip pat. O jūsų jaunėlės tėtis, drįstu manyti, irgi sėdi ne itin atokiose vietovėse?

– Kuo jūs mane laikote? Kur jūsų viršininkė? Aš jus apskųsiu! Jis buvo nuostabus žmogus ir pavyzdingas šeimos tėvas. Girdite? Musės nėra nuskriaudęs. Bet jis nepakėlė šio žiauraus pasaulio veidmainystės ir mirė prieš mėnesį nuo perdozavimo. Jam pardavė blogą heroiną. Jei nebūtų numiręs, žinote, ką jis su jais padarytų?

– Ne! Nereikia. Žinau!

Vertė Tomas Čepaitis

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė
(*gkazlauskaite@gmail.com*, 8 698 78 771).
Vertimai, „Skaitykla Nr. 5“ – Andrius Patiomkinas.
Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja – Zita Remeikienė.
Finansininkė – Danuta Churtasenko (8 5) 244 3302).
Redakcijos adresas Maironio g. 10, LT-01124 Vilnius.
El. paštas *satenai@gmail.com;* tinklalapis *www.satenai.lt.*
Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760.
4 spaudos lankai. Indeksas 0109. Tiražas 1 312 egz.
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke
LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“.
Spausdino UAB „Respublikos“ spaustuvė,
M. Sleževičiaus g. 7, LT-06326 Vilnius.
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2023 m. suteikė 65 000 Eur paramą projektui „Vakarų fronte – kultūra“ (p. 2–4, 6, 7, 10–12, 14, 15); Lietuvos kultūros taryba – 18 400 Eur paramą projektui „Pasaulio literatūros vertimai“, 7 600 Eur projektui „Skaitykla Nr. 5: literatūros kritika, refleksija, analizė“.
LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA
KPLA NARYS
LIETUVOS KULTŪROS TARYBA
9 771392 776033